

Onderwerp

Voortgang en vervolg gebiedsproces bodemdaling

Kern mededeling:

Via deze mededeling brengen Gedeputeerde Staten (hierna: GS) u op de hoogte van de voortgang en het vervolg van het gebiedsproces bodemdaling (hierna: gebiedsproces). GS hebben op 16 september 2025 ingestemd met een overeenkomst tussen Provincie Flevoland, Waterschap Zuiderzeeland, gemeente Noordoostpolder, gemeente Zeewolde, Rijkvastgoedbedrijf en LTO Noord om de nieuwe fase van het gebiedsproces juridisch te borgen en de samenwerking in dit traject voor de komende tijd te bekrachtigen.

Mededeling:

Op 21 september 2021 tekenden de Provincie, Gemeente Noordoostpolder, het Waterschap, LTO Noord en het Rijkvastgoedbedrijf een intentieverklaring om gezamenlijk een drie jaar durend gebiedsproces te starten, gericht op de problematiek van bodemdaling en daardoor optredende vernatting in Flevoland ([PS-mededeling](#)). Op 29 maart 2023 sloot ook de gemeente Zeewolde aan. Op 26 juni 2024 hebben Provinciale Staten een [motie](#) aangenomen die is gericht op het uitvoeren van een 'pilot onderbemaling' in de bodemdalingsgebieden in Zeewolde (de 'Zuidlob') en de Noordoostpolder (Zuidwest-Emmeloord) in samenwerking met de agrariërs in het gebied. Vanwege een afgesproken verlenging van de intentieverklaring zou het gebiedsproces op 27 september 2025 eindigen.

De eerste twee fases van het gebiedsproces zijn doorlopen (verkennen en voorbereiden). De derde fase gaat nu van start waarin de uitvoering van praktijkproeven (pilots) centraal staat. Gedurende deze periode vinden er verschillende meerjarige onderzoeken plaats, waaronder onderzoek naar de effecten van mogelijke maatregelen om vernatting tegen te gaan als gevolg van bodemdaling. Met de resultaten van dit onderzoek kunnen inschattingen worden gemaakt voor de lange termijn. Het onderzoek zal, onder de voorwaarde dat er een volledige en ontvankelijke subsidieaanvraag daartoe wordt gedaan, worden uitgevoerd door Stichting Acacia Water Futures. De subsidie wordt door de provincie verstrekt en financieel gedragen samen met de andere partners binnen het gebiedsproces. De financiële bijdrage van de provincie hieraan bedraagt €1.370.696, wat past binnen hetgeen in de Perspectiefnota 2023-2026 voor het gebiedsproces bodemdaling ter beschikking is gesteld.

De verschillende onderzoeksactiviteiten zijn middels vijf werkpakketten vastgelegd in een projectplan, dat in samenwerking met agrariërs tot stand is gekomen. De uitwerking van de in 2024 door uw Staten ingediende motie over onderbemaling (nr. 21 d.d. 26 juni 2024) vindt plaats via dit projectplan. Zo zullen er pilots gedraaid worden waarbij er sprake zal zijn van peilverlagingen, onder de voorwaarde dat de benodigde omgevingsvergunningen hiervoor verkregen kunnen worden.

Gezien de gevraagde inspanningen en daarmee gemoeide investeringen zullen de partijen bij het gebiedsproces een samenwerkingsovereenkomst met elkaar aangaan. Deze wordt ondertekend op 10 oktober 2025, na besluitvorming door alle partijen. De samenwerkingsovereenkomst markeert een nieuwe fase en een hernieuwde, bekrachtigde samenwerking binnen het gebiedsproces.

Registratienummer

3436014

Datum

16 september 2025

Afdeling/Bureau

ETBOWA

Openbaarheid**Openbaar****Portefeuillehouder****Simonse, J.N.****Ter kennisname aan PS en
burgerleden**

Mededeling

Bladnummer

2

Registratienummer

3436014

Wij zullen u opnieuw informeren op het moment dat de uitvoering van de pilots enige voortgang heeft geboekt en de eerste relevante resultaten bekend zijn.

Bijlagen

Naam bijlage:	eDocs nummer:	Openbaar in de zin van de Woo (ja/nee aangeven)
Samenwerkingsovereenkomst gebiedsproces bodemdaling met bijlagen	3436436	Ja

SAMENWERKINGSOVEREENKOMST

Gebiedsproces bodemdaling Flevoland

10 oktober 2025

Zeewolde

**PROVINCIE
FLEVOLAND**

Rijksvastgoedbedrijf
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

Provincie Flevoland
Waterschap Zuiderzeeland

Gemeente Noordoostpolder
LTO Noord

Gemeente Zeewolde
Rijksvastgoedbedrijf

De ondergetekenden:

1. Provincie Flevoland, gevestigd aan de Visarenddreef 1 te Lelystad, hierbij op grond van een, door de Commissaris van de Koning conform artikel 176 lid 1 Provinciewet, verleende volmacht rechtsgeldig vertegenwoordigd door de Gedeputeerde de heer J.N. Simonse, daarbij handelend ter uitvoering van het besluit van het college van Gedeputeerde Staten van 16 september 2025, kenmerk 3431216, hierna te noemen: "Provincie";
2. Waterschap Zuiderzeeland, gevestigd aan de Lindelaan 20 te Lelystad, hierbij op grond van een verleende machtiging rechtsgeldig vertegenwoordigd door de Heemraad de heer J. Ladders, daarbij handelend ter uitvoering van het besluit van het college van Dijkgraaf en Heemraden van 30 september 2025, kenmerk 1000917, hierna te noemen: "Waterschap";
3. Gemeente Zeewolde, gevestigd aan het Raadhuisplein 1 te Zeewolde, hierbij op grond van een verleende machtiging rechtsgeldig vertegenwoordigd door de Wethouder de heer E.S.W. Bron, daarbij handelend ter uitvoering van het besluit van het college van burgemeester en wethouders van 23 september 2025, kenmerk 00500000431026, hierna te noemen: "Gemeente Zeewolde";
4. Gemeente Noordoostpolder, gevestigd aan het Harmen Visserplein 1 te Emmeloord, hierbij op grond van een verleende machtiging rechtsgeldig vertegenwoordigd door de Wethouder de heer R. van Amersfoort, daarbij handelend ter uitvoering van het besluit van het college van burgemeester en wethouders van 23 september 2025, kenmerk 25.0001544, hierna te noemen: "Gemeente Noordoostpolder";
5. Land- en Tuinbouw Organisatie Noord, gevestigd aan de Dokter Stolteweg 2 te Zwolle, ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 08130650, hierbij rechtsgeldig vertegenwoordigd door de provinciaal voorzitter LTO Noord de heer P.P.J.M. Cryns, hierna te noemen: "LTO Noord";
6. De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, handelend in de hoedanigheid van bestuursorgaan en als rechtsgeldige vertegenwoordigers van de Staat der Nederlanden, gezeteld te Den Haag, namens deze de plaatsvervangend directeur Strategie en Digitalisering van het Rijksvastgoedbedrijf de heer drs. F.R. Bauer, hiertoe bevoegd krachtens het Mandaatbesluit Rijksvastgoedbedrijf 2020, hierna te noemen: "Rijksvastgoedbedrijf";

hierna gezamenlijk ook aangeduid als "Partijen" en ieder afzonderlijk als "Partij".

Overwegende dat:

1. Door de Provincie, Gemeente Noordoostpolder, het Waterschap, LTO Noord en het Rijksvastgoedbedrijf op 21 september 2021 en op 29 maart 2023 door de Gemeente Zeewolde een intentieverklaring is getekend om gezamenlijk een drie jaar durend gebiedsproces te starten, gericht op bodemdaling in Flevoland;
2. Het gebiedsproces van start is gegaan in 2021, vanwege een afgesproken velenging eindigt op 27 september 2025;
3. Bij de start van het gebiedsproces onder meer in overweging werd genomen dat bodemdaling in Flevoland het gevolg is van natuurlijke processen, zoals inklinking van klei en oxidatie van veen, en dat deze bodemdaling daarom niet volledig te stoppen is;
4. Blijvende peilverlaging tot maatschappelijke en ecologische nadelen leidt, zoals extra

wateropgaven, uitstoot van broeikasgassen en hoge instandhoudingskosten, waardoor het onderzoeken van de grootte van deze nadelen en de mogelijkheden tot toekomstbestendig landgebruik wenselijk en noodzakelijk is;

5. De ondertekenaars van de intentieverklaring de intentie uitspraken om, binnen ieders verantwoordelijkheid en autonomie, op gelijkwaardige wijze samen te werken aan het gebiedsproces en gezamenlijk kennis en bewustzijn te ontwikkelen;
6. Het gebiedsproces de eerste twee fases heeft afgerond waarin gewerkt is aan het verkennen van pilots en maatregelen, potentiële alternatieve verdienmodellen, modelstudies naar de effecten van peilverlaging op maaiveldhoogte en de mogelijkheid om kavels af te waarderen om zon-op-land mogelijk te maken, rekening houdende met de nieuwste inzichten in klimaatverandering, waaronder actuelere klimaatscenario's en verbeterde inzichten in de bodemdalingsproblematiek;
7. De ondertekenaars van de intentieverklaring in overleg zijn getreden over het sluiten van een samenwerkingsovereenkomst om te komen tot integrale inzichten in de gevolgen van bodemdaling en de handelingsperspectieven voor de toekomst door de uitvoering van de derde fase van het projectplan te faciliteren;
8. Deze inzichten en handelingsperspectieven agrarische ondernemers moeten ondersteunen bij het maken strategische bedrijfskeuzes en de aanleiding kunnen vormen voor overheden om beleids- en uitvoeringskeuzes te maken;
9. De Provincie in geval van positieve besluitvorming door Gedeputeerde Staten, subsidie verstrekt aan Stichting Acacia voor de derde fase van het projectplan van het gebiedsproces;
10. Het wenselijk is in een samenwerkingsovereenkomst financiële afspraken te maken en een kader met voorwaarden te scheppen waarbinnen de uitvoering van de derde fase plaats kan vinden.

Komen het volgende overeen:

Artikel 1. Definities

In deze overeenkomst wordt verstaan onder:

- a) Derde fase: de uitvoering van vijf inhoudelijke werkpakketten en één coördinerend werkpakket conform het projectplan van het Gebiedsproces bodemdaling, zoals beschreven in artikel 3;
- b) Subsidie: de aanspraak op de door de Provincie aan Stichting Acacia te verstrekken incidentele financiële middelen in de zin van artikel 4:23 lid 3 sub d Algemene wet bestuursrecht voor de activiteiten uit werkpakket 0 t/m 4 van de Derde fase van het projectplan van het Gebiedsproces bodemdaling, zoals beschreven in artikel 3;
- c) Gebiedsproces bodemdaling: de gebiedsgerichte samenwerking van Flevolandse agrariërs en de Provincie, het Waterschap, de Gemeente Noordoostpolder, de Gemeente Zeewolde, LTO Noord en het Rijksvastgoedbedrijf om gezamenlijk kennis op te doen en mogelijkheden te onderzoeken om oplossingen te vinden voor de gevolgen van de geografisch op alle plekken binnen de provincie Flevoland optredende bodemdaling, die een bedreiging vormt voor de toekomstbestendigheid van de huidige agrarische functie.

Artikel 2. Doel van de overeenkomst

1. Het doel van deze overeenkomst is om:

- a. een door Partijen onderschreven uitvoeringskader vast te leggen voor Stichting Acacia waarbinnen door de Provincie, behoudens positieve besluitvorming, de Subsidie kan worden verstrekt;
- b. afspraken te maken over de financiering van de derde fase van het gebiedsproces;
- c. afspraken te maken over de omgang met de aansprakelijkheid van Partijen en de daaruit mogelijk voortvloeiende financiële risico's;
- d. afspraken te maken over de samenwerking tussen Partijen gedurende de uitvoering van de Derde fase van het Gebiedsproces bodemdaling.

Artikel 3. Beschrijving van de Derde fase

1. De Derde fase van het projectplan van het Gebiedsproces bodemdaling (hierna: de derde fase) bestaat uit vijf inhoudelijke werkpakketten (WP1 t/m WP5) en één coördinerend werkpakket (WP0). De focus ligt in deze fase op het toetsen van de opgedane kennis binnen het Gebiedsproces in de praktijk.
2. Een korte beschrijving van de werkpakketten is als volgt:
 - a. WP0 – Projectregie: alle werkzaamheden rondom de aansturing van het project, inclusief afstemming, procescoördinatie en gezamenlijke overleggen en het opleveren van een overkoepelende eindrapportage;
 - b. WP1 – Waterhuishouding korte termijn: de tijdelijke aanleg en monitoring van maatregelen in het waterhuishoudingssysteem op en/of rond landbouwgronden, om inzicht te krijgen in de effecten op de waterhuishouding, bodemdaling, de effectiviteit en efficiëntie van de maatregelen, neveneffecten en kosten;
 - c. WP2 – Data op orde: het verzamelen van bestaande en nieuwe data over bodemdaling en watersysteem, inclusief gebiedsspecifieke metingen en kennis vanuit agrariërs, aangevuld met signaalkaarten;
 - d. WP3 – Geschiktheid: de analyse van de landbouwkundige geschiktheid van percelen op basis van bodemdaling, maatregelen uit WP1 en toekomstige gebruiksmogelijkheden;
 - e. WP4 – Lange termijneffecten / handelingsperspectieven: de beschrijving per gebied de effecten op het bodem- en watersysteem in verschillende perspectieven, inclusief de optie 'niets doen' en de uitrol van maatregelen;
 - f. WP5 – Verduurzaming pacht: het onderzoek van het Rijksvastgoedbedrijf van de relatie tussen bodemdaling, toekomstig landgebruik, mogelijke aanpassingen in pachtvoorwaarden, zoals verduurzaming, en de vormen van afwaardering van gronden.
3. De Derde fase wordt als afgerond beschouwd zodra de eindresultaten van de vijf werkpakketten zijn opgeleverd.

Artikel 4. Uitgangspunten subsidieverstrekking Provincie

1. De Provincie verstrekt onder voorbehoud van positieve besluitvorming en beschikbaarstelling van de financiële middelen, zoals bedoeld in artikel 5 – nadat het een volledige aanvraag om Subsidie heeft ontvangen – aan Stichting Acacia een incidentele Subsidie in de zin van artikel 4:23 lid 3 sub d van de Algemene wet bestuursrecht ten bedrage van €2.402.498 miljoen euro (zegge: twee miljoen en vierhonderdtweeduizend vier honderd acht en negentig euro en nul cent) ter uitvoering van de Derde fase, met uitzondering van WP5.
2. Op de Subsidie is de Algemene Subsidieverordening Flevoland 2023 (ASF 2023) van toepassing.
3. De Subsidie wordt door de Provincie in de beschikking te bepalen termijnen overgemaakt, na verlening van de subsidiebeschikking.
4. Wanneer de uitvoering van de activiteiten waarvoor de Subsidie wordt verleend, niet of niet geheel kan worden gerealiseerd, kan de Provincie op grond van artikel 4:50 van de Algemene wet bestuursrecht, het besluit tot subsidie wijzigen of intrekken.
5. Een situatie als bedoeld in het vorige lid doet zich in ieder geval voor in het geval van gehele of gedeeltelijke ontbinding van deze overeenkomst.

Artikel 5. Uitgangspunten financiering door Partijen

1. De Subsidie wordt, exclusief eventueel verschuldigde btw (met uitzondering van Waterschap), onder voorbehoud van positieve besluitvorming en beschikbaarstelling van de middelen door de bevoegde organen, als volgt gefinancierd:
 - Provincie: €1.370.696 miljoen (zegge: één miljoen en driehonderdduizend euro en nul cent);
 - Waterschap (incl. btw) €900.000 (zegge: negenhonderdduizend euro en nul cent);
 - Gemeente Zeewolde: €130.000 (zegge: honderddertigduizend euro en nul cent);
 - Gemeente Noordoostpolder: €130.000 (zegge: honderddertigduizend euro en nul cent);
 - Rijksvastgoedbedrijf: €28.000 (zegge: achtentwintigduizend euro en nul cent);
2. LTO Noord levert geen financiële bijdrage aan het Gebiedsproces bodemdaling en daarmee ook niet ten behoeve van de Subsidie.

3. Partijen, uitgezonderd het Rijkvastgoedbedrijf en LTO Noord, ontvangen jaarlijks een factuur van de Provincie ter voldoening van de toegezegde financiële bijdrage. Het aan een Partij gefactureerde bedrag bedraagt het termijnbedrag, zoals bedoeld in artikel 4 lid 3, vermenigvuldigd met de procentuele verdeling van het totaalbedrag volgend uit het eerste lid.
4. Het Rijkvastgoedbedrijf ontvangt zo snel mogelijk na verlening van de Subsidie, maar uiterlijk op 31 december 2025, eenmalig een factuur van de Provincie ter voldoening van de toegezegde financiële bijdrage.
5. De Provincie verplicht zich in het geval, bedoeld in artikel 4 lid 4, of in andere gevallen waarin de Subsidie wordt stopgezet of lager wordt vastgesteld, tot het verdelen van het overgebleven bedrag tussen de Partijen, uitgezonderd het Rijkvastgoedbedrijf en LTO Noord, genoemd in het eerste lid conform de procentuele verdeling van het totaalbedrag volgend uit dat lid.

Artikel 6. Schadevergoeding en nadeelcompensatie

1. Partijen realiseren zich dat de uitvoering van de Derde fase risico's met zich meebrengen en zetten zich gezamenlijk en ieder afzonderlijk, met behoud van eigen autonomie en (publiekrechtelijke) verantwoordelijkheid, in om deze risico's te beperken en mogelijke gevolgen te mitigeren.
2. Onder de inzet bedoeld in het vorige lid wordt expliciet verstaan het zorgdragen voor een tijdige en zo volledig mogelijke informatievoorziening van de betrokken agrariërs over de risico's.
3. In het onverhoopte geval dat er sprake is van een ontvankelijk en (mogelijk) gegrond verzoek op nadeelcompensatie op grond van artikel 15.1 Omgevingswet in samenhang met titel 4.5 Algemene wet bestuursrecht en/of verzoek tot schadevergoeding op grond van het Burgerlijk Wetboek, treden Partijen, behalve het Rijkvastgoedbedrijf en LTO Noord in overleg met elkaar over de afhandeling hiervan.
4. Het in het vorige lid bedoelde overleg is niet verplicht in het geval dat de Partij aan wie het verzoek is gericht dit niet nodig acht, omdat deze gezien de geringe aard van het verzoek zelf de financiële afhandeling verzorgt en de kosten daarvan draagt.
5. Partijen, uitgezonderd het Rijkvastgoedbedrijf en LTO Noord, dragen de kosten van een verzoek als bedoeld in het derde lid naar rato van de verhouding zoals ze ook bijdragen aan de beschikbaarstelling van financiële middelen ten behoeve van de Subsidie als bedoeld in artikel 5 lid 1, tenzij gevolg gegeven wordt aan het vorige lid.
6. Eventuele schade die veroorzaakt is door opzet of grove nalatigheid van een Partij, wordt in afwijking van het vorige lid, vergoed door die Partij.
7. Op de afhandeling is het beleid en de regelgeving, zoals een eventuele nadeelcompensatieverordening, van de Partij aan wie het verzoek is gericht van toepassing.

Artikel 7. Overlegstructuur en communicatie

1. Partijen wijzen een eigen (ambtelijke) contactpersoon aan die hen vertegenwoordigt. Indien één van de partijen daartoe aanleiding ziet, komen de contactpersonen bij elkaar om overleg te voeren over de uitvoeringsaspecten van deze overeenkomst. Indien de contactpersonen constateren dat bestuurlijk overleg nodig is, organiseert de Provincie dit.
2. Bij noodzakelijke of gewenste contacten met de media kunnen partijen ieder voor zich het woord voeren over hun eigen rol en verantwoordelijkheid, met dien verstande dat zij deze contacten met de media zoveel als redelijkerwijs mogelijk van tevoren afstemmen met de andere Partijen.
3. Partijen onderschrijven het communicatieplan, opgenomen in bijlage 3, waarin een gezamenlijke communicatiestrategie voor het Gebiedsproces bodemdaling is beschreven.
4. Partijen conformeren zich aan en werken samen volgens de governance en overlegstructuur, zoals vastgesteld in de stuurgroep van het Gebiedsproces bodemdaling van 1 juli 2025, opgenomen in bijlage 4.

Artikel 8. Overige bepalingen

1. De overwegingen bij deze overeenkomst maken onlosmakelijk onderdeel uit van deze overeenkomst. Bij strijdigheid tussen deze overeenkomst en de bijlagen prevaleert de overeenkomst.
2. De volgende bijlagen maken onlosmakelijk onderdeel uit van deze overeenkomst:
 - Bijlage 1: intentieverklaring d.d. 21 september 2021
 - Bijlage 2: projectplan Acacia Water

- Bijlage 3: communicatieplan
 - Bijlage 4: governance model
3. Wijzigingen of aanvullingen op deze overeenkomst kunnen uitsluitend schriftelijk in de vorm van een nader door Partijen te sluiten wijzigingsovereenkomst worden vastgelegd.
 4. Afspraken in deze overeenkomst en meer specifiek medewerking aan de uitvoering van de Derde fase vindt plaats vanuit en behoud van de eigen autonomie en (publiekrechtelijke) verantwoordelijkheid.

Artikel 9. Ontbinding van de overeenkomst

1. Deze overeenkomst kan geheel of gedeeltelijk worden ontbonden indien een of meer benodigde besluiten (bijvoorbeeld projectbesluit, omgevingsvergunningen etc.) voor het Gebiedsproces bodemdaling, meer expliciet de Derde fase, vanwege een uitspraak van de rechter niet onherroepelijk kunnen worden.
2. Voordat tot ontbinding wordt overgegaan bezien Partijen in overleg of gedeeltelijk tot uitvoering van de Derde fase kan worden overgegaan, al dan niet met aanpassing van de afspraken in deze overeenkomst dan wel de bij deze overeenkomst behorende bijlagen.
3. Een onvoorziene omstandigheid die met zich meebrengt dat ongewijzigde instandhouding van (enige bepaling van) de overeenkomst naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet (meer) kan worden verwacht, kan conform artikel 6:258 van het Burgerlijk Wetboek leiden tot (gedeeltelijke) wijziging of (gedeeltelijke) ontbinding van deze overeenkomst.
4. De Partij, aan wiens zijde een omstandigheid als bedoeld in het vorige lid opkomt, is gehouden de andere partijen daarvan onmiddellijk schriftelijk in kennis te stellen en, voorafgaand aan een beroep op de regeling betreffende onvoorziene omstandigheden in de zin van artikel 6:258 van het Burgerlijk Wetboek, in overleg te treden met de andere partijen, teneinde de ontstane situatie en de consequenties daarvan te beperken en, indien mogelijk, in onderling overleg op te lossen in de geest van deze overeenkomst.
5. Partijen zijn gerechtigd de overeenkomst gerechtelijk te ontbinden (buitengerechtelijke ontbinding wordt derhalve uitgesloten) indien één van de andere Partijen zijn verplichtingen uit de overeenkomst toerekenbaar niet nakomt en de toerekenbare niet-nakoming van een zodanige aard is dat deze ontbinding rechtvaardigt, een en ander als bedoeld in artikel 6:265 e.v. van het Burgerlijk Wetboek. De gevolgen van deze ontbinding voor partijen worden in artikel 6:265 e.v. van het Burgerlijk Wetboek geregeld.

Artikel 10. Geschillenregeling

1. Op deze overeenkomst is Nederlands recht van toepassing.
2. Een geschil is aanwezig indien een van de Partijen dit schriftelijk en gemotiveerd aan de overige Partijen mededeelt.
3. Eventuele geschillen worden zoveel mogelijk eerst in onderling overleg tot een oplossing gebracht. Indien een geschil niet binnen twee maanden nadat het is ontstaan in onderling overleg tot een oplossing is gebracht, zijn Partijen gerechtigd na schriftelijke aankondiging dit aan de bevoegde rechter, bij voorkeur de vestiging van de rechtbank Midden-Nederland te Lelystad, voor te leggen.

Artikel 11. Inwerkingtreding en looptijd van de overeenkomst

1. De overeenkomst treedt in werking een dag nadat de overeenkomst is getekend door Partijen en eindigt op 1 juni 2030.
2. Rechtsgevolgen die voortvloeien uit deze overeenkomst en die naar hun aard geacht worden door te werken of eventueel ontstaan na de beëindiging van deze overeenkomst, worden afgehandeld in overeenstemming met het bepaalde in deze overeenkomst.
3. Partijen treden zes maanden voor het einde van de looptijd van de overeenkomst in overleg om de noodzaak en wenselijkheid van nieuwe afspraken voor het Gebiedsproces bodemdaling, volgend op deze overeenkomst te bespreken.

Deze overeenkomst kan worden aangehaald als "Samenwerkingsovereenkomst gebiedsproces bodemdaling Flevoland".

Aldus digitaal opgemaakt en ondertekend door:

Waterschap Zuiderzeeland

Provincie Flevoland

De heer J. Ladders
Heemraad

De heer J.N. Simonse
Gedeputeerde

Op

Op

Gemeente Zeewolde

Gemeente
Noordoostpolder

De heer E.S.W. Bron
Wethouder

De heer R. van
Amersfoort
Wethouder

Op

Op

LTO Noord

Rijksvastgoedbedrijf

De heer P.P.J.M. Cryns
Provinciaal voorzitter LTO
Noord

De heer drs. F.R. Bauer,
plaatsvervangend
directeur Strategie en
Digitalisering

Op

Op

Intentieverklaring gebiedsproces bodemdaling Flevoland

Bedoeling

Deze intentieverklaring is bedoeld om met de betrokken partijen energie en kennis te bundelen in een gebiedsproces gericht op bodemdaling in Flevoland. Alle deelnemers werken, binnen de afspraken in de intentieverklaring, met elkaar samen om tot gedeelde integrale inzichten te komen. Met die inzichten hebben agrarische ondernemers daarna meer zicht op strategische keuzes voor hun bedrijf en hebben overheden handvatten voor het ontwikkelen van passend beleid voor het omgaan met bodemdaling in Flevoland.

Partijen

Op basis van onderstaande overwegingen spreken de volgende partijen de intentie uit om samen te werken in het 'gebiedsproces bodemdaling Flevoland':

- Provincie Flevoland (PFL)
- Gemeente Noordoostpolder (NOP)
- Waterschap Zuiderzeeland (ZZL)
- LTO Noord (LTO)¹
- Rijksvastgoedbedrijf (RVB)

Overwegingen

Hierbij nemen de partijen in overweging dat:

- Door inklinking en rijping van klei en door oxidatie van veen in Flevoland bodemdaling optreedt
 - Bodemdaling niet kunstmatig te stoppen en slechts beperkt te vertragen is
 - Als peilverlaging:
 - alleen een tijdelijke oplossing is, omdat de bodemdaling nog lang doorgaat en;
 - tot een permanente achteruitgang van het watersysteem leidt (versnippering van het watersysteem, extra kwel, afwenteling van de wateropgave) en;
 - niet aanvaardbare maatschappelijke kosten voor instandhouding van het watersysteem met zich meebrengt en;
 - leidt tot extra uitstoot van broeikasgassen (in geval van bodemdaling door veenoxidatie);
- Dan is het blijvend moeten verlagen van het peil om de drooglegging te behouden niet duurzaam en niet houdbaar
- Door het niet verlagen van het peil in deze gebieden, bewoners en ondernemers bij hun keuzes vroegtijdig rekening moeten houden met de mogelijkheden die het watersysteem biedt en op termijn een overgang naar een ander landgebruik gewenst is
 - Naast de vernatting door bodemdaling, de klimaatverandering (vanwege de toename van extreme neerslag) lokaal extra wateroverlast kan veroorzaken
 - Vernatting gewasschade en oogtschade veroorzaakt en de bewerkbaarheid van het land blijvend beperkt
 - Bodemdaling (en de effecten daarvan op lange termijn) de rentabiliteit van de agrarische bedrijven en de toekomstvastheid van het huidige (hoogwaardige) agrarische grondgebruik bedreigt
 - De agrariërs op deze bedrijven tijdig alternatieve strategieën voor hun bedrijf zullen moeten ontwikkelen en overheden meer inzichten nodig hebben voor het ontwikkelen van passend beleid
 - De (vanuit de agrarische sector opgestelde) veranderagenda's voor 'de landbouw van de toekomst' een strategische visie en keuze voor toekomstvast bedrijven ondersteunen en stimuleren
 - De overheden meerdere maatschappelijke opgaven hebben, zoals het realiseren van woningbouw, natuurontwikkeling, energietransitie, inspelen op de stikstofproblematiek en het verbeteren van de biodiversiteit
 - Voor het realiseren van die opgaven ruimte nodig is
 - Met de huidige landinrichting de (vrij beschikbare) ruimte schaars is in Flevoland
 - Aan grond die door vernatting niet meer geschikt is voor een agrarische functie een andere functie kan worden toegekend

¹ LTO-Noord treedt voor de intentieverklaring bestuurlijk op als primaire vertegenwoordiger van de agrarische sector in Flevoland. Het gebiedsproces betreft vooral individuele agrariërs en daarnaast andere agrarische organisaties.

- Voldoende doorlooptijd beschikbaar is voordat de vernatting zich op grote(re) schaal manifesteert
- Dit de gelegenheid biedt om alternatieve strategieën voor agrarische bedrijven en de realisatie van maatschappelijke doelen uit te werken
- Hierin grote economische en ruimtelijke belangen een rol spelen en met elkaar kunnen conflicteren
- Sprake is van een maatschappelijk vraagstuk waarin zowel de agrarische ondernemers als de overheden een verantwoordelijkheid hebben om keuzes te maken voor een toekomstvast inrichting van het gebied
- Deze omstandigheden vragen om een gezamenlijke aanpak en een zorgvuldige procesbenadering, met respect voor elkaars belangen
- De opbrengsten van het gebiedsproces bouwstenen kunnen vormen voor (toekomstig) beleid om haalbare, kansrijke en gewenste strategieën mogelijk te maken.

Doelstellingen

Partijen onderschrijven door ondertekening de inhoud van de intentieverklaring en streven gezamenlijk naar realisatie van onderstaande doelen van het gebiedsproces:

- Het doorlopen van een open gebiedsproces waaraan de partijen samen met belanghebbende organisaties en individuele agrariërs uit het gebied gelijkwaardig deelnemen en werken aan het behalen van onderstaande inhoudelijke doelstelling
- Binnen drie jaar na ondertekening praktisch getoetste kennis en bruikbaar inzicht verkrijgen over haalbare en kansrijke strategieën voor het grondgebruik in gebieden die door voortgaande bodemdaling in de toekomst vernatten, waardoor voortzetting van het huidige² agrarische grondgebruik aldaar niet meer mogelijk is

Laatstgenoemde doelstelling kent in ieder geval de volgende twee invalshoeken:

- Agrarische bedrijven: de agrariërs brengen in beeld welke alternatieven er (op termijn) voor hun bedrijf zijn, om met de gevolgen van bodemdaling om te kunnen gaan
- Overheden: de overheden brengen in beeld op welke manier de grond, die door vernatting niet meer (helemaal) geschikt is voor agrarisch gebruik, eventueel inzetbaar is voor maatschappelijke doelen of andere functies³.

Om de doelstellingen te bereiken verzamelen en ontwikkelen de partijen samen met alle betrokkenen in het gebied (i.c. agrariërs, belanghebbenden en externen) de daarvoor benodigde kennis. De verzamelde kennis leidt tot meer bewustzijn en inzicht in de alternatieven. Voor de agrarische ondernemer vormt dat de basis om tijdig eigen keuzes te maken over de toekomstige (agrarische) bedrijfsvoering van het bedrijf. Voor de overheden vormt dat de basis voor keuzes over de toekomstige inrichting van het gebied en hoe zij daarmee maatschappelijke doelen realiseert.

De uitkomsten van het gebiedsproces bodemdaling Flevoland kunnen voor de betrokken overheden aanleiding zijn om (aansluitend op of parallel aan het gebiedsproces bodemdaling) bestaand beleid aan te passen of nieuw beleid te ontwikkelen (inclusief de daarbij toepasselijke inspraakprocedures). Het besluit hiertoe en de uitwerking daarvan liggen buiten het gebiedsproces bodemdaling bij de betrokken overheden zelf.

Afbakening

De doelstelling van het gebiedsproces bodemdaling Flevoland richt zich geografisch op alle plekken binnen de provincie Flevoland waar op termijn vanwege doorgaande bodemdaling vernatting optreedt, die een bedreiging vormt voor de toekomstvastheid van de huidige agrarische functie. Het gebiedsproces kijkt uitdrukkelijk ook naar alternatieve strategieën die de grens van de provincie Flevoland overstijgen.

² Met 'huidige' is het grondgebruik nu in 2021 bedoeld – alternatieve strategieën kunnen dus ook een gewijzigd agrarisch grondgebruik inhouden

³ Inzet van deze agrarische grond(en) voor maatschappelijke doelen is dus geen vooropgezet doel of garantie op langere termijn

De uitvoering van het gebiedsproces bodemdaling Flevoland is primair gericht op de Noordoostpolder (NOP) omdat daar de urgentie en het bewustzijn van het probleem bij agrariërs groter is. De resultaten uit het gebiedsproces in de NOP staan ter beschikking van heel Nederland.

Het gebiedsproces bodemdaling Flevoland richt zich **niet** op en houdt zich **niet** bezig met:

- Het ontwikkelen van maatregelen om bodemdaling te vertragen, omdat reeds lopende projecten en onderzoeken dit voldoende afdekken
- Het maken van keuzes over de ruimtelijke ordening van specifieke (deel)gebieden in Flevoland
- Het ontwikkelen van beleid of beleidsinstrumenten
- Individuele keuzes van agrarische ondernemers, op basis van uit het gebiedsproces verkregen inzichten

Plan van aanpak

De uitwerking van het gebiedsproces bodemdaling Flevoland staat in een plan van aanpak. Daarin zijn minimaal de volgende onderwerpen beschreven:

- De probleemstelling en de doelstelling (conform de intentieverklaring)
- De betrokken stakeholders en hun belangen
- De stappen om het doel te behalen, inclusief de resultaten per stap
- De organisatie: betrokken partijen, personen, overlegstructuren, taken en bevoegdheden
- De planning van de stappen en de beslismomenten
- De benodigde middelen (geld en uren) en de bijdragen per partij
- De communicatiestrategie

Minimaal tweemaal per jaar bespreken de partijen de voortgang en de eventuele bijstelling van het plan van aanpak. De partijen stellen het plan van aanpak na onderlinge bespreking gezamenlijk vast.

Rollen en bijdragen

Elke partij speelt in het gebiedsproces een gelijkwaardige rol en levert een bijdrage (zie bijlage 1).

Daarbij gelden de volgende algemene afspraken:

- De partijen spreken de intentie uit om vanuit eigen kennis en middelen maximaal bij te dragen aan de collectieve ontwikkeling van kennis en bewustzijn om de doelstellingen van het gebiedsproces te halen
- Deelname van agrariërs uit Flevoland aan het gebiedsproces is cruciaal voor het behalen van de doelen en randvoorwaardelijk voor het uitvoeren van praktijkonderzoeken (pilots)
- Elke partij werkt vanuit en met behoud van de eigen autonomie en verantwoordelijkheid
- Partijen respecteren de regels (ten aanzien van inhoud en besluitvorming) die gelden binnen elke afzonderlijke organisatie. Bij knellende of conflicterende regels gaan partijen met elkaar in gesprek en proberen elkaar te helpen om een oplossing te vinden
- Elke partij is zelf verantwoordelijk voor het nemen van besluiten over de eindresultaten en daaruit voortkomende vervolgcities, inclusief de financiële gevolgen daarvan
- Elke partij draagt zelf de kosten voor uren van eigen mensen die deelnemen in het gebiedsproces
- Het plan van aanpak verantwoordt externe kosten (voor accommodaties, inhuur van kennis, uitbesteding van onderdelen). Over de verdeling van dergelijke kosten maken partijen in voorkomende gevallen onderlinge afspraken
- In het plan van aanpak is de bijdrage van elke partij in het gebiedsproces verder uitgewerkt

Spelregels

In het gebiedsproces bodemdaling Flevoland spreken de partijen de volgende spelregels met elkaar af:

- Het gebiedsproces is open en transparant – alle vastgelegde informatie in en over het proces staat vrij ter beschikking aan de partijen die deze intentieverklaring ondertekenen
- Om vrij te kunnen spreken vinden de gesprekken tussen partijen in het gebiedsproces in beslotenheid plaats, opdat iedereen vrij en gelijkwaardig kennis kan inbrengen of belangen kan verwoorden en duiden
- De resultaten van het gebiedsproces zijn openbaar en beschikbaar voor iedereen

- In het gebiedsproces streven de partijen om alle belangen in het gebied ‘aan tafel’ te krijgen, zodat het gesprek met alle belangen plaatsvindt en een breed gedragen resultaat ontstaat
- Partijen geven gezamenlijk uitvoering aan het plan van aanpak, dat de partijen bespreken en goedkeuren
- Partijen zorgen samen voor de communicatie over het gebiedsproces en werken vanuit een gezamenlijk opgestelde communicatiestrategie (die is opgenomen in het plan van aanpak)
- Partijen informeren elkaar proactief over eigen (externe) publicaties, uitingen en voorgenomen besluiten die het gebiedsproces inhoudelijk of procesmatig kunnen beïnvloeden of raken – verrassingen (in negatieve zin) willen de partijen voorkomen
- Bij de inhoudelijke uitwerking van de alternatieve strategieën streven de partijen naar het zoeken van mogelijkheden, waarbij beleidsmatige en wettelijke randvoorwaarden ter discussie mogen komen
- Het plan van aanpak kan aanvullende spelregels bevatten.

Resultaten

Het gebiedsproces bodemdaling Flevoland beoogt de volgende (tussen)resultaten op te leveren:

- Een plan van aanpak bij de start
- Een actualisatie van het plan van aanpak bij:
 - Belangrijke gebeurtenissen die de scope of de aanpak van het gebiedsproces beïnvloeden
 - Elke faseovergang in de aanpak – met een ingevulde vooruitblik naar de volgende fase
- Schriftelijke rapportages met verzamelde kennis over mogelijke, haalbare of kansrijke alternatieve strategieën voor bodemdalingsgebied
- Vastgelegde praktijkkennis over uitgevoerde praktijkonderzoeken (pilots) voor kansrijke alternatieve strategieën

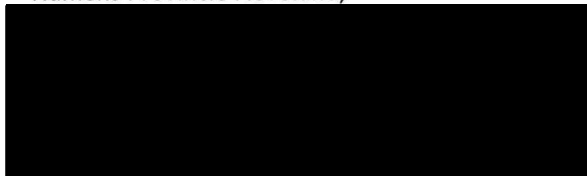
Ondertekening en beëindiging

De intentieverklaring is de basis voor het gebiedsproces bodemdaling Flevoland en geldt voor drie jaar vanaf de datum van ondertekening op 22 september 2021 te Schokland. De partijen verbinden zich voor die periode aan elkaar en realiseren zich dat het behalen van de doelstellingen om een langdurig commitment naar elkaar vraagt.

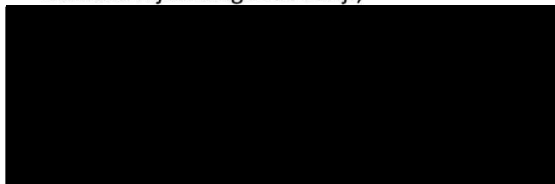
De intentieverklaring vervalt nadat één van de partijen zich, degelijk beargumenteerd naar de andere partijen en na overleg, uit het gebiedsproces terugtrekt of als alle partijen na overleg gezamenlijk en unaniem tot dit besluit komen.

Door ondertekening van deze intentieverklaring committeren wij ons aan de uitvoering van het gebiedsproces bodemdaling Flevoland,

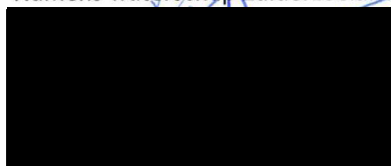
Namens Provincie Flevoland,

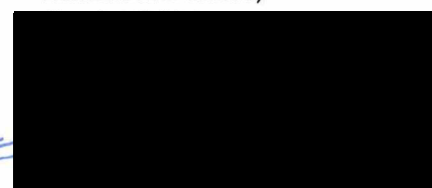
Namens Rijksvastgoedbedrijf,

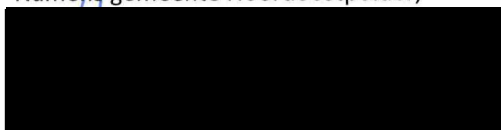
Namens waterschap Zuiderzeeland,

Namens LTO-Noord,

Namens gemeente Noordoostpolder,

van Hogendorpplein 4
2805 BM Gouda

0182-686424
info@acaciawater.com
www.acaciawater.com

Kenmerk
Definitief

Behandeld door

Aantal bijlagen

Datum

1

3 september 2025

Betreft

Projectplan Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Geachte heer [REDACTED],

Met dank voor uw aanvraag doen wij u het concept projectplan toekomen voor 'Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland' conform de eisen die in voorgaande afspraken ter tafel zijn gekomen.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met [REDACTED],
[REDACTED]@acaciawater.com of [REDACTED].

Wij vertrouwen erop u hiermee een passende aanbieding te hebben gedaan en zien uw reactie met belangstelling tegemoet.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Directeur

1 Aanleiding en doel

1.1 Inleiding

Flevoland heeft al sinds de drooglegging te maken met bodemdaling, veroorzaakt door rijping, compactie en/of veenoxidatie¹. Ook in de toekomst is de verwachting dat bodemdaling een rol blijft spelen (Figuur 1). Bodemdaling gaat gepaard met een vermindering van de drooglegging, waardoor agrarische maar ook andere functies in het gedrang komen. Om hiermee om te kunnen gaan, zijn in het verleden al meerdere projecten uitgevoerd. Tussen 2017 en 2019 is bijvoorbeeld het project Spaarwater uitgevoerd, waar de haalbaarheid en effectiviteit m.b.t. bodemdaling van systeemgerichte drainage is getoetst. Sinds 2021 wordt het gebiedsproces bodemdaling Flevoland uitgevoerd. In dit traject is al nagedacht over pilots en maatregelen om om te gaan met bodemdaling, er is een overzicht gemaakt van potentiële alternatieve verdienmodellen, zijn er modelstudies gedaan om het effect van peilverlaging op maaiveldhoogte door te rekenen, en wordt er gekeken naar de mogelijkheid om kavels af te waarderen, om zo het opwekken van zonne-energie op land mogelijk te maken. Anno 2025 zijn we aanbeland bij de praktijktoets. De focus in deze fase ligt op het in de praktijk toetsen van de tot dusver opgedane kennis. De samenwerkende partijen zoeken in het gebiedsproces gezamenlijk met de stakeholders naar duidelijkheid over haalbare en kansrijke strategieën/maatregelen hoe om te gaan met bodemdaling en vernatting van de landbouwgronden daarbinnen tegen te gaan. Het motto van deze fase luidt dan ook: “samen naar buiten”.

1.2 Bestaand beleid van provincie en waterschap op het gebied van water, bodemdaling, klimaat en landbouw

Ter duiding van dit projectplan geven we hieronder een overzicht van het bestaande beleid over water, bodemdaling, klimaat en landbouw. Deze informatie komt uit beleidsdocumenten van de provincie, waterschappen en gemeentes.

Provinciaal beleid

Water

Het waterbeleid van de provincie is momenteel gericht op het op orde houden van het watersysteem voor de lange termijn. Dat betekent dat er nu al nagedacht wordt over de

¹ Provincie Flevoland, RHDHV, Waterschap Zuiderzeeland: Verkenning beleidsontwikkeling wateroverlast in Flevoland – *Inzicht in de geschiedenis, huidige situatie en het toekomstbeeld voor wateroverlast en bodemdaling in Flevoland* (2024)

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

uitdagingen die op die termijn gaan spelen op het gebied van wateroverlast, waterveiligheid, watertekort, waterkwaliteit en drinkwater in relatie tot de agrarische sector, wonen, natuur, en recreatie. Onder andere klimaatverandering, bodemdaling en verslechtering van de waterkwaliteit dwingen ons met een andere blik naar water te kijken. De hieruit voortvloeiende wensen zijn soms tegenstrijdig en maken dat de grenzen van een watersysteem in zicht komen

Ook het agrarisch gebruik stelt specifieke eisen aan de waterhuishouding. Op een aantal plaatsen, onder andere in de bodemdalingsgebieden, loopt men tegen de grenzen van het huidige watersysteem aan. In het Waterprogramma² van de provincie zijn voor agrarisch gebruik de volgende doelen gesteld:

- Een goede kwaliteit en beschikbaarheid van zowel grond- als oppervlaktewater.
- Opbrengstderving als gevolg van wateroverlast en vochttekort wordt geminimaliseerd.

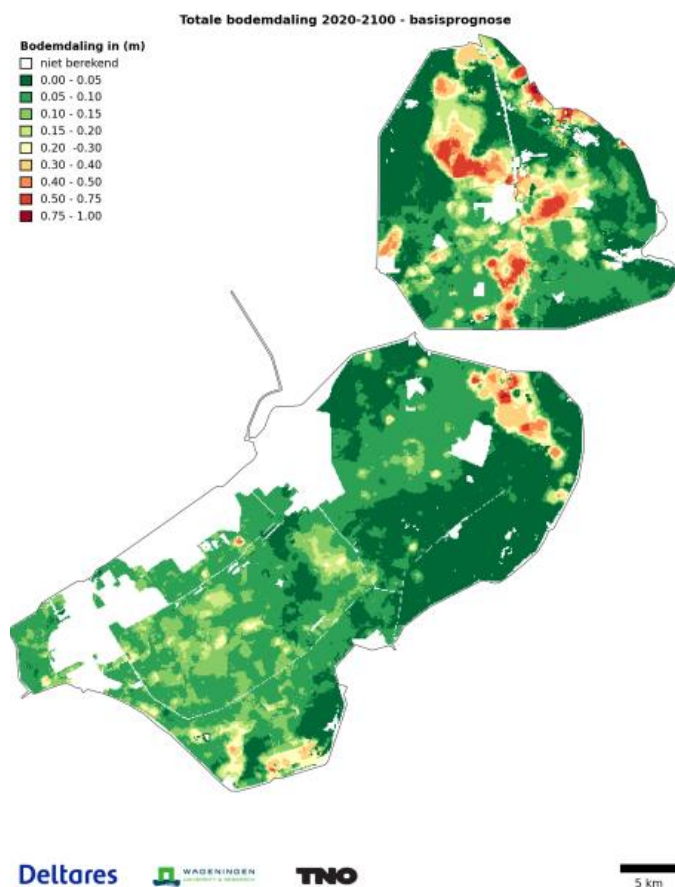
Bodemdaling

Door de heterogeniteit van de ondergrond zal Flevoland steeds meer kleinschalig reliëf krijgen door variërende bodemdalingssnelheden (Figuur 1). Dit heeft belangrijke gevolgen voor de gebruiksfuncties. Bij bodemdaling met gelijkblijvend peil neemt de drooglegging bijvoorbeeld af. Dit betekent dat de grondwaterspiegel dichterbij het maaiveld komt te staan en de kans op grondwateroverlast in landbouw toeneemt. Ook de kans op wateroverlast uit het oppervlaktewater neemt hierdoor toe.

In het Waterprogramma wordt gesteld dat het verlagen van peilen in bodemdalingsgebieden niet past bij een robuust watersysteem. Onderbemalingen zijn ingrepen die kunnen leiden tot een versnippering van het watersysteem, extra snelle bodemdaling en, extra kwel. Dit kan als bijkomend effect hebben dat de waterkwaliteit verslechtert, door toenemende nutriëntenuitspoeling uit kwel en veengebieden. Bovendien leiden onderbemalingen tot afwenteling van de wateropgave op de rest van de polders. In de gebieden waar de bodem het hardst daalt, zullen bewoners en ondernemers bij hun keuzes vroegtijdig rekening moeten houden met de lokale beperkingen en mogelijkheden die het watersysteem biedt.

² <https://www.flevoland.nl/getmedia/c6fe5738-6f57-4b4e-813a-6b71dcafa1da/2427024-Duurzaam-winbaar-zoet-grondwater-onder-Zuidelijk-en-Oostelijk-Flevoland-dvo.pdf>

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Figuur 1 Prognose voor bodemdaling in Flevoland tussen 2020 en 2100 (bron: Deltares, TNO, WUR, 2023). In roodgekleurde gebieden wordt een snellere bodemdaling verwacht dan in groengekleurde gebieden. De ruimtelijke variabiliteit in de mate van bodemdaling verspreid over de provincie is duidelijk zichtbaar

Klimaat

Klimaatverandering zorgt voor een grotere kans op zwaardere buien en langere droge periodes. Binnen het waterprogramma is de provincie erop gericht goede omstandigheden te creëren voor de aanwezige gebruiksfuncties en tegelijkertijd een veerkrachtig systeem te behouden. Dit betekent dat een zorgvuldige afweging gemaakt moet worden tussen de na te streven doelen en de daar bijhorende maatregelen, maatschappelijke kosten en baten en duurzaamheidsaspecten.

Het waterschap neemt het initiatief om met de belanghebbenden de opgave rondom grondwaterproblematiek binnen het watersysteem op te lossen. Wanneer de opgave niet grootschalig en/of tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten is op te lossen, is er maatwerk nodig, zodat met lokale oplossingen grondwaterproblematiek gemitigeerd wordt. Hierbij werken provincie, waterschap, gemeente en inwoners/ondernemers ieder vanuit hun eigen rol samen.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Landbouw

Flevoland heeft vruchtbare landbouwgrond en door een praktische verkaveling is bij optimaal waterbeheer bij uitstek geschikt voor de productie van gezond én veilig voedsel van de hoogste kwaliteit en tegen een verantwoorde prijs. Het gaat om een breed scala aan hoogwaardige gewassen zoals aardappelen, groenten en fruit. Het landbouwbeleid van de provincie Flevoland is er dan ook op gericht om zich in 2050 ontwikkeld te hebben tot een landbouwregio met een onderscheidende voedselkwaliteit en hoogwaardig uitgangsmateriaal³. En door haar gunstige uitgangspositie voor biologische productie, is Flevoland hiermee in de toekomst nog altijd koploper. De bodem en de ruime landbouwkennis maken dat Flevoland een broedplaats voor innovatie en kwaliteit blijft.

De waterdoelen van het provinciaal beleid sluiten aan bij de visie om een landbouwprovincie te blijven. Het watersysteem moet toekomstbestendig gemaakt worden en indien nodig aangepast worden zodat wateraanbod en waterbehoefte meer in balans zijn: de juiste hoeveelheid water op het juiste moment op de juiste plek van de juiste kwaliteit. Hiermee wordt opbrengstderving als gevolg van wateroverlast en vochttekort geminimaliseerd.

Gemeentelijk beleid

De Flevolandse gemeentes hebben de opgave om een duurzaam en leefbaar platteland te behouden en te ontwikkelen, rekening houdend met diverse belangen zoals wonen, werken, recreatie en landbouw. Ook in de gemeentelijke beheerstaak zijn de effecten van (ongelijkmatige) bodemdaling merkbaar, door toenemende kosten voor beheer en onderhoud van buitenwegen (erfentsluitingswegen).

De gemeente Zeewolde wil daarom het onvermijdelijke probleem van bodemdaling doorgronden en waar mogelijk tot oplossingen/perspectieven komen. De gemeente wil een voorwaardenscheppend beleid, waarvoor het uit te voeren plan van aanpak de nodige input voor zal/kan geven. Daarnaast zien zij dit project ook als een belangrijke invulling van pijler 3 van de Strategische Agenda Flevoland zijnde het Robuust Natuurlijk Fundament, ofwel Water en Bodem Sturend waarin de 8 Flevolandse overheden samen optrekken.

De gemeente [Noordoostpolder](#)⁴ ziet in diens omgevingsvisie een grote toekomst voor de agrarische sector. Hierin kiest de gemeente voor (gemengde) landbouw waarin aandacht is voor (de impact op) bodem, water, klimaat, landschap, biodiversiteit en gezondheid, passend bij de (ontwikkeling van de) Noordoostpolder. Ze geven ruimte aan innovaties, waaronder bestaande en nieuwe technologieën als precisielandbouw en regeneratieve landbouwsystemen. De hoogwaardige landbouw draagt bij aan een duurzaam en op de toekomstgericht beheer en gebruik van bodem en ruimte. De gemeente sluit zich verder aan bij de nationale en provinciale aandacht voor water en bodem als onderdeel van de

³ [DV-Visie-op-landbouw-2050-versie-1-0.pdf](#)

⁴ [Noordoostpolder](#)

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

integrale afwegingen. Ze hebben oog voor wateroverlast, watertekort en verzilting als indicatoren voor het bereiken van de grenzen van het watersysteem. Ze blijven maatwerk toepassen. Dit geldt in het bijzonder voor de bodemdalingsgebieden in de polder, waarbij ze oog hebben voor verschillen in urgentie en mogelijkheden. De uitkomsten van gebiedsprocessen zullen bepalend zijn voor de toekomstige inrichting en bestemming van de bodemdalingsgebieden. Beleid RVBB

Bodemdaling leidt tot een vermindering van de drooglegging. Indien dit leidt tot sterke vernatting heeft dit negatieve effecten op de bodemkwaliteit en het agrarisch opbrengend vermogen. Hoogrenderende gewassen als ui, aardappel en peen kunnen niet/minder worden geteeld op vernatte gronden, maar ook lager renderende gewassen ondervinden hinder van de situatie. Een pachter die nu geconfronteerd wordt met omstandigheden waarbij het agrarisch opbrengend vermogen verminderd kan de grondkamer verzoeken de pacht prijs te herzien. Deze mogelijkheid tot aanpassing van de pacht prijs (conform wetgeving maximaal 10 %) biedt pachters dus geen oplossing voor de hoogte van de verwachte opbrengst derving (20 tot 60 %) bij verminderde drooglegging door bodemdaling. Dit is zeker in Flevoland relevant, waar ruim de helft van het landbouwareaal wordt verpacht.

1.3 Doel van het project

Doelen gebiedsproces

Het gebiedsproces bodemdaling Flevoland heeft uit twee doelen. Ten eerste is het doel om een open en transparant proces te doorlopen. Daaraan nemen de provincie, het waterschap en gemeenten, samen met belanghebbende organisaties (LTO, verenigingen Zuidlob en NW Schokland) en agrariërs uit het gebied, gelijkwaardig deel en werken zij aan het behalen van de inhoudelijke doelstelling.

Het inhoudelijke doel is om kennis in de praktijk te toetsen om zo bruikbaar inzicht te verkrijgen over haalbare en kansrijke strategieën voor gebieden die, door voortgaande bodemdaling, in de toekomst bij het huidige beleid ondiepere grondwaterstanden zullen kennen. De huidige en toekomstige landbouw heeft hierdoor last van vernatting. Gezamenlijk toetsen we maatregelen in de praktijk om vernatting door bodemdaling op te lossen of om mee om te gaan.

Door de doelen als gebiedsproces aan te pakken, richten we erop om met elkaar tot gedeelde integrale inzichten te komen. Met die inzichten hebben agrarische ondernemers in Flevoland daarna meer zicht op strategische keuzes voor hun bedrijf rondom bodemdalingsproblematiek en hebben overheden handvatten voor het ontwikkelen van passend (nieuw) beleid voor het omgaan met bodemdaling in Flevoland. Overheden zetten zich vervolgens in om de adviezen beleidsmatig te verankeren, zodat resultaten ook daadwerkelijk leiden tot uitvoering

Doelen van dit project

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

De twee doelen van het gebiedsproces worden in dit project ondersteund. We streven ernaar inzicht te geven in de grenzen die er zijn aan de maatregelen binnen het huidige watersysteem. We kijken vervolgens ook hoe de maatregel het watersysteem beïnvloedt en waar eventuele knelpunten in het systeem liggen. Daarbij wordt ook gekeken naar de knelpuntanalyse van het watersysteem dat momenteel door het waterschap wordt uitgevoerd. Zo worden verschillende maatregelen in pilots onderzocht om te bepalen wat het effect is op de pilotlocatie, maar ook wat de randvoorwaarden zijn voor een succesvolle implementatie op een andere locatie. De verzamelde gegevens worden inzichtelijk gemaakt met overzichtskaarten. Met behulp hiervan worden er handelingsperspectieven opgesteld voor de gebieden in Flevoland die kampen met bodemdaling.

Belangrijke openstaande vragen en discussiepunten voor de bodemdalingsgebieden zijn:

- Welke gebieden worden getroffen door (sterke) bodemdaling?
- Waar zorgt de bodemdaling tot beperkte productieomstandigheden van de huidige landbouw en/of op welke termijn worden deze beperkingen bereikt?
- Welke maatregelen kunnen worden genomen om het watersysteem weer op orde te krijgen ten behoeve van landbouw?
 - o Waar en onder welke randvoorwaarden (zoals bodemopbouw, kosten en baten) zijn die maatregelen mogelijk?
- Wat zijn de kosten van deze maatregelen binnen een pilotomgeving, bij opschaling en bij verdergaande bodemdaling?
- Wat zijn mogelijke neveneffecten van de maatregelen op de omgeving?
Daarbij wordt er, naast naar tijdelijke effecten, ook gekeken naar de te verwachten langdurige gevolgen van deze maatregelen op de omgeving binnen de domeinen water(kwaliteit), bodem(kwaliteit) en landbouw.

Met de aanpak beschreven in dit plan wordt antwoord gegeven op deze onderzoeksvragen. Aan het einde van het project resulteert dit in een pakket aan informatie voor de betreffende gebiedsregisseurs om binnen het bredere gebiedsproces, gezamenlijk met de stakeholders, de toekomstperspectieven verder vorm te geven. In deze gebiedsprocessen spelen meer afwegingen dan alleen hoe om te gaan met bodemdaling binnen de huidige gebruiksfuncties. De woorden “project” en “proces” worden in dit plan van aanpak beide gebruikt. Met “project” verwijzen we naar de uitvoering die in dit plan van aanpak beschreven wordt. Met “proces” doelen we op het gebiedsproces, waar dit plan van aanpak onderdeel van uitmaakt.

De doelen van het project zijn als volgt samen te vatten:

- Het in beeld brengen van de omvang van het probleem “bodemdaling” in de Flevolandse landbouwgebied
- Feiten over de wisselwerking tussen het oppervlaktewatersysteem en het agro-hydrologische grondwatersysteem op tafel te brengen

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

- Het in de praktijk toetsen van maatregelen in de landbouw voor het verminderen van vernatting en droogteschade bij de huidige gebruiksfunctie in bodemdalingsgebieden
- Het inzichtelijk maken van effecten van de maatregelen op het landbouwkundig gebruik (draagkracht, opbrengsten, ervaringen agrariërs, ziekten en plagen, praktische toepasbaarheid van maatregelen)
- Het effect van de maatregelen toetsen in relatie tot het behouden van een robuust watersysteem voor de lange termijn.
- Het in beeld brengen van de effecten en de kosten van de onderzochte maatregelen op korte en langere termijn
- Het in beeld brengen van de neveneffecten van deze maatregelen op de omgeving in het domein water, bodem en landbouw.
- Het in beeld brengen van de ruimtelijke en temporele (nu en in de toekomst) noodzaak en geschiktheid van de verschillende typen maatregelen

De uitvoering van deze doelen draagt o.a. bij aan het beleidsdoel van de provincie om het watersysteem toekomstbestendig te maken.⁵

2 Risicobeheersing

Voor de risicobeheersing van het project wordt een samenwerkingsovereenkomst tussen de verschillende partijen opgesteld. Deze samenwerkingsovereenkomst wordt een integraal onderdeel van de subsidieverlening. Daarnaast wordt tussen Acacia Water Futures en de agrariërs een afzonderlijk contract opgesteld voor de locatie. Beheer, onderhoud en aansturing van de verschillende (meet-) instrumenten. Deze overeenkomsten zorgen ervoor dat de pilots goed te kunnen worden uitgevoerd.

3 Samenwerking

In het projectplan is een selectie gemaakt van experimenten/proeven/pilots die gezamenlijk worden uitgevoerd door waterschap, provincie, adviesbureaus, gemeenten, RVB, LTO en betrokken agrariërs. In deze samenwerking werken we in open dialoog. Dat houdt in dat we gezamenlijk proeven en maatregelen bedenken, en ook de resultaten met elkaar interpreteren en bespreken. Het voorstel is om dit volgens een aantal vaste stappen en afspraken te doen. Deze stappen en afspraken zullen in gezamenlijkheid worden besproken en vastgesteld bij de start van het project.

1. Hypothese en gezamenlijke verwachting
 - a. De huidige situatie wordt per experiment beschreven

⁵ Provincie Flevoland: Waterprogramma. Watersysteem blijvend op orde! (2025)

- b. Voorafgaand aan de uitvoering wordt per proef de verwachting of hypothese vastgelegd.
 - c. Binnen de werkgroep kunnen hierover verschillende inzichten /verwachtingen bestaan (bijvoorbeeld het effect van onderbemaling op de grondwaterstand in een perceel). Deze uiteenlopende verwachtingen worden geïnventariseerd en vormen samen de gezamenlijke hypothese.
- 2. Uitvoering, monitoring en beoordeling (grofweg de stappen zoals die al in dit plan staan)
 - a. De proeven worden uitgevoerd volgens het projectplan.
 - b. De monitoring van de proeven wordt vastgesteld in een monitoringsplan.
 - c. Vooraf wordt een beoordelingskader opgesteld dat duidelijk maakt:
 - i. Wanneer is een verwacht resultaat ook daadwerkelijk gemeten?
 - ii. Welke mate van afwijking ten opzichte van de verwachting is acceptabel?
 - iii. Welke aanvullende factoren worden meegewogen bij de beoordeling (bijvoorbeeld lange-termijneffecten of externe invloeden)?
 - d. De resultaten van de proeven worden vastgelegd en gedeeld met de werkgroep.
 - e. De beoordeling van de resultaten gebeurt gezamenlijk in de werkgroep, op basis van dit vooraf vastgestelde kader.
- 3. Van resultaten naar advies
 - a. Na beoordeling worden de resultaten vertaald naar een advies voor maatregelen die praktisch uitvoerbaar kunnen zijn binnen de landbouwpraktijk en maatregelen die dat niet zijn.
 - b. Dit advies heeft altijd het karakter van een aanbeveling. De uiteindelijke besluitvorming blijft de verantwoordelijkheid van het bevoegde gezag of de individuele agrariër.
 - c. Indien geen unanimiteit wordt bereikt over het advies, worden de verschillende standpunten en argumenten zorgvuldig vastgelegd.
- 4. Intentie en rol van de deelnemers
 - a. Het is belangrijk helder te benoemen met welke intentie de partijen deelnemen:
 - i. Feiten vinden: de proeven geven objectief inzicht in de gevolgen van specifieke maatregelen (zoals onderbemaling, drainage e.d.), los van belangen of vooringenomenheid.
 - ii. Gezamenlijk beoordelen: het beoordelingskader wordt gezamenlijk opgesteld, zodat er een breed gedragen basis is voor de duiding van de resultaten.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

- iii. Praktische vertaling: de uitkomsten worden omgezet in maatregelen die haalbaar zijn in de gangbare landbouwpraktijk en advies te geven over maatregelen die niet haalbaar zijn.
- iv. Beleidsmatige vertaling: overheden zetten zich in om de adviezen beleidsmatig te verankeren, zodat resultaten ook daadwerkelijk leiden tot uitvoering.

Wanneer gedurende de proef blijkt dat het projectplan niet voldoet, wordt gezamenlijk besloten hoe hiermee om te gaan. De randvoorwaarden voor de uitvoering (planning, kosten, etc.) blijven daarbij in principe hetzelfde mits daar gezamenlijk een andere keuze in wordt gemaakt en het past binnen de voorwaarden waarmee Acacia Futures subsidie is verleend. Partijen doen dit vanuit een gezamenlijke open grondhouding, hierin is geen ruimte voor onderhandeling. Acacia Water Futures zal hier als penvoerder het voortouw in nemen.

Het is dus van belang dat de uitkomsten van de proeven uit WP1 vertaald worden in praktische tools voor eventuele definitieve uitvoering. Gedurende het onderzoekstraject wordt in gezamenlijkheid bepaald wat maakt of proeven definitief uitgevoerd kunnen worden of niet. Of een proef geslaagd is, is van verschillende factoren afhankelijk die langs het beoordelingskader worden gelegd. Een aantal voorbeelden:

- De proef met peilverlaging kan voor agrarisch gebruik de gewenste grondwaterstand bereiken, maar nadelige effecten op het watersysteem hebben. Zijn deze te mitigeren? Accepteren? Vragen die “onderweg” gesteld moeten worden.
- De proef met peilverlaging geeft niet de gewenste grondwaterstanden. Wordt pilot aangepast? Opnieuw ingericht?
- De proef met peilverlaging kan voor agrarisch gebruik de gewenste grondwaterstand bereiken, maar enorme kosten met zich meebrengen om op te schalen.
- De proef met peilverlaging kan voor agrarisch gebruik de gewenste grondwaterstand bereiken en vraagt om een beleidswijziging bij de Provincie.
- Er wordt niet of pas na de start van het project toestemming gegeven voor de aanleg van een deel van de pilot (bijv Ibisweg). Opschalen van de pilot noodzakelijk of accepteren dat de proef kleinschaliger blijft.

Bij alle voorbeelden zijn geen hoeveelheden cm's water, geld, etc. genoemd. Het onderzoekstraject maakt dat de verschillende partijen dit in gezamenlijkheid onderzoeken en de criteria vaststellen

4 Voorgestelde onderzoeksaanpak

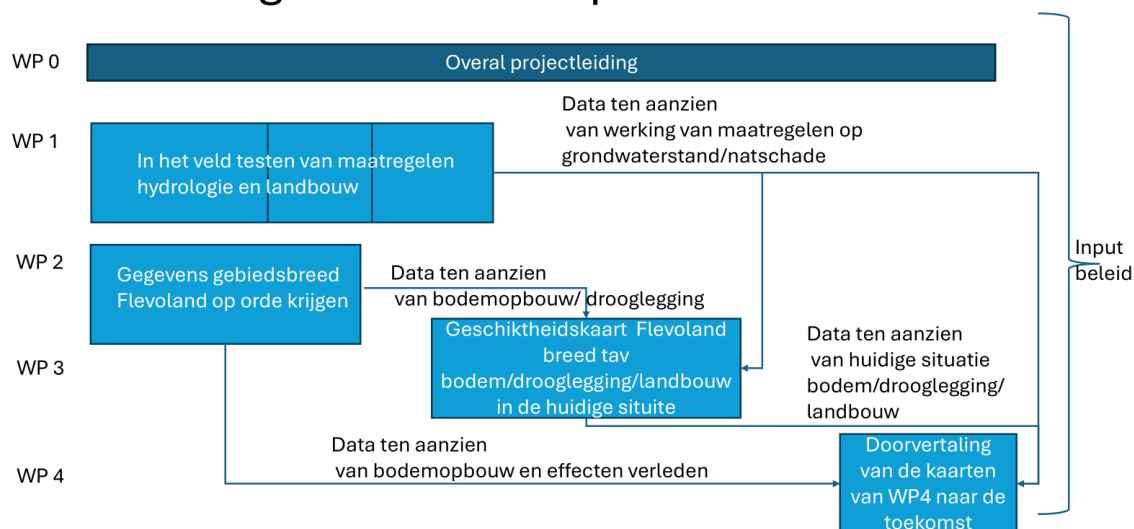
4.1 Inleiding en samenvatting van de werkpakketten

De projectdoelen worden ondersteund door zes werkpakketten (Figuur 2):

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

- WP0: Overall projectleiding
- WP1: waterhuishouding korte termijn
- WP2: Data op orde
- WP3: Geschiktheid
- WP4: Lange termijneffecten
- WP5: Verduurzaming pacht (RVB)

Onderlinge relaties werkpakketten

Figuur 2 Illustratie van onderlinge relaties werkpakketten

In werkpakket 0 wordt het projectmanagement en de begeleiding uitgevoerd. Ook valt de overkoepelende eindrapportage binnen dit werkpakket.

In werkpakket 1 worden verschillende maatregelen onderzocht die gericht zijn op het verbeteren van de waterhuishouding bij de huidige gebruiksfunctie in bodemdalingsgebieden. Dit wordt gedaan binnen meerdere pilots in verschillende bodemdalingsgebieden. De pilots geven inzicht in de werking van de maatregel op de pilotlocatie maar kunnen niet één op één vertaald worden naar gebieden met vergelijkbare omstandigheden. Wel kan het inzicht opleveren voor andere gebieden met vergelijkbare omstandigheden. Hierdoor kan er mogelijk aanleiding ontstaan de pilot in andere gebieden op te starten binnen de kaders van dit projectplan. Per maatregel binnen de pilots wordt dan ook gekeken naar de volgende factoren:

- Of deze op de termijn van de pilot (3 jaar) succesvol is in het verbeteren van de waterhuishouding voor de huidige gebruiksfunctie (droogte- en natschade).
 - o Wanneer blijkt dat de proefperiode van 3 jaar niet voldoende is om conclusies te trekken op basis van de gedane metingen (vanwege bijvoorbeeld weersomstandigheden), kan er in overleg tussen de

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

wergroepen en de stuurgroep worden geconcludeerd dat het nuttig is om de totale projectduur te verlengen. De kosten van een eventuele verlenging zijn echter in de begroting niet meegenomen. Bij een eventuele verlenging is daardoor een bestuurlijke afweging noodzakelijk.

- Wat het verwachte effect is op de bodemdaling en of doorgaande bodemdaling de effectiviteit van de voorgestelde maatregel op langere termijn beïnvloedt
- Wat mogelijke neveneffecten zijn op het bodem- en watersysteem. Hierbij kan gedacht worden aan effecten op de waterkwaliteit, verzilting, op maaiveldvariëaties en ruimtelijke effecten. Sommige van deze effecten worden in de pilot onderzocht (waterkwaliteit, verzilting) en sommige kunnen alleen kwalitatief worden beschreven (maaiveldvariëaties, ruimtelijke effecten).
- Wat de kosten zijn van de getoetste maatregel. Dit gaat niet om de kosten van de pilot zelf, maar voornamelijk om de verwachte kosten bij opschaling en onder toekomstige omstandigheden bij verdergaande bodemdaling. Hierbij zal dus een schatting gemaakt worden van de kosten als de uitkomst van de pilot voor de lange termijn in het beleid wordt opgenomen.
- Wat zijn de geschatte kosten en baten als een maatregel uit de pilot wordt opgenomen in toekomstig lange termijnbeleid?

In werkpakket 2 wordt bestaande feitelijke informatie verzameld over bodemdaling in de Flevolandse context en de eigenschappen van het bodem- en watersysteem die van invloed kunnen zijn op de ruimtelijke geschiktheid van maatregelen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de bodemopbouw, waardoor een locatie gevoeliger kan zijn voor bodemdaling op de lange termijn. Daarbij wordt rekening gehouden met de effectiviteit en de mogelijke neveneffecten op de omgeving. De data wordt aangevuld met kennis van de agrariërs, door veldmetingen en keukentafelgesprekken in elk van de gebieden. Deze informatie wordt samengevoegd in signaalkaarten, waarmee een ruimtelijk inzicht wordt gecreëerd waar in de toekomst getoetste maatregelen mogelijk nuttig zijn. Specifiek voor het gebied Tollebeek hoort bij deze dataverzameling ook een onderzoek naar de historische bodemdaling.

In werkpakket 3 wordt een analyse gedaan van de landbouwkundige geschiktheid nu en in de toekomst van de agrarische percelen binnen de bodemdalingsgebieden. Dit gaat om een vergelijking tussen de huidige landbouwkundige geschiktheid en de toekomstige geschiktheid zonder en met maatregelen én de onzekerheden die hierbij horen. Hierbij wordt zowel naar droogte- als natschade gekeken. De kennis die wordt opgedaan binnen werkpakket 1 en 2 biedt hiervoor de basis. Dit omvat de bodemdalingsprognoses en de toepassingsmogelijkheden van de onderzochte maatregelen in werkpakket 1, en data uit werkpakket 2, inclusief studies die al eerder zijn uitgevoerd binnen de provincie op dit thema (zoals 'Grond in beweging').

In werkpakket 4 worden vervolgens de lange termijneffecten per gebied beschreven voor het water- en bodemsysteem in geval van niets doen en bij uitrol van de voor het gebied

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

toepasbare maatregelen uit werkpakket 1. Hiertoe wordt de kennis vanuit de werkpakketten WP1, WP2 en WP3 gecombineerd.

De werkpakketten, m.u.v. WP1, worden elk uitgevoerd in vijf gebieden. De eerste drie van deze gebieden (Zuidlob, NW Schokland, Dodaarsweg) hebben momenteel al te maken met bodemdaling, in het vierde en vijfde gebied (NW Emmeloord, Dronten) is de verwachting dat dit in de toekomst het geval zal zijn. Tot dusver heeft de focus dan ook vooral op de eerste drie gebieden gelegen. (WP1 & WP2). Het is echter belangrijk ook met de lange termijnrekening te houden door die gebieden mee te nemen waarvan de verwachting is dat bodemdalingsgerelateerde problemen gaan optreden, om zo tot een toekomstbestendig Flevoland te komen (WP2, 3, 4, 5). In het voorliggende voorstel wordt er getracht om tot een nette uitwerking van alle werkpakketten in alle gebieden te komen. Hiervoor is per gebied en werkpakket uitgeschreven wat de huidige status is en hoe dit voorstel hierop voortbordurt. Er is ook een werkpakket 0 toegevoegd. Hieronder vallen de werkzaamheden die door Acacia Water en Aequator Groen+Ruimte (in samenspraak met de opdrachtgever en de projectgroep) uitgevoerd worden om de regie over de werkzaamheden in de andere werkpakketten te houden. Onder dit werkpakket vallen ook de overleggen.

Gedurende het project worden beleidsmakers in de provincie Flevoland (provincie, waterschap) regelmatig uitgenodigd bij de werkgroepoverleggen, om tussentijdse resultaten te bespreken. Dit geeft de overheden de mogelijkheden om in te schatten of beleidswijzigingen nodig zijn of dat er extra uitzoekwerk nodig is. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan waterkwaliteitseffecten, optredende kwel, effecten van afwenteling van de wateropgave op de rest van de polders, en beheereffecten (inhoudelijk en financieel). Deze zaken kunnen, wanneer deze niet al zijn meegenomen in dit projectplan, parallel aan het gebiedsproces uitgezocht worden door het waterschap en/of de provincie.

4.2 Deelnemers en governance

Een belangrijke doelstelling van het project is het geven van input voor de gebiedsprocessen. Daarbij valt te denken aan kennis van de effectiviteit van de ingrepen, de neveneffecten en de kosten. Deze uiteindelijke input moet door de verschillende deelnemers vanuit dit project worden gedragen.

Hiervoor gebruiken wij het uitgangspunt van 'feiten ondersteunen de dialoog'. Essentieel is een geïntegreerd traject van een open dialoog met de gebiedspartners en de beschikbaarheid van de juiste (ervarings)feiten. Deze vorm van kruisbestuiving heeft breed gedragen en toepasbare oplossingen voor ogen die ook concreet kunnen worden uitgevoerd.

Voor Flevoland kan worden geput uit een schat van bestaande kennis, van parallelle projecten in het gebied tot eerder ontwikkelde kennis in Flevoland, de rest van Nederland en daarbuiten. We maken dan ook dankbaar gebruik van deze beschikbare informatie.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

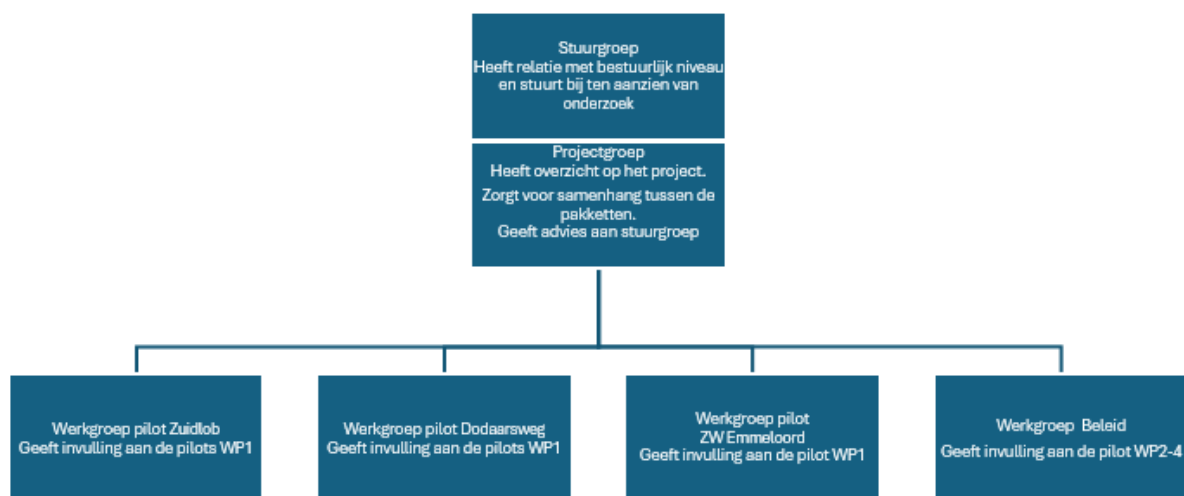
De beschikbare kennis maken we (gebieds-)specifiek door informatie van de lokale gebruikers toe te voegen en bij de verschillende gebiedspartijen te toetsen.

Zonder gedegen inhoudelijke toetsing en onderbouwing, dreigt in gebiedsprocessen de valkuil van “negotiated nonsense” (De Bruijn, Ten Heuvelhof en In ’t Veld, 1998; ISSN 0925-4978; Procesmanagement: over procesontwerp en besluitvorming). Ook voortdurende discussies over feiten en consequenties voor functies, kunnen een proces frustreren en ondermijnen het draagvlak voor uitkomsten. Het uitwerken vergt kennis van zaken en een pragmatische benadering. Eenvoudig waar het kan, complexer waar het moet, maar altijd op basis van verifieerbare (praktijk-)feiten met een begrijpelijke beschrijving. De opgedane kennis moet dus gebaseerd zijn op verifieerbare feiten, gedeelde kengetallen en onderbouwde uitwerkingen.

Zoals hier beschreven worden de werkpakketten in een open dialoog en/of een gebiedsproces met elkaar uitgevoerd. Er zijn agrariërs uit de gebieden betrokken in de werkgroepen, waar zij meedenken met de maatregelen en bijdragen aan de uitvoering daarvan. Ze brengen hierbij gebiedskennis en ervaringen in. In twee van de gebieden zijn verenigingen opgericht om zoveel als mogelijk belangen te behartigen vanuit de gebieden. Elke vereniging streeft eigen doelen na. Zo heeft de vereniging in de Zuidlob als doelstelling: Het doen behartigen van de belangen van de agrarische grondgebruikers en bewoners in het gebied, plaatselijk bekend als de Zuidlob te Zeewolde, op het gebied van water- en bodembeheer met als doel het aldaar kunnen uitoefenen van hoogwaardige landbouw, waarbij tevens rekening wordt gehouden met andere functies van dit gebied zoals onder andere natuur en recreatie. Agrariërs, al dan niet verenigd, willen vooral het probleem van vernatting oplossen en zich richten op voortzetting van de huidige functies. De insteek van de betrokken landbouwpartijen is om kennis en feiten te verzamelen voor toekomstig beleid.

De deelnemers aan het project zijn onderverdeeld in een projectgroep, werkgroepen, en een stuurgroep (Figuur 3). De projectgroep wordt voorgezeten door VINU en bestaat verder uit Acacia Water, Aequator, Provincie Flevoland, waterschap Zuiderzeeland, RVB, Staatsbosbeheer, Flevolandschap, gemeenten, en LTO Noord. Deelnemers van de stuurgroep zijn weergegeven in Tabel 1. Er worden op een later moment nog enkele agrariërs aan de stuurgroep toegevoegd. Hierover wordt besloten in de eerstvolgende stuurgroepbijeenkomst in september 2025. Hiervan zijn de namen nog niet bekend.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Figuur 3 Organogram van de projectorganisatie

Tabel 1 Deelnemers aan de stuurgroep

Naam	Organisatie	Functie	Portefeuille
Sjaak Simonse	Provincie Flevoland	Gedeputeerde	Bodem & Water, Samenleving & Bestuur
Walter Mommersteeg	Rijksvastgoedbedrijf	Programmateamleider gronden en pachtboerderijen	
René van Amersfoort	Gemeente Noordoostpolder	Wethouder	Sport en bewegen; Energie, duurzaamheid, milieu en afval; Mobiliteit en infrastructuur; Beheer en onderhoud openbare ruimte; Armoedebeleid; Inburgering en minderhedenbeleid; Project Bosbad; Dorpen: Nagele, Ens, Tollebeek
Jaap Lodders	Waterschap Zuiderzeeland	Heemraad/ 2 ^e loco dijkgraaf	Voldoende water, klimaataanpak, organisatie en informatie
Ton Kempenaar	LTO Noord	Themahouder water en bodem	

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Ernst Bron	Gemeente Zeewolde	Wethouder	Wijkwethouder van het Buitengebied en Zuid
Bart Gerrits	Provincie Flevoland/ VINU	Procesregisseur gebiedsproces bodemdaling	
Peter Bijvank	Provincie Flevoland	Beleidsadviseur Water en bodem	
Vera Vreugdenhil	Provincie Flevoland	Bestuursadviseur	
Agrariërs	Ondernemingen	Agrariër	In overleg

De uitwisseling van de verschillende lagen van de organisatie wordt via verschillende wegen ondervangen. Peter Bijvank en Bart Gerrits zullen aanwezig zijn in alle geledingen van de organisatie. Agrariërs worden toegevoegd aan de projectgroepoverleggen en stuurgroepoverleggen.

Mocht onverhoopt het idee ontstaan dat deze uitwisseling onvoldoende is, dan er is er vanuit de werkgroepen de mogelijkheid om extra uitleg te geven in de projectgroep/stuurgroep. Ook de stuurgroep/projectgroep mag, indien gewenst, extra uitleg vragen aan de werkgroepen. Belangrijk in deze uitwisseling is dat deze gericht moet zijn op een beter begrip van de resultaten en conclusies van pilots. Politieke discussies dienen in andere gremia te worden gevoerd.

Conceptresultaten worden niet verspreid buiten de werkgroep, en zo wel, alleen wanneer de betreffende werkgroep op deze resultaten akkoord heeft gegeven. Bestuurders kunnen aangehaakt worden door middel van een presentatie of door ze incidenteel uit te nodigen in de werkgroep.

Er bestaan momenteel 3 werkgroepen voor WP1, één voor elke regio die in dat werkpakket behandeld wordt. De werkgroepen bestaan uit een aantal leden van de projectgroep en agrariërs uit de regio. Ten aanzien van werkpakketten 2, 3 en 4 wordt ingeschat dat daar dezelfde mensen in de werkgroepen zullen zitten. Daarom zijn deze onderdelen samengebracht onder een nog op te starten, 4^e werkgroep, genaamd werkgroep “beleid”. De onderwerpen die binnen de werkpakketten gaan over een specifiek pilotgebied wordt uiteraard in de werkgroep behorend tot dat gebied besproken.

De Stuurgroep Bodemdaling wordt elke twee maanden bijgepraat over de voortgang en de ruimte geboden bij te sturen waar nodig.

In het voorliggende voorstel zijn die werkzaamheden uitgewerkt, waarvoor de stichting Acacia Water Futures verantwoordelijk is voor de uitvoering. De stichting huurt onderaannemers in om de werkzaamheden uit te voeren. Dit zijn in den beginsel Acacia Water en Aequator. Mogelijk worden voor enkele werkzaamheden nog andere partijen ingehuurd.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Er wordt van de verschillende partijen uit de projectgroep verwacht dat zij zich inzetten waar nodig en elkaar vanuit een open proces op de hoogte houden van de voortgang van het project.

Het projectplan is een beste inschatting van de werkzaamheden op basis van de beschikbare kennis. Mocht tijdens het project andere, onvoorziene, activiteiten wenselijk zijn om de doelen van het project te bereiken zal, binnen het bestaande budget, door flexibiliteit en prioritering gezamenlijk met de stuur-, project-, en werkgroep naar de mogelijkheden worden gekeken.

In onderstaande lijst is een opsomming gegeven van het type werk dat door de stichting Acacia Water Futures wordt uitgezet:

- Data-analyses,
- Uitvoeren van waterkwaliteit monitoring,
- Installatie, beheer en monitoring van bodemvochtmeetpunten
- Onderzoek van de bodem
- Uitvoeren van effectbepalingen
- Rapportage
- Projectmanagement
- Aanleg van kunstwerken in de watergangen worden uitgevoerd door WBO (door externe aannemer) onder begeleiding van Acacia Water Futures, met goedkeuring van het waterschap.

Verantwoordelijkheden die uitdrukkelijk zijn uitgesloten van de taken van de stichting Acacia Water Futures zijn:

- Aanleg van drainagesystemen (door agrariërs)
- Herprofilering en inrichten van watergangen (agrariërs)
- Aanleg, beheer en monitoring van grondwatermeetpunten (onderaannemer van Waterschap)
- Aanleg, beheer en monitoring van oppervlaktewatermeetpunten (onderaannemer van Waterschap)

Het Waterschap heeft de volgende taken en verantwoordelijkheden: het zorgdragen voor de tijdelijke plaatsing van grondwater- en oppervlaktewatermeetpunten en de ontsluiting van de meetgegevens ten behoeve van de uitvoering van de pilots uit WP1.

5 WP0: project/procesbegeleiding

In werkpakket 0 wordt het projectmanagement en de begeleiding uitgevoerd. Ook valt de overkoepelende eindrapportage binnen dit werkpakket.

De provincie Flevoland is de subsidieverstrekker en penvoerder van de opdracht. Zij treedt daarbij op namens de deelnemende partijen van het gebiedsproces. Acacia Water

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Futures is de subsidieontvanger en treedt op als penvoeder voor de verschillende uitvoeringspartijen. Acacia Water Futures is verantwoordelijk voor het uitzetten van opdrachten bij onderaannemers. Vooralsnog wordt uitgegaan van de volgende onderaannemers: WBO, Aequator Groen & Ruimte en Acacia Water BV. De uit te besteden activiteiten worden, op basis van de bestaande kennis, zo goed mogelijk in de werkpakketten omschreven.

Zoals beschreven vormt 'feiten ondersteunen de dialoog' het uitgangspunt en is een open dialoog met de gebiedspartners noodzakelijk. Deze vorm van projectmanagement zorgt voor een breed gedragen onderzoek en concreet toepasbare antwoorden op de onderzoeksvragen.

Voor deze open dialoog is vertrouwen essentieel. Alleen dan is het mogelijk om elkaars belangen te kunnen accepteren en daarmee elkaars rol binnen het gebiedsproces te respecteren. De beste manier om vertrouwen te krijgen is elkaar regelmatig te ontmoeten. Daarom zijn er werkgroepen opgezet voor de verschillende pilots, waarbij de deelnemers zo min mogelijk rouleren. Dit vraagt dus commitment van alle deelnemers van deze werkgroepen.

Momenteel zijn er drie werkgroepen: één voor elk gebied in werkpakket 1. Voor de overige werkpakketten (2 t/m 4) wordt een vierde werkgroep opgezet bestaande uit alle overheden, terrein beherende organisaties (TBO), LTO Noord, en afgevaardigden vanuit de werkgroepen uit de drie pilots, aangevuld met medewerkers van de uitvoerende partijen (Acacia water en Aequator).

De overleggen zijn als volgt voorzien in de kostenraming:

- 1x per 6 weken met elke werkgroep (2025) (2 personen namens de stichting)
- 1x per kwartaal met elke werkgroep (2026 e.v.) (2 personen namens de stichting)
- Eenmaal per zes weken met de projectgroep (1 persoon namens de stichting)
- Tweemaal per jaar met de stuurgroep (1 persoon namens de stichting)

Deliverables:

- Eindrapportage van alle werkpakketten
- Schema met resultaten voor handelingsperspectief

6 WP1: waterhuishouding korte termijn

Werkpakket 1 omvat praktijkproeven (pilots) waar maatregelen getest worden die het omgaan met vernatting of bodemdaling vergemakkelijken. Door de korte tijdspanse van de pilots, ligt de focus op drie gebieden waar bodemdaling al heeft plaatsgevonden en de effecten hiervan merkbaar zijn. In elk van deze gebieden wordt een aantal maatregelen getoetst.

Hieronder wordt per gebied uitgewerkt welke praktijkproeven (pilots) uitgevoerd gaan worden. Er is in samenspraak met alle betrokken partijen al nagedacht over mogelijke uit

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

te voeren maatregelen. Belangrijk is te beseffen dat de aanpak per gebied is gebaseerd op bestaande kennis. Daarnaast is bij de keuze van maatregelen rekening gehouden dat er tussen de pilots diversiteit aan maatregelen is. Mocht gedurende het proces blijken dat er aanvullend of ander onderzoek noodzakelijk is, dan kan in overleg met de werkgroep en de projectgroep worden gekozen voor een aanpassing van het projectplan. Randvoorwaarde is dat de (aanvullende) activiteiten binnen het te besteden budget van het project passen.

Elke pilot volgt een vaste volgorde:

1. *Zoeken pilotlocatie*

Voor elke pilot moet een locatie gevonden worden. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de opdrachtgever, die dit per gebied in overleg met de stakeholders organiseert. Pas wanneer een pilotlocatie definitief is, worden de volgende stappen in gang gezet door Acacia Water en Aequator Groen+Ruimte.

2. *Pilotopzet*

Hoe de pilot wordt opgezet is afhankelijk van het gebied en de te testen maatregel. In de werkgroep wordt het voorstel van de pilotopzet uitgewerkt, waarbij ook wordt nagedacht of en hoe aan neveneffecten kan worden gemeten gedurende de pilotperiode. Het resultaat is een onderzoeksopzet voor de betreffende pilot. De uiteindelijke beslissing over de pilot wordt genomen in de stuurgroep. Bij de pilotopzet wordt ook rekening gehouden met de vergunningstrajecten die mogelijk noodzakelijk zijn.

3. *Opzetten monitoringsplan*

Het monitoringsplan is afhankelijk van de gekozen locatie en de pilot, en wordt opgezet aan de hand van de specifieke doelen van de pilot, waarbij voor zo ver als mogelijk ook rekening gehouden wordt met langetermijneffecten. Deze stap wordt door de werkgroep gezamenlijk uitgevoerd. Een aanzet voor de meetstrategie is hieronder per maatregel gegeven.

4. *Uitvragen offertes onderaannemers*

Er worden door Acacia Water Futures offertes uitgevraagd voor de aanleg, beheer en onderhoud van de pilot monitoring. Hieronder valt bijv. de aanschaf van sensoren voor bodemvocht en het uitvoeren van waterkwaliteitsmetingen. Daarnaast vraagt Acacia Water Futures offertes voor de monitoring van landbouwkundige effecten en bodemgesteldheid uit gedurende de pilot. De monitoring van oppervlaktewater, grondwaterstanden en waterkwaliteit (EC) wordt door het waterschap uitgevoerd. Dit geldt tevens voor de draaiuren van de pompen.

5. *Installatie en Monitoring*

Na goedkeuring van het monitoringplan door de werkgroepen worden de meetinstrumenten geplaatst. Acacia Water Futures zal daarbij zich richten op bodemvocht en bodemgesteldheid. Het waterschap draagt zorg voor de aanleg van monitoringpunten voor grond- en oppervlaktewater (waterstand en EC), en de debietmonitoring. De controle op de werking van de apparatuur wordt door

Acacia Water Futures uitgevoerd. De agrariers dragen zorg voor de drainagesystemen, herprofilering en inrichting van de watergangen. Taken en verantwoordelijkheden zijn verder gespecificeerd in de monitoringsplannen.

6. Uitvoeren pilot

De pilot wordt gedurende 3 jaar uitgevoerd. Acacia Water Futures is verantwoordelijk voor de installatie en het beheer en onderhoud van de betreffende meetlocaties tijdens de pilot. Alle verzamelde gegevens zullen aan het eind van het project worden overgedragen aan de provincie, die als subsidieverlener eigenaar is van de gegevens.

7. Analyse, evaluatie en rapportage

Tijdens de pilot wordt jaarlijks een tussenrapportage gemaakt waarin deelresultaten besproken worden. Na afloop van de pilots zullen de resultaten geanalyseerd en geëvalueerd worden in een eindrapportage. Hierbij hoort ook een analyse van de kosten van uitrol van de maatregel binnen de pilot (exclusief de monitoring).

Bij de analyse worden alle meetgegevens bekeken en de onderlinge relaties in beeld gebracht. Hierdoor ontstaat er een beeld welke maatregelen in welke mate een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de landbouwkundige situatie. Het is tegelijkertijd ook mogelijk dat een maatregel leidt tot onvoorziene neveneffecten, op bijvoorbeeld het watersysteem in de omgeving, of lange termijneffecten waar rekening mee gehouden moet worden. Als voorbeeld: bij de Zuidlob zal de peilverlaging van het oppervlaktewater gecorreleerd worden aan de grondwaterstand in het gebied en in de nabije omgeving. Hiermee wordt antwoord gegeven op de vraag of een verlaging van het oppervlaktewaterpeil ook daadwekelijks tot een verlaging van de grondwaterstand op de percelen leidt, hoe dit eventuele droogte- en natschade beïnvloedt, en wat hierbij de te verwachten neveneffecten zijn. Ook wordt in beeld gebracht onder welke omstandigheden de pilot heeft plaatsgevonden en of de omstandigheden een reden kunnen zijn voor de gevonden relaties. Deze informatie wordt meegenomen voor het ontwikkelen van de signaalkaarten, en draagt bij aan het verder uitwerken van mogelijkheden per gebied in werkpakket 3 en 4. Metingen worden regelmatig geanalyseerd om te verifiëren of de pilot goed is opgezet of dat metingen worden gemist. Indien gebreken worden geconstateerd kunnen aanvullende metingen worden uitgevoerd om missende informatie op te halen. Daarnaast wordt de bodem en landbouwkundige situatie van de percelen beoordeeld, waarbij onder andere wordt gekeken naar de bodemstructuur. Sommige bodems zijn kwetsbaarder voor veenoxidatie of gevoeliger voor droogte- en natschade dan andere bodems. Er worden geen oogstproeven uitgevoerd om de landbouwkundige opbrengstverandering in beeld te brengen.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Afwijkingen van deze volgorde of bijzonderheden voor een specifieke pilot worden hieronder besproken.

Na stap 3 wordt per pilot een notitie opgeleverd met daarin de onderzoeksvragen en hoe dit te realiseren met de meetstrategie. Wanneer de uitvoering van de pilot van start is gegaan (stap 6), wordt er per gebied na elk meetjaar een korte notitie opgesteld door de werkgroep over de pilotresultaten..

Deliverables:

- Notitie aanpak en meetstrategie per pilot
- Jaarlijkse notitie over pilotresultaten per gebied
- Eenmalig kostenoverzicht per pilot in Excel

Risico's en flexibiliteit

Om flexibiliteit te garanderen, wordt voor elke pilot uitgegaan van een declaratieschema (Tabel 2). Hierdoor kan er indien nodig ten tijde van de voorbereiding of tijdens de pilot besloten worden om niet verder te gaan met een specifieke pilot, en kan er met kosten geschoven worden tussen de pilots. Een verandering in de verdeling van de kosten zal door de projectgroep aan de stuurgroep worden voorgelegd, die hier vervolgens een besluit over kan nemen.

Tabel 2 Afrekenschema pilots Werkpakket 1

Afrekenschema	%
Start van de pilot:	25
Oplevering tussen notitie (1 ^{ste} jaar)	30
Oplevering tussen notitie (2 ^{ste} jaar)	30
Oplevering eindrapportage pilot	15

6.1 Zuidlob

De te beantwoorden hoofdvraag in dit gebied is: kunnen maatregelen in het watersysteem bijdragen aan het verminderen van vernattings- en verdrogingsproblemen in de landbouw? hoe is de vernatting op te lossen? De onderliggende deelvragen hierbij zijn: Hoe werkt het watersysteem? Welke maatregelen zouden effectief zijn om dit systeem zo aan te passen dat natschade in de landbouw verminderd wordt en droogteschade niet toeneemt? Wat zijn de te verwachten neveneffecten van deze maatregel in de omgeving en op de lange termijn?

In de Zuidlob is daarom een gebiedsstudie uitgezet bij Acacia Water Futures om de oorzaak van vernatting van de regio in beeld te brengen (zie ook werkpakket 2).

In het focusgebied Zuidlob worden in eerste plaats twee maatregelen getoetst: peilverlaging (in een peilvak) en herprofilering kavelsloten. Beide vinden plaats in gedefinieerde hotspots. Uit de quickscan (deels op basis van gegevens uit WP2) komen mogelijk nog andere maatregelen getoetst kunnen worden, zoals intensieve drainage of

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

bodemverbetering. Deze worden overlegd in de werkgroep om tot definitieve pilotmaatregelen te komen. In overleg met de stuurgroep wordt bepaald welke pilotmaatregelen daadwerkelijk worden uitgevoerd. Vooralsnog zijn de bovengenoemde twee maatregelen begroot. Verder wordt er door het waterschap zorggedragen voor voldoende diepe tochten: indien nodig worden deze op diepte gebracht.

In deze pilot zullen de effecten van de twee maatregelen onderzocht worden. Metingen moeten uitwijzen hoe de relatie tussen oppervlaktewater- en grondwaterpeil is. Andere effecten van de maatregel zijn ook mogelijk, zoals verdroging van de wortelzone, of instabiele oevers. Ook kan een veranderende kweldruk invloed hebben op de oppervlaktewaterkwaliteit, omdat de kwelstroom een grotere zout- en nutriëntenbelasting heeft. Het is daarom belangrijk om bij deze pilot niet alleen de betrokken agrariër te betrekken, maar ook de agrariërs van de buurpercelen en het waterschap. Effecten in de omgeving worden geanalyseerd met behulp van reeds bestaande grondwaterstandsmetingen van het waterschap in de nabije omgeving.

Verdere toelichting over de opzet en monitoring in het pilotgebied Zuidlob is te vinden in het monitoringsplan Zuidlob

6.2 Emmeloord ZW

In de regio Zuidwest Emmeloord worden drie maatregelen getoetst: seizoensgebonden peilbeheer, peilverlaging in kavelsloot en intensieve drainage. Voor elk van deze maatregelen wordt een pilot opgezet waarin de effecten getoetst worden. Ook wordt er in dit gebied bij Tollebeek een studie gedaan naar de werkelijke bodemdaling (zie hoofdstuk 7.2).

In deze pilot zullen de volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Leidt een seizoensgebonden oppervlaktewaterpeil in de Zuider-d-tocht tot een grotere ontwateringsdiepte, op de noodzakelijke momenten, in de daarop afwaterende landbouwpercelen?
Aanvullend wordt gekeken:
 - o Welke invloed herprofilering van de kavelsloten heeft op de grondwaterstand
 - o In welke mate drainage een rol speelt.
In theorie heeft verlagen waterpeil alleen zin als drains onder peil liggen.
Hoe diep moeten de drains dan liggen en is aanvullende drainage dan nog nodig?
- Hoe kan seizoensgebonden peilbeheer bijdragen aan een beter gebruik van agrarische gronden in bodemdalingsgebieden, rekening houdend met zowel droogte- als natschade?
- Welke invloed heeft flexibel peilbeheer op de bodemdaling?

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

De laatste vraag kan in dit werkpakket niet beantwoord worden, omdat de pilot te kort duurt om op basis hiervan conclusies over bodemdaling te trekken. Mogelijk dat de quickscans of het handelingsperspectief hier meer inzicht in geven. Dit zal een kwalitatieve beoordeling zijn van de gevoeligheid van de betreffende locatie voor bodemdaling.

Verdere toelichting over de opzet en monitoring in Zuidwest is te vinden in het monitoringsplan Emmeloord

6.3 Dodaarsweg

In het gebied rond de Dodaarsweg is in noordwestelijke richting een afnemende drooglegging. Aan de zijde van de Vogelweg is de drooglegging circa 1,3 – 1,4 meter, aan de Ibisweg is een beperktere drooglegging, namelijk 0,9 – 1 meter. De komende jaren neemt de drooglegging door de bodemdaling in het gehele gebied enigszins af met 10 – 20 cm. Een specifiek probleem dat op meerdere percelen aan de noordzijde van de Dodaarsweg optreedt, is dat aan de wegzijde de bodem meer daalt dan aan de zijde van de Roerdomptocht; hierdoor komen de bovenstroomse uiteinden van de kavelsloten relatief laag te liggen ten opzichte van de Roerdomptocht. Dit wordt ook aangeduid als “kantelende kavels”. Hierdoor neemt het afwaterend vermogen van de kavelsloten af en blijven de kavelsloten aan de wegzijde langer water houden. Dit kan op zijn beurt leiden tot een vermindering van de afvoer via het drainagestelsel en leiden tot een afnemende ontwateringsdiepte.

In de regio van de Dodaarsweg zullen twee maatregelen worden uitgevoerd. Het gaat hier om het plaatsen van pompen en de herprofilering van de kavelsloten, die samen in één pilot worden uitgevoerd. Verdere toelichting over de opzet en monitoring in het gebied rondom Dodaarsweg is te vinden in het monitoringsplan Dodaarsweg.

7 WP2: Data op orde

In het vervolgtraject willen we eerst de feiten en data binnen Flevoland op orde krijgen (zie ook conclusie 4 van het evaluatierapport van het gebiedsproces). Het doel van deze stap is dat beter inzichtelijk wordt hoe groot het probleem van bodemdaling en wateroverlast feitelijk is. Hoe groot de gebieden zijn, nu en in de toekomst, hoeveel bedrijven het raakt en op welke manier het verdienvermogen nu en in de toekomst wordt beperkt. Het vormt de feitenbasis voor de scenario's die worden aangedragen. Vooraf wordt door de opdrachtnemer met betrokken stakeholders besproken welke onderwerpen verzameld moeten worden. Qua onderwerpen gaat het grofweg om:

- Omvang van de gebieden en soort bedrijven
- Data over de fysische situatie en neveneffecten
- Data over landgebruik en teelten

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

De verschillende datasets worden in dit werkpakket per gebied samengebracht. Dit wordt zowel gedaan voor de 3 gebieden waar in WPI pilots worden uitgevoerd, als voor de 2 gebieden waar dat niet voor wordt gedaan. Door (bestaande) data samen te brengen wordt overzicht gecreëerd van bodemdaling hotspots en hun omgeving. Deels zullen deze ook uit de toekomstvisie per gebied volgen, naar aanleiding van de pilots. In dit werkpakket zal dit samen met andere relevante gebiedsinformatie inzichtelijk worden gemaakt. Ook wordt de data klaargemaakt om in de Digital Twin van de provincie en het waterschap geplaatst te worden. Alle data zullen aan het eind van het project worden overgedragen aan de opdrachtgever, tenzij bestaande copyright van deze data dit verbiedt.

Het werkpakket bestaat zodoende uit meerdere activiteiten, die in de volgende paragrafen in meer detail zijn uitgewerkt:

1. Vaststellen welke onderwerpen verzameld worden
2. Samenvoegen data om overzichtskaarten te creëren
3. Gespecialiseerde systeemanalyse Zuidlob
4. Quickscans gebieden
5. Toekomstbestendig databeheerplatform
6. Werkelijke bodemdaling Tollebeek
7. Signaalkaart intensieve drainage

Risico's en flexibiliteit

Om flexibiliteit te garanderen, wordt ook voor dit werkpakket uitgegaan van een declaratieschema (Tabel 3). Hierdoor kan er indien nodig met kosten geschoven worden. Een verandering in de verdeling van de kosten zal door de projectgroep aan de stuurgroep worden voorgelegd, die hier vervolgens een besluit over kan nemen.

Tabel 3 Factureringschema Werkpakket 2

Afreken schema	Start activiteit 40%	Deelresultaat 40%	Eindresultaat 20%
Quickscans en karakterisering gebieden	Start werkzaamheden	Oplevering factsheets	Opleveren eindnotitie
Overzichtskaarten maken provincie breed	Start werkzaamheden	Overeenstemming lijst variabelen	Oplevering overzichtskaarten
Gespecialiseerde systeemanalyse Zuidlob	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie
Werkelijke bodemdaling Tollebeek	Start werkzaamheden	Verzamelde gegevens in conceptnotitie	Opleveren eindnotitie

Signaalkaart intensieve drainage

Start werkzaamheden

Vertaaltabel criteria

Signaalkaart intensieve drainage

7.1 Vaststellen onderwerpen

In overleg met de stakeholders wordt een lijst met onderwerpen gemaakt welke verzameld moet worden voor de gebieden. Dit kan in de werkgroepen van de deelgebieden plaatsvinden (zie ook hieronder).

Deliverables

- Lijst met onderwerpen

7.2 Samenvoegen data tot overzichtskaarten

De (lokale) data die in het voorgaande werkpakket is verzameld wordt hier voor elk van de vijf gebieden samengevoegd met andere grootschalige datasets in overzichtskaarten per interessegebied. We beogen de volgende data mee te nemen in het overzicht:

- Data over de omvang van het gebied (Scenario's o.b.v. bodemdalingsprognose Deltares)
 - o Hoeveel hectare bodemdalingsgebied per prognosejaar (2030, 2050, 2100)
- Data over de bedrijven (Provincie-breed)
 - o Wat voor soort bedrijf (gangbaar, biologisch, veehouder, anders)
 - o Bedrijfssituatie (eigen grond/pacht, type pachtcontract)
- Data over de fysische situatie (Provincie-breed)
 - o Geschiktheidskaarten intensieve drainage
 - o Geohydrologische bodemopbouw
 - o Waterhuishouding
 - o Drooglegging
 - o Dichtheid watergangen
 - o Bodemdalingsgevoeligheid
 - o Kwetsbaarheid van de bodem
- Data over het landgebruik (Provincie-breed tenzij anders aangegeven)
 - o Perceelgrootte
 - o Bodemvruchtbaarheid (alleen Pilot)
 - o Aanwezigheid/kwaliteit drainage (alleen Pilot)
 - o Agrarische opbrengsten van de afgelopen 5-10 jaar (alleen Pilot)
- Data over neveneffecten op de omgeving (alleen Pilot)
 - o Waterkwaliteit
 - o Effect op het (hoofd)watersysteem

Deliverables

- 5 Overzichtskaarten(sets) (één per gebied)

7.3 Onderzoek oorzaken vernatting Zuidlob

Hier is eerder een offerte voor uitgebracht. De activiteiten en deliverables staan daar omschreven.

7.4 Quickscans en karakterisering gebieden

Middels dit onderdeel willen we letterlijk invulling geven aan “samen naar buiten”. Samen met kleine groepjes boeren in de gebieden willen we informatie uit de gebieden ophalen.

De werkzaamheden bestaan uit:

- 1) Keukentafelgesprekken
- 2) Veldbezoeken
- 3) Verwerking van de gegevens
- 4) Karakterschets per gebied

Het doel van dit onderdeel is om te werken aan bewustwording, kennisuitwisseling, duiding en inzicht rondom bodemdaling en vernatting in de landbouw. Dit moet inzicht geven in:

- Wat de huidige bodemkundige en ontwateringssituatie is.
- Wat de landbouwkundige situatie is en de variatie binnen het gebied (wel en niet natte gebieden). Denk aan opbrengsten, draagkracht, effecten op bouwplan.
- Wat zijn mogelijke oorzaken van de natte plekken (kwel, bodemdaling, bodemopbouw, bodemverdichting, ontwatering, drooglegging, etc.)
- Wat hebben boeren zelf al gedaan om wateroverlast te verminderen en wat kunnen boeren van elkaar leren over mogelijk oplossingen of maatregelen, situatie specifiek.
- Kennisuitwisseling tussen boeren onderling, boeren en bijvoorbeeld specialisten van het waterschap
- Wat zijn goede maatregelen en oplossingen om de natte plekken te bestrijden?
- Leiden deze maatregelen en oplossingen tot verdroging elders op het perceel?
- Wat zijn de effecten van bodemdaling in de toekomst op landbouw?
- Kennis en ervaringen delen/uitwisselen met andere gebieden

Het veldbezoek zal vooraf worden gegaan door een keukentafelgesprek om de ervaringen van de agrariër, situatie, en drainagetoestand te bespreken en vast te leggen. We stellen voor om met duo's of kleine groepjes van agrariërs het veld te bezoeken, en de bodemopbouw en ontwateringssituatie te onderzoeken met een veldbodemkundige.

Verwerking gegevens

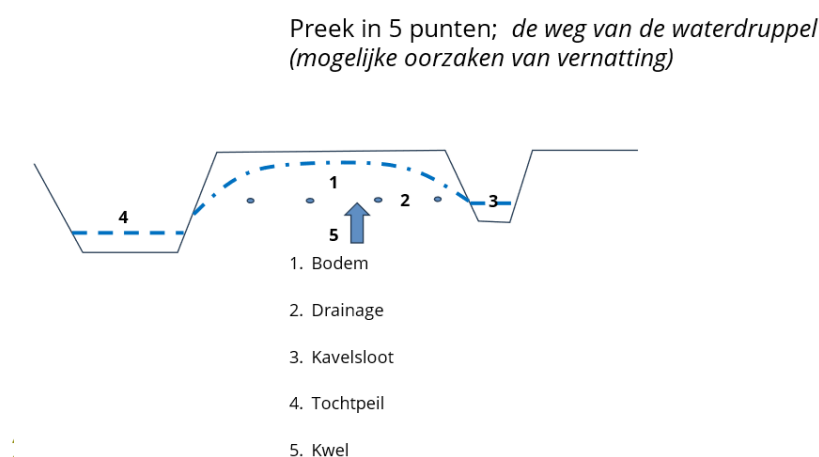
De keukentafelgesprekken en veldbezoeken leveren veel informatie op over bodemopbouw, bodemstructuur, grondwatersituatie, drainagetoestand. Deze informatie gebruiken we om de feitelijke bodemkundige en hydrologische situatie beter te duiden en te vertalen naar de landbouwkundige gebruiksmogelijkheden voor de huidige situatie (te nat, te droog). Dit is ook input voor werkpakket 3, geschiktheid. Hiervoor gebruiken we rekenregels zoals de HELP systematiek of Waterwijzer Landbouw (WWL) en de WIBC-systematiek. De eerste twee berekenen landbouwkundige opbrengsten en de tweede geeft landbouwkundige gebruiksmogelijkheden weer (zoals bewerkbaarheid,

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

draagkracht, ontwateringstoestand, slempgevoeligheid). Deze berekeningen kunnen worden gedaan voor zowel de huidige als toekomstige (als gevolg van bodemdaling) situatie. In de keukentafelgesprekken zal ook aandacht zijn voor mogelijk toekomstige bodemdalingsplekken en effecten van peilverlaging op peilverlaging.

De verzamelde veldinformatie kan ook gebruikt worden om een vinger achter de oorzaak van de (mogelijke) natte omstandigheden te krijgen. Grofweg denken we aan de oorzaken weergegeven in de onderstaande figuur of een combinatie hiervan:

1. De bodemopbouw. Er kunnen storende of slecht doorlatende lagen voorkomen, of de bodem is verdicht.
2. De drainage is niet toereikend of niet op orde (drainage ouderdom, afstanden, diepte, e.d.)
3. Kavelsloten zijn niet voldoende op diepte of profiel, of er vindt opstuwing plaats door ondiep liggende duikers
4. De drooglegging is niet toereikend voor akkerbouwmatig gebruik (tochtpeil)
5. Er is veel kwel en aanvoer van grondwater.

Figuur 4 Mogelijke oorzaken van hoge grondwaterstanden

De resultaten zullen zoveel als mogelijk per locatie vastgelegd worden een tabelvorm, waarmee ze ook op kaart gepresenteerd kunnen worden. Uiteindelijk zullen er ook beknopte adviezen worden geformuleerd per locatie. Een idee is weergegeven in Tabel 4.

Tabel 4 Invultabel voor beknopte adviezen per locatie

Hots pot	Bodemopbouw	Grondwater (GXG)	Bodemstructuur	Landbouwgebruik mogelijkheden	Oorzaak vernatting	Advies maatregelen
1						
2						

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

...						
-----	--	--	--	--	--	--

Karakterschets per gebied

Het totaaloverzicht van de verzamelde veldgegevens en verwerking van de data geeft inzicht om te komen tot een karakterschets van het gebied. Op een aantal locaties die karakteristiek zijn voor het gebied worden foto's gemaakt van bodemprofielen. Het bodemprofiel zal centraal op een factsheet gepresenteerd worden met een korte beschrijving van het bodemprofiel, de specifieke kenmerken, en landbouwkundige gebruiksmogelijkheden. Het zal communicatief en laagdrempelig worden, waardoor het ook gebruikt kan worden in verdere beleidsvorming en/of het gebiedsproces.

De karakterschets geeft de mogelijkheid om de effectiviteit van de maatregelen ook te vertalen naar andere gebieden in Flevoland, op basis van deze karakterkenmerken, en de geordende gegevens uit WP2.

Deliverables

- Factsheet bodemprofiel
- Uitwerking quickscan eindnotitie voor opname in eindrapportage

7.5 Toekomstbestendig databeheerplatform

In dit werkpakket wordt een complete set met data afgeleverd. Idealiter wordt deze in de toekomst verder uitgebreid met aanvullende gegevens. Op deze manier blijft de dataset actueel en de ernst en effecten van bodemdaling ook in de toekomst inzichtelijk. Met deze activiteit zorgen wij ervoor dat het beheerplatform geschikt is voor aanpassingen door de provincie, zodat deze altijd up-to-date blijft. De uiteindelijke samenstelling van de dataset is afhankelijk van de uiteindelijke lijst met gegevens die gebruikt en verzameld worden (zie 5.1). We zorgen dat de data die in dit project verzameld wordt in de Digital Twin van de provincie en het waterschap (zie tekstbox) geplaatst kan worden. De data moeten dan op de juiste manier(en) vormgegeven worden.

Deliverables

- Data indienen als toepasbaar in Digital Twin

Digital Twin bodemdaling

Provincie Flevoland heeft in samenwerking met Waterschap Zuiderzeeland in 2025 een prototype van de zogenaamde Digital Twin gemaakt. De Digital Twin is een grondwatermodel die razendsnel berekeningen kan doorvoeren in een iteratief open proces met elkaar.

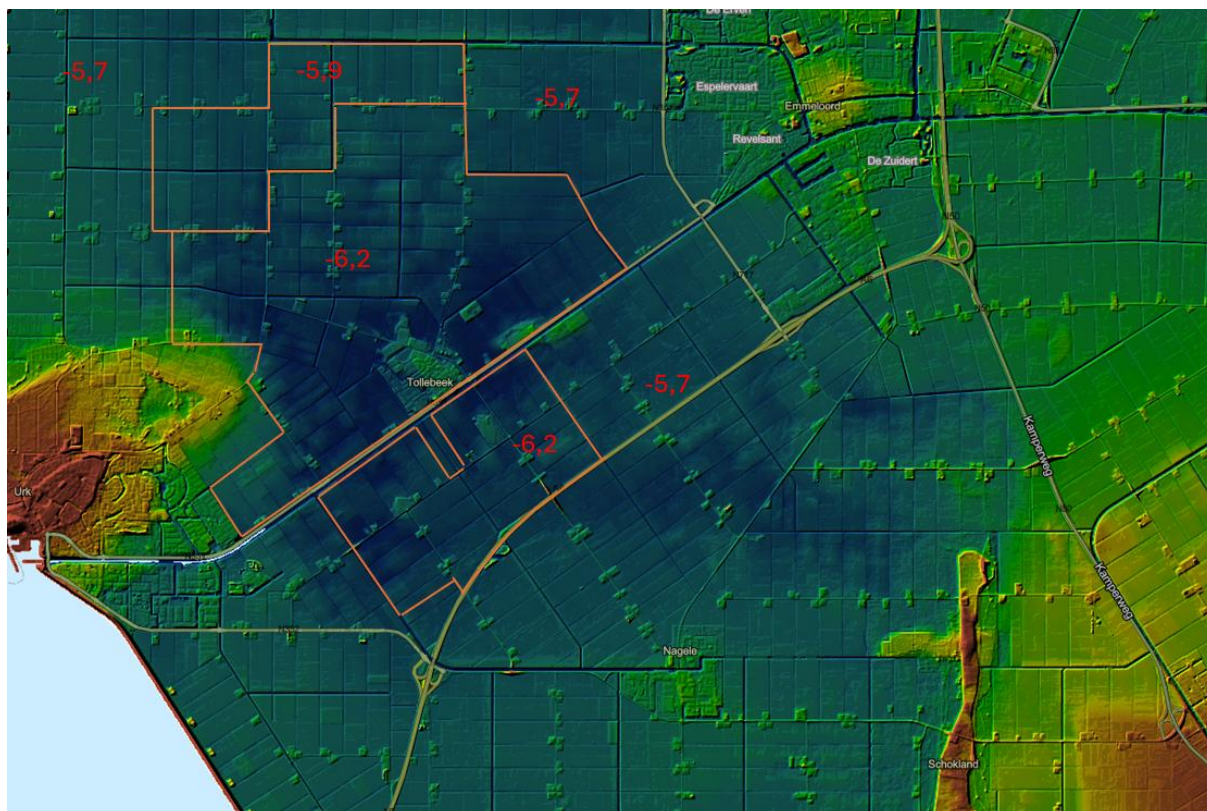
De Twin wordt allereerst ingezet om bestaande data voor werkpakket 2 op een snelle manier te verzamelen. Denk aan de grondwaterstanden, drooglegging, bodemdaling, etc.

Daarnaast kan de Twin ook onderzoeksresultaten en metingen uit werkpakket 1 direct doorvoeren en de effecten laten zien op perceelniveau, gebiedsniveau, peilvakniveau en provinciaal niveau.

Het bodemdalingsprognose model van Deltares/TNO wordt verrijkt met berekeningen voor de lange termijn door deze Twin. Hierin worden de ervaringen van Waternet ingezet, die deze methode gebruikt om te analyseren hoe waterbeheersscenario's op de lange termijn van invloed zijn op bodemdaling, broeikasgasemissies en landbouwopbrengsten. Het is dus een model dat gaat helpen bij de verwachtingen voor de lange termijn.

7.6 Werkelijke bodemdaling Tollebeek

In de Noordoostpolder komen verschillen in maaiveldhoogtes voor. Dit is onder meer te zien in het gebied rondom Tollebeek. In dit gebied is tevens een aantal peilvakken ingesteld waarin het streefpeil lager is dan in overige delen van de Noordoostpolder. Figuur 5 geeft een indicatie van de maaiveldhoogteverschillen: hoe donkerder blauw des te lager het maaiveld. In deze figuur zijn daarnaast de peilvakken met het daar ingestelde streefpeil weergegeven.

Figuur 5 Indicatie maaiveldhoogtes o.b.v. AHN4 met daarin de heersende streefpeilen (De kaart is gemaakt door Zuiderzeeland, gebaseerd op AHN4 - <https://apps.arcgisonline.nl/hoogetviewer/AHN4/DTM/hillshade%20kleur/@173505.88900308535,521345.8530017607,8>)

In het verleden zijn er verschillende (model)studies uitgevoerd naar de relatie tussen onderbemaling en bodemdaling. Het is nog onduidelijk wat de oorzaken zijn van bodemdaling in dit gebied. Het doel is om objectief onderzoek te doen naar de situatie rondom onderbemalingsgebied Tollebeek om zo inzicht te krijgen in de bodemdaling en de relatie hiervan met onderbemaling.

Hoofdvragen:

1. Effect op bodemdaling wanneer er wordt onderbemaald. Daarbij is het doel om te achterhalen of er daadwerkelijk snellere bodemdaling plaatsvindt door onderbemaling.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

2. Onderzoeken hoe het besluitproces is verlopen in de tijd dat de eerste droogmaling plaatsvond. Waarom is er toentertijd in bodemdalingsgebieden wel besloten te gaan onderbemalen?

Het eerste deel van het onderzoek focust op een reconstructie in de tijd en een vergelijking tussen onderbemalen gebied en niet onderbemalen gebied. Lukt het de geschiedenis van de bodemdaling te reconstrueren, inclusief de initiële situatie, bij inpoldering, bij instelling van de onderbemaling in 1953 en daarna? Kunnen we de (eventuele) verschillen duiden tussen onderbemalen gebieden en niet onderbemalen gebieden?

Het tweede deel wil de besluitvorming en argumentatie achterhalen rond de onderbemaling in de Noordoostpolder.

Deelvragen:

1. Effecten onderbemaling
 - Wat is de mate (centimeters) van bodemdaling in de driepeilvakken met een lager peil in Tollebeek geweest vanaf de drooglegging?
 - Wat is de mate (centimeters) van bodemdaling in het aangrenzende gebied vanaf de drooglegging?
 - Welke invloed onderbemaling heeft op bodemdaling en/of het versnellen hiervan voor een bodem die tot op zekere hoogte (in hoeverre moeten we absoluut beschrijven) vergelijkbaar is met de huidige en toekomstige bodemdalingsgebieden (in NOP, mogelijk ook in Flevopolders?).
 - Waarom Tollebeek wel/ niet gevoelig is voor bodemdaling door onderbemaling.
2. Onderzoek besluitvormingsproces
 - Archiefonderzoek: Waarom is er in Tollebeek wel onderbemaald en in Zuidwest-Emmeloord niet?

Aanpak

Om deze vragen te beantwoorden wordt de volgende aanpak voorgesteld.:

1. Effecten onderbemaling
 - Aanpak 1: afleiden maaiveldhoogtes a.d.h.v. historische gegevens
 - Aanpak 2: maaiveldhoogtes a.d.h.v. AHN-data
 - Aanpak 3: afleiden bodemdaling aan de hand van bodemgegevens
 - Aanpak 4: nadere analyse bodemdalingsgevoeligheid aan de hand van de bodemopbouw
2. Onderzoek besluitvormingsproces
 - Aanpak 5: Besluitvorming en informatie onderbemalingen Tollebeek (bronnenonderzoek)

Aanpak 1: maaiveldhoogtes a.d.h.v. historische gegevens

Op basis van de historische gegevens leken geen oudere hoogtegegevens dan 1990 bekend te zijn. Dit zal met een archiefonderzoek ofwel worden bevestigd, ofwel ontkracht. Voor het archiefonderzoek wordt er gezocht in Het Flevolands Archief, een

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

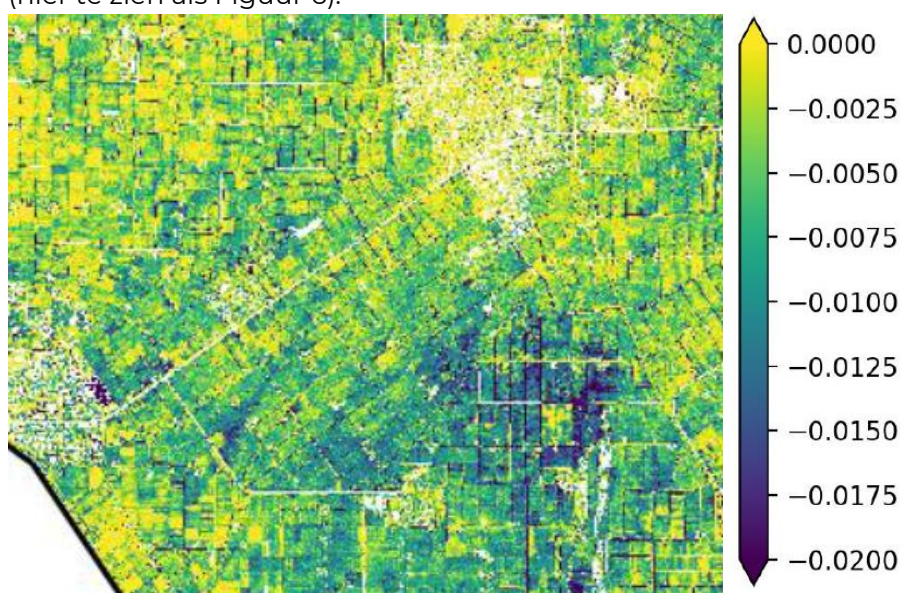
gemeenschappelijke regeling van de 8 overheden in Flevoland, gevestigd in Batavialand te Lelystad. In het Flevolands Archief zijn de archieven van 8 overheden en de voormalige Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders of de directie Zuiderzeewerken opgeslagen.

Wanneer aanvullende data gevonden wordt, zullen die meegenomen worden in een deskstudie. In deze deskstudie zal er verdere data verzameld worden: oude en recente(re) hoogtekarten, bodemkaarten, luchtfoto's en andere archiefdata indien relevant en beschikbaar. Door de data samen te voegen en met elkaar te vergelijken wordt er onderzocht wat de daadwerkelijke bodemdaling in het gebied is geweest.

Aanpak 2: maaiveldhoogtes a.d.h.v. AHN-data

AHN-vergelijking

Bij het opstellen van de bodemdalingsprognose 2023 heeft Deltares AHN2, 3, en 4 naast elkaar gezet. In rapport van de prognose over vergelijking is dit op Afbeelding 12 te zien (hier te zien als Figuur 6).

Figuur 6 Afbeelding 12 uit rapport 11208645-002-BGS-0003 Deltares. Onderschrift Deltares: "Figuur 12 Lineaire maaiveldsnelheid (m/jaar) op basis van AHN2, AHN3 en AHN4 voor de Noordoostpolder (beperkte resolutie weergave). Negatieve waarden betreffen maaiveldddaling. Positieve waarden (stijging) zijn weergegeven als geen bodemdaling (geel) om dalingsschattingen duidelijk in beeld te krijgen. De 1σ fout in de kaartwaarden wordt geschat op 0,015 m/jaar."

De onderzoeken van aanpak 1 en 2 kunnen tot 4 hypothesen leiden:

1. De verschillen in maaiveldhoogte waren ten tijde van de drooglegging vergelijkbaar met de verschillen zoals die vandaag de dag het geval zijn;

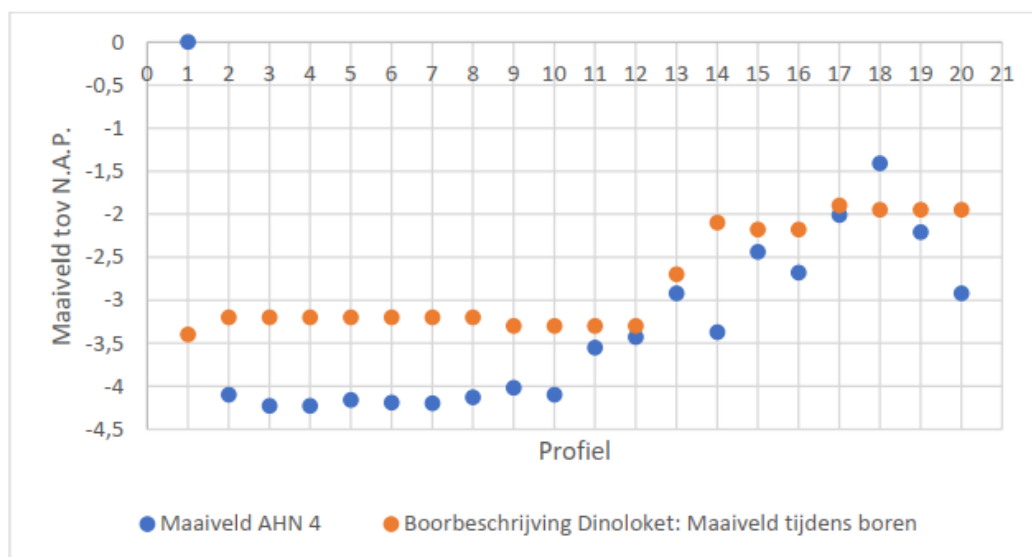
Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

2. De maaiveldhoogte was ten tijde van de drooglegging overal vergelijkbaar, en door het instellen van verschillende streefpeilen zijn verschillen in de maaiveldhoogtes ontstaan;
3. De maaiveldhoogte was ten tijde van de drooglegging overal vergelijkbaar en door de verschillen bodemopbouw zijn verschillen in de maaiveldhoogtes ontstaan.
4. Er zijn geen gegevens beschikbaar om een dergelijke uitspraak te kunnen doen (Belangrijk bij deze analyse is de kwaliteit van gebruikte bestanden (AHN's). (Zoals aangegeven in het bijschrift van Figuur 7 is de standaardfout voor deze kaart overeenkomstig is met de waarden die als daling worden weergegeven.)

Daarom wordt ook gekeken naar andere bronnen dan maaiveld metingen, maar ook naar de bodemopbouw

Aanpak 3: Afleiden bodemdaling aan de hand van bodemgegevens

In deze aanpak wordt onderzocht of aan de hand van bodemgegevens een beeld kan worden gevormd van de mate van bodemdaling in het betreffende gebied. Daarbij wordt gebruik gemaakt van boorgegevens die door de RIJP zijn gegenereerd. Hierbij is ook de topografische hoogte meegenomen (deze kunnen gebruikt worden voor aanpak 1). Dit kan in het archief van TNO/DINoloket worden opgezocht. In 2018 zijn nieuwe boringen gedaan voor de bodemkaart, Door oude en nieuwe boringen te vergelijken kan worden bekeken of het aandeel veen in de bodem is afgenomen. Ook kan de mate van veraarding kan mogelijkkerwijs een indicatie geven over de mate van veenafbraak – en daarmee de mate van daling.

Figuur 3.10 a+b: Resultaten boringen en verschil tussen maaiveldhoogte tijdens boringen ('70 jaren) en AHN4 (2020).

Figuur 7 Bron: Figuur 3.10 uit: Onderzoek naar effecten peilverlaging (Deltares: 11209097-002-BGS-0001, 26 januari 2024),

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Aanpak 4: nadere analyse bodemdalingsgevoeligheid aan de hand van de bodemopbouw

Mogelijk zijn er ook verschillen in bodemopbouw tussen het onderbemalen gebied en de zone rond Schokland. Dit kan zijn doordat het onderliggende veen in het ene gebied beter beschermd is dan in het andere. We kijken naar de bodemopbouw en naar de bodemdalingsprognoses in het gebied. Dit kan mogelijk veldonderzoek vragen.

Aanpak 5: Besluitvorming en informatie onderbemalingen Tollebeek (bronnenonderzoek)

Naast vragen over de daadwerkelijke maaiveldddaling is het besluitvormingsproces van destijds van belang. Blijkbaar is er in het verleden een reden geweest dat er een onderbemaling op die locatie is aangelegd. Voor dit onderzoek zal door middel van een archiefonderzoek worden gezocht naar de achterliggende redenen.

Hierbij wordt naast openbare bronnen gebruik gemaakt van de ingangen die mogelijk via onze partners in dit gebiedsproces kunnen worden verkregen. Daarbij valt te denken aan archieven binnen het waterschap/gemeente ten aanzien van peilbesluiten.

Naast archieven uit de overheden kan ook worden gekeken naar lokale historici en archieven. Daarbij valt te denken aan Het Flevolands archief, het archief van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) en Evert de Graaff. Door binnen de projectgroep hier een brainstorm over te houden worden zo breed mogelijke bronnen aangeboord die deze informatie zou kunnen bevatten.

Deliverables

- Lijst met verzamelde gegevens
- Vergelijking verzamelde gegevens in conceptnotitie
- Eindnotitie die input is voor de eindrapportage

7.7 Signaalkaart intensieve drainage

Als afronding van werkpakket twee worden er voor de gehele Flevopolder signaalkaarten (geschiktheidskaarten) gemaakt voor intensieve drainage. Met de signaalkaarten intensieve drainage wordt er advies richting de toekomst gegeven waar intensieve drainage mogelijk nuttig is. Er kan pas met de werkzaamheden gestart worden wanneer er door de werkgroep (werkgroep 4 – beleid) een lijst met criteria voor de signaalkaarten is opgeleverd. Om de toepasbaarheid van de signaalkaart te waarborgen, moet de lijst met criteria gebaseerd zijn op de pilotresultaten voor intensieve drainage. Deze lijst wordt door Acacia water gereviewd en indien nodig in overleg aangepast. De criteria moeten namelijk wel toetsbaar zijn op basis van beschikbare data. Vervolgens wordt de relevante data verzameld, een vertaling naar geschiktheid gemaakt, en een signaalkaart geproduceerd. De werkzaamheden omvatten:

- Review op lijst met criteria
- Dataverzameling
- Vertaling data naar geschiktheid voor intensieve drainage o.b.v. criteria

Deliverables

- Signaalkaart intensieve drainage

8 WP3: Geschiktheid

Bodemdaling kan de geschiktheid van de verschillende gebieden voor landbouwkundig gebruik verlagen. Bij vermindering van de drooglegging zal hoogwaardige teelt in steeds minder mate rendabel zijn, en is een overstap naar lager renderende gewassen wellicht mogelijk. Bij verdere vernatting zou het land nog gebruikt kunnen worden voor de melkveehouderij. Pas als het land ook niet meer voor dit doel geschikt is, is te spreken van een ongeschikte bodem voor de agrarische sector. Eén enkel kantelpunt bestaat dan ook niet. In dit werkpakket zal inzicht vergaard worden in de huidige landbouwkundige gebruiksmogelijkheden, en een vertaalslag worden gemaakt naar bandbreedtes van geschiktheid naar de toekomst, op basis van Waterwijzer Landbouw (WWL) en de zgn. WIBC-methode (Werkgroep Interpretatie Bodemkaarten C), rekening houdend met zowel droogte- als natschade. Deze systematiek is reeds toegepast in de verkenning in het Oosterwold. We maken ook nadrukkelijk gebruik van de ervaring van agrariërs (tijdens overleggen met de nog op te zetten werkgroep) en kennis die opgehaald is in de quickscan in de gebieden (werkpakket 2).

Het werk in dit werkpakket beslaat 3 activiteiten:

1. Bandbreedte drooglegging bepalen
2. Benadering beste bodem
3. Vertaling naar geschiktheid

Risico's en flexibiliteit

Om flexibiliteit te garanderen, wordt ook voor dit werkpakket uitgegaan van een declaratieschema (Tabel 5). Hierdoor kan er indien nodig met kosten geschoven worden. Een verandering in de verdeling van de kosten zal door de projectgroep aan de stuurgroep worden voorgelegd, die hier vervolgens een besluit over kan nemen.

Tabel 5 Factureringschema Werkpakket 3

Afrekenschema	Start activiteit 40%	Deelresultaat 40%	Eindresultaat 20%
Bandbreedte drooglegging bepalen	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie
Benadering beste bodem en grondwatersituatie	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie
Vertaling naar geschiktheid	Start werkzaamheden	Opleveren conceptanalyse geschiktheidskaarten	Opleveren Provincie brede geschiktheidskaart

8.1 Bandbreedte drooglegging bepalen

Er zal in dit werkpakket gebruik gemaakt worden van recente kaarten van drooglegging. Die zal worden gecombineerd met voorspellingen van klimaat en bodemdaling om te komen tot een bandbreedte van droogleggingen ten tijde van verschillende

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

peilmomenten in de toekomst (2030, 2050, 2100). Er worden bandbreedtes gebruikt, omdat toekomstscenario's onderhevig zijn aan verandering en onzekerheden. Deze kaarten zijn grotendeels al beschikbaar vanuit het waterschap.

Naast de bestaande drooglegging wordt de drooglegging ook berekend op basis van de resultaten uit de pilots, waar maatregelen tegen vernatting zijn uitgevoerd. De verandering van de grondwaterstand in de pilotgebieden in combinatie met de daar aanwezige bodemopbouw levert kwalitatief inzicht op of en zo ja, in welke mate, de bodemdaling door de maatregelen in de pilotgebieden toeneemt ten opzichte van de situatie zonder maatregel.

Uiteindelijk komt op deze manier inzicht op de vragen:

1. Wat heeft deze aanvullende peilverlaging voor invloed op de bodemdaling?
2. Over hoeveel jaren is de kritieke grondwaterstand opnieuw bereikt en is aanvullende peilverlaging noodzakelijk?

In deze stap wordt dus de relatie tussen de maatregel en bodemdaling en drooglegging in beeld gebracht. Door deze analyses voor meerdere tijdshorizonten uit te voeren ontstaat inzicht wanneer de kritieke grondwaterstand weer wordt bereikt en een aanvullende onderbemaling noodzakelijk is. Bij een sterke toename van de bodemdaling door de maatregelen zal de drooglegging in de toekomst sneller verslechteren

Deliverables

- Notitie Bandbreedtes drooglegging voor de gehele provincie.

8.2 Benadering beste bodem en grondwatersituatie

Voor het vertalen naar de landbouwkundige geschiktheid is goede informatie over de bodemopbouw en grondwatersituatie nodig. Deze twee factoren bepalen namelijk in grote mate de landbouwkundige geschiktheid (te nat, te droog). De benaderingswijze kan verschillend zijn. Er kan gebruik worden gemaakt van puntinformatie verzameld in de quickscan in werkpakket 2, of kaart- of modelinformatie (met name grondwaterstanden). Daarnaast wordt er ook gemeten aan grondwaterstanden in de gebieden. We bevelen aan om die informatie te gebruiken bij het bepalen van de bodemgeschiktheid. Bepaald moet worden welke informatie wordt gebruikt. We adviseren om te werken met voorbeeldberekeningen op puntniveau en kaarten te maken die het ruimtelijke beeld weergeven.

De activiteiten bestaan uit:

- Variatie in gebied bepalen (bodemopbouw en grondwater)
- Grondwatersituatie bestuderen (model en metingen)
- Landbouwkundige effecten berekenen (huidig en toekomstig met bodemdaling)

Deliverables

- Notitie Uitgewerkte analyse van bodemopbouw en grondwatersituatie i.r.t. landbouwkundige geschiktheid

8.3 Vertaling naar geschiktheid

De resulterende kaarten van bandbreedtes van droogleggingen worden met WWL en WIBC vertaald naar een mate van geschiktheid voor verschillende typen landbouw (verschillende gewassen, veehouderij, etc.). De resulterende geschiktheidskaart dient als input voor werkpakketten 4 en 5. Zo kunnen er van een feitenbasis perspectieven voor de toekomst worden afgeleid. De maatregelen in de pilots (WP1) zijn veelal gericht op verbetering van de korte termijn. De maatregelen kunnen echter ook effect hebben op de lange termijn. Te denken valt aan effect op bodemdaling, verandering van de waterhuishouding of effecten op de landbouw. De effecten op bodemdaling zullen we op basis van uitkomsten van de pilots doorrekenen met de gebruikte bodemdalingsformules van Deltares en WUR. De effecten op de waterhuishouding (verandering van wateraanvoer, kwel, grondwaterstanden zullen we met een onverzadigde zone model (Hydrus) doorrekenen. De effecten op landbouw op de lange termijn zullen naar aanleiding van de bovenstaande analyse doorgerekend worden met WWL en WIBC. Dit wordt al in jaar 1 gedaan. Daarbij worden de ervaringen in de pilots, zoals de effecten op de grondwaterstanden en veranderingen van de bodem/ het landbouwkundig gebruik uit de pilots worden meegenomen in de input van deze modellen.

Een prognose van de kosten bij grootschaliger uitrol en naar de toekomst toe (bij verdergaande bodemdaling) zal op basis van de ervaringen van de pilots en stuksprijzen vanuit de pilot worden doorberekend of doorgeredeneerd.

Deliverables

- Provincie brede geschiktheidskaart voor verschillende typen landbouw

9 WP4: Lange termijneffecten

Op basis van de resultaten van voorgaande werkpakketten, zal in werkpakket 4 de uitvoering begeleid worden om tot een aantal handelingsperspectieven te komen voor de verschillende onderzochte gebieden. Hierbij zal zowel gekeken worden naar de gebieden waar er nu al grondwateroverlast is, als naar de gebieden waar het aannemelijk is dat er pas op de lange termijn problemen rondom bodemdaling gaan spelen. In die gebieden kunnen mogelijk nu al mogelijkheden worden geboden om in de toekomst beter voorbereid te zijn op nadelige effecten van bodemdaling. In dit werkpakket wordt er specifiek rekening gehouden met de abiotische effecten van de maatregel: bodemkundig en hydrologisch. Ook wordt er op de teeltmogelijkheden gelet. Overige neveneffecten van de maatregelen worden niet in deze analyse betrokken.

Dit werkpakket bevat een tweetal activiteiten:

- Handelingsperspectief per gebied
- Synthese informatie richting WP5 (Verduurzaming pacht)

Risico's en flexibiliteit

Om flexibiliteit te garanderen, wordt ook voor dit werkpakket uitgegaan van een declaratieschema (Tabel 6). Hierdoor kan er indien nodig met kosten geschoven worden.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Een verandering in de verdeling van de kosten zal door de projectgroep aan de stuurgroep worden voorgelegd, die hier vervolgens een besluit over kan nemen.

Tabel 6 Factureringschema Werkpakket 4

Afrekenschema	Start activiteit 40%	Deelresultaat 40%	Eindresultaat 20%
Voorlopig handelingsperspectief 2025	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie
-Handelingsperspectief voor de 5 bodemdalingsgebieden	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie
Notitie met gesynthetiseerde informatie	Start werkzaamheden	Oplevering concept	Opleveren eindnotitie

9.1 Handelingsperspectief per gebied

De pilots in werkpakket 1, de verzamelde data uit werkpakket 2 en de geschiktheid uit werkpakket 3 kunnen samen een beeld geven van de situatie in ieder onderzoeksgebied en de mogelijkheden voor een toekomstbestendige inrichting van het gebied. Tijdens deze activiteit zal samen met de werkgroep een synthese van voorgaande resultaten leiden tot een aantal toekomstscenario's voor ieder onderzoeksgebied. Hierbij wordt sterk geleund op de resultaten van de pilots uit werkpakket 1. Die geven aan hoe mogelijke maatregelen het watersysteem beïnvloeden. Deze lokale resultaten worden kwalitatief vertaald naar een handelingsperspectief voor het gebied door rekening te houden met de lokale context. Zo kan een ander bodemtype (bijv. een dikkere veenlaag) ertoe leiden dat sommige maatregelen wel haalbaar en efficiënt zijn, en andere juist niet. Ook kan het landgebruik in de omgeving (zoals een natuurgebied) van invloed zijn op de haalbaarheid van bepaalde maatregelen.

Zo worden de resultaten van WPI in ruimte en tijd vertaald naar de toepasbaarheid van de verschillende maatregelen binnen Flevoland.

Voor de analyse binnen het gebiedsproces wordt uitgegaan van de volgende randvoorwaarden:

- Het peiljaar is 2050: wat zijn handelingsperspectieven om op dat moment nog rendabele landbouw te kunnen bedrijven op deze locatie? Dit peiljaar is gekozen zodat er redelijkerwijs vanuit gegaan kan worden dat het landgebruik vergelijkbaar is, terwijl er mogelijk wel veranderingen plaatsgevonden kunnen hebben in de abiotische omstandigheden. Op nog langere termijn (bijv. 2100) wordt het fysische effect van peilverlaging op peilverlaging doorgerekend. Omdat de dan geldende omstandigheden zo verschillend kunnen zijn van de huidige situatie en afhankelijk van beleidsmatige keuzes, wordt het fysische effect op die termijn niet verder vertaald naar handelingsperspectieven.
- Er wordt alleen gekeken naar hydrologische, bodemkundige en agrarische aspecten, zoals drooglegging, oppervlaktewaterpeil, en de kosten van de verschillende maatregelen.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

- De Agrarische mogelijkheden worden breed ingestoken. De aandacht ligt vooral bij de huidige gewassen, maar voor de toekomst zal ook naar andere gewassen worden gekeken.
- Er wordt vanuit gegaan dat het landgebruik nu en in het peiljaar hetzelfde zijn.
- Het toekomstscenario van niets doen (i.e. er worden geen maatregelen getroffen) wordt ook uitgewerkt met betrekking tot dezelfde aspecten.

Voor een zorgvuldige en transparante besluitvorming over het structureel invoeren van maatregelen tegen bodemdaling, is het van belang dat alle essentiële vragen rondom de lange termijneffecten voldoende worden onderzocht en beantwoord. Alleen met voldoende kennis over de effecten op bijvoorbeeld waterkwaliteit, kwel, afwenteling van wateropgaven en beheer (inhoudelijk en financieel), kunnen partijen gezamenlijk goed onderbouwde keuzes maken over de toekomst van het beleid en de uitvoering van maatregelen.

Het huidige gebiedsproces biedt inzicht in de werking en effecten van maatregelen op de pilotlocaties op het grondwatersysteem. Ook verzamelt en analyseert het gegevens over bodemdaling en de landbouwkundige geschiktheid, aangevuld met praktijkkennis. Niet alle relevante vragen kunnen in dit project kwantitatief worden onderzocht. Vooral vragen ten aanzien van lange termijneffecten zullen waar mogelijk kwalitatief worden beoordeeld:

- Effecten op waterkwaliteit. Analyse van mogelijke veranderingen in oppervlakte- en grondwaterkwaliteit als gevolg van langdurige onderbemaling.
- Afwenteling van de wateropgave. Inzicht in de mate waarin onderbemaling leidt tot verschuivingen van de wateropgave naar andere delen van de polder, met gevolgen voor het functioneren van het totale watersysteem
- Optredende kwel. Onderzoek naar de mate en het karakter van kwelstromen die kunnen ontstaan of toenemen door onderbemaling, inclusief mogelijke effecten op waterbeheer en landbouw.
- Effect van onderbemaling op de bodemstructuur op langere termijn
- Beheereffecten. Inventarisatie van de consequenties voor dagelijks beheer, onderhoud en de financiële lasten voor betrokken partijen

Op pilotschaal (puntniveau) kan, op basis van de lokale bodemstructuur en uitgevoerde metingen, wel kwantitatieve analyses worden uitgevoerd ten bodemdalingen drooglegging.

Waar de scope of looptijd van het programma dit niet toelaat, kunnen deze aanvullende onderzoeken parallel aan het gebiedsproces worden opgepakt door de betrokken partijen, gebruikmakend van de data en ervaringen uit de pilots. Op deze manier wordt geborgd dat de noodzakelijke kennis wordt verzameld om, na afloop van het programma, gezamenlijk heldere en goed onderbouwde besluiten te kunnen nemen.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Op aanvraag van de opdrachtgever zal er in 2025 al getracht worden enkele resultaten in beeld te brengen. Een uitkomst zal het uitgekristalliseerde projectplan zijn. Daarnaast kunnen resultaten uit WP2 worden gepresenteerd. Ook kunnen mogelijke denkrichtingen voor de lange termijn 2050- 2100 op een rij kunnen worden gezet, waarbij de verschillende gedachten van de stakeholders zijn opgenomen. De pilots zullen verdere input geven voor de haalbaarheid van deze denkrichtingen.

Zoals eerder aangegeven worden de resultaten niet als concept verspreid buiten de werkgroep. Definitieve resultaten worden pas gedeeld buiten de werkgroep na afstemming bij de werkgroepen. De bestuurders kunnen aangehaakt worden door middel van een presentatie of ze incidenteel uit te nodigen in de werkgroep. Dit voorkomt het risico dat voorlopige resultaten worden verward met op feiten gebaseerde eindresultaten van de rapportages die als input dienen voor de beleidskeuzes die gemaakt moeten worden.

Deliverables

- Denkrichtingen
- Handelingsperspectief voor de 5 bodemdalingsgebieden aan het einde van de looptijd van het project

9.2 Synthese informatie richting WP5

In werkpakket 5 wordt er door RVB gekeken hoe het pachtsysteem op zo'n manier ingericht kan worden dat deze eerlijk en transparant is. In deze activiteit wordt de verzamelde data en conclusies gesynthetiseerd zodat RVB op basis hiervan beslissingen richting een toekomstbestendig pachtsysteem kan maken. Het werk voor deze activiteit valt grotendeels samen met activiteit 2, maar de output zal toegespitst worden op de doelen van werkpakket 5. Andersom zijn de (voorlopige) resultaten van werkpakket 5 ook relevant voor de synthese en als deze tijdig beschikbaar zijn zullen deze ook worden meegenomen in de informatiesynthese.

Deliverables

- Notitie met gesynthetiseerde informatie richting WP5

10 WP5: Verduurzaming pacht (RVB)

Werkpakket 5 bestaat uit een studie door het RVB naar de mogelijkheden voor het afwaarderen van gronden. - Vanuit het Gebiedsproces Bodemdaling wordt inzicht gevraagd in de gevolgen voor grond- en pacht prijzen. Het idee is immers dat bij een vermindering van het agrarisch opbrengend vermogen ook de grondprijs daalt. Onderdeel hiervan is een inventarisatie van de impact van bodemdaling op de agrarische grondportefeuille van het RVB. Het RVB is tenslotte eigenaar van circa 25% van de gronden in de provincie Flevoland.

Deliverables

- Een analyse van de impact van bodemdaling op de grondportefeuille van het RVB, aan de hand van het rapport 'Bodemdalingsprognose Flevoland, versie 2023', voor de jaren 2036, 2050, 2085 en 2100. Deze analyse is in mei 2025 afgerond.
- Een analyse van de mogelijkheden om gronden af te waarderen, met uitsplitsing naar wat dit betekent voor een eigendomssituatie en een pachtsituatie. Een eerste analyse is in juni 2025 afgerond.

11 Planning

De planning is weergegeven in Tabel 7. Hierbij is een pilotduur van drie jaar voorzien. Voor die tijd kunnen enkele van de werkzaamheden (voornamelijk werkpakket 2 en 3) al worden uitgevoerd. Een aantal werkzaamheden is echter afhankelijk van het afronden van de pilots. De afronding van die werkzaamheden is dan ook voorzien na het afronden van de pilots.

11.1 Enkele aandachtspunten die invloed hebben op de planning

Voor het tijdelijk aanpassen van het peil geldt een vergunningplicht. Volgens artikel 3.71 van de waterschapsverordening is het verboden zonder omgevingsvergunning de waterstand van een oppervlaktewaterlichaam op een peil te brengen of houden, anders dan het peil dat daarvoor in het betreffende peilbesluit is opgenomen of dat normaal wordt aangehouden.

Zijn alle belanghebbenden akkoord met deze pilots? Dan kan de reguliere procedure van 8 weken gevolgd worden. Als bezwaar wordt verwacht van belanghebbenden dan is het raadzaam om de lange procedure te volgen (26 weken). Dat betekent dat eerst een ontwerpbeschikking wordt gemaakt waarop zienswijzen kunnen worden ingediend. Na de afhandeling van de eventuele zienswijzen volgt dan de definitieve beschikking. De te volgen procedure wordt bepaald door het gevoegd bestuursorgaan.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Tabel 7 Planning van het project

		2025			2026		2027		2028		2029	
WP	Activiteit	Q2	Q3	Q4	H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
WP1	1 - Zoeken pilotlocatie											
	2 - Pilotopzet											
	3 - Opzet meetstrategie											
	4 - Uitvragen offertes											
	5 - Installatie maatregel en monitoring											
	6 - Uitvoeren pilot											
	7 - Analyse en evaluatie											
WP2	1 - Vaststellen onderwerpen											
	2 - Samenvoegen data											
	3 - Systeemanalyse Zuidlob											
	4 - Quickscans gebieden											
	5 - Databeheerplatform											
	6 - Tollebeek											
	7 - Signaalkaarten										1.6*	
WP3	1 - Bandbreedte drooglegging bepalen											
	2 - Benadering beste bodem en grondwater											
	3 - Vertaling naar geschiktheid										1.6*	
WP4	1 - Handelingsperspectief per gebied			2.4, 3.3*						1.6*		
	2 - Synthese naar verduurzaming pacht										1.6*	

*afhankelijk van afronding van genoemde activiteit uit ander WP

12 Kostenraming

De kosten voor de ureninzet van Acacia water en Aequator Groen+Ruimte zijn geraamd in Tabel 8. Hiervoor geldt dat elk onderdeel van het onderzoek een eigen declaratieschema volgt, zoals in de tekst hierboven beschreven. Indien nodig kan er ten tijde van het onderzoek besloten worden onderdelen eerder te stoppen en andere onderdelen wat uit te breiden. Een verandering in de verdeling van de kosten zal door de projectgroep aan de stuurgroep worden voorgelegd, die hier vervolgens een besluit over kan nemen. Op deze manier kan er gegarandeerd worden dat het onderzoek aansluit bij de wensen en eisen van de stuurgroep.

De exacte pilots worden in overleg met de deelnemers van de werkgroepen afgestemd. Voor de pilots is dan ook een kostenindicatie opgenomen op basis van een globale

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

inschatting. Dat betekent dat vanuit de opdrachtnemer flexibel wordt omgegaan met de kosten per gebied. Indien noodzakelijk kan binnen de pilotgebieden geschoven worden met middelen, zolang het niet tot een overschrijding van het totale budget komt. Naarmate de pilots verder worden ingevuld zal de kostenbegroting ook meer op de pilotgebieden worden toegespitst.

Tabel 9 geeft een raming voor de kosten van de pilot, anders dan uren. Verder wordt de samengestelde drainage binnen de pilot Zuid West Emmeloord betaald door de agrariërs. Het drainagezand wordt vanuit het gebiedsproces gefinancierd. Daarnaast wordt vanuit de ondernemers een inzet voor de herprofilering van de kavelsloten gevraagd

Voor de pilot Dodaarsweg wordt een investering van de ondernemers gevraagd voor herprofilering en aanpassen duikers van de kavelsloten.

Tabel 8 Kostenraming tijd Acacia water (AW) en Aequator Groen+Ruimte (AEQ)

WP	Locatie	Maatregel/ Hoofdactiviteit	Deelactiviteit	AW	AEQ	Kosten activiteit
0			Procesmanagement, aansturing	100%		€ 38,000
			Overleg	50%	50%	€ 336,375
			Rapportage	20	20	€ 46,528
			Reiskosten	75.83%	24.17%	€ 39,030
1	Zuidlob	Peilverlaging Zuidlob	Zoeken pilotlocatie			€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	1.5	0.5	€ 2,853
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	12	12	€ 25,166
			Analyse + Evaluatie	18	8	€ 28,096
		Flexibel peilbeheer Zuidlob	Zoeken pilotlocatie			€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	1.5	0.5	€ 2,853
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	12	12	€ 25,166
			Analyse + Evaluatie	23	11	€ 36,910

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

WP	Locatie	Maatregel/ Hoofdactiviteit	Deelactiviteit	AW	AEQ	Kosten activiteit
		Hotspots Zuidlob	Zoeken pilotlocatie			€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	1.5	0.5	€ 2,853
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	13	12	€ 26,078
			Analyse + Evaluatie	10	4	€ 14,709
	Schokland NW	Seizoensgebonden peilbeheer Emmeloord ZW	Zoeken pilotlocatie			€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	1.5	0.5	€ 2,853
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	12	12	€ 25,166
			Analyse + Evaluatie	10	4	€ 14,709
		Verlaging peil kavelsloot Emmeloord ZW	Zoeken pilotlocatie	0	0	€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	1.5	0.5	€ 2,853
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	12	12	€ 25,166
			Analyse + Evaluatie	23	11	€ 36,910
	Dodaarsweg	Plaatsen pompen en herprofilering kavelsloten Dodaarsweg	Zoeken pilotlocatie			€ 0
			Meedenken met pilotopzet	1	1	€ 2,875
			Opzetten meetstrategie	0.5	0.5	€ 1,438
			Meedenken met uitvragen offertes onderaannemers	0.5	0.5	€ 1,438
			Installatie monitoring	3	0	€ 2,736
			Uitvoeren pilot	16	14	€ 31,735
			Analyse + Evaluatie	16	4	€ 20,937

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

WP	Locatie	Maatregel/ Hoofdactiviteit	Deelactiviteit	AW	AEQ	Kosten activiteit
2		Onderwerpen vaststellen	Overleg met stakeholders voor ieder (5) deelgebied	5	5	€ 14,375
			Overzichtskaarten maken			
		Overzichtskaarten maken	Verzamelen bestaande data	4	0	€ 3,648
			Samenvoegen data	2	0	€ 1,824
			Maken overzichtskaarten	2.5	0	€ 2,531
		Systeemanalyse Zuidlob	[Zie offerte AW]	100%		€ 28,994
		Quickscan voor ieder gebied (5)	Keukentafelgesprek	0	30	€ 36,930
			Veldbezoek	0	40	€ 49,240
			Gegevensverwerking	0	40	€ 49,240
			Karakterschets	0	15	€ 17,320
		Maken toekomstbestendig beheerplatform	Opzetten website/ dataportal	2	0	€ 2,328
			Inladen data voortkomend uit project	0.5	0	€ 582
			Aanvullende dataverzameling/ analyses	6	0	€ 6,984
		Werkelijke bodemdaling Tollebeek	Bestaande data verzamelen	8.5	8.5	€ 18,399
			Aanvullende hoogtemetingen uitvoeren			PM
			Ruimtelijke vergelijking datasets	3.5	3.5	€ 7,179
		Signaalkaarten maken	Review lijst met criteria	1	0	€ 1,415
			Data verzamelen	7	0	€ 8,148
			Vertaling naar geschiktheid intensieve drainage	3	0	€ 3,492
3		Bandbreedte drooglegging bepalen	Data checken	2	2	€ 3,828
			Analyse data en toekomstvoorspellingen	3.5	3.5	€ 7,179
		Benadering beste bodem	Variatie in gebied bepalen (bodempopbouw en grondwater)	0	6	€ 7,386
			Grondwatersituatie bestuderen (model en metingen)	0	6	€ 7,386

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

WP	Locatie	Maatregel/ Hoofdactiviteit	Deelactiviteit	AW	AEQ	Kosten activiteit
			Landbouwkundige effecten berekenen (huidig en toekomstig met bodemdaling)	0	10	€ 12,310
		Vertaling naar geschiktheid	Effecten op waterhuishouding (Hydrus)	20	0	€ 25,790
			Effecten op landbouw (WWL/WIBC)	0	20	€ 24,620
			Geschiktheid afleiding	6	10	€ 20,047
4		Handelingsperspectief per gebied	Synthese van verzamelde resultaten - -> handelingsperspectief per gebied	15	10	€ 28,137
			Vertaling naar kosten per gebied	50%	50%	€ 10,000
		Synthese naar WP5	Synthese van verzamelde resultaten - -> pachtsysteem	1	1	€ 1,914
Subtotaal Acacia water						€ 625,512
Subtotaal Aequator						€ 604,386
TOTAAL						€ 1,229,898

Tabel 9 Begrootte kosten (anders dan uren) voor de monitoring van de pilots in WP1 vanuit Gebiedsproces voor aanleg en exploitatie van de pilots. Deze kosten worden separaat betaald.

ZUIDLOB	AANLEGKOSTEN	EXPLOITATIEKOSTEN	TOTAALKOSTEN
<i>Dynamisch peilbeheer</i>	527,000	33,750	560,750
<i>Aanpak hotspots</i>	38,000	4,500	42,500
ZUIDWEST EMMELOORD			
<i>Intensieve drainage</i>	10,000	3,300	13,300
<i>Peilsturing via drainage</i>	119,500	13,800	133,300
<i>Dynamisch peilbeheer</i>	111,400	37,500	148,900
DODAARSWEG			
<i>Aanpak kavelsloten</i>	327,500	27,600	355,100

13 Staatssteunanalyse

Projectnaam:	Gebiedsproces bodemdaling
Economische entiteit	Ja
Dossier:	

Intern document ter beoordeling van het aspect staatssteun.

Definities:

Economische activiteit	Iedere activiteit waarbij goederen of diensten op een markt worden aangeboden.
Onderneming	Elke eenheid (entiteit) die een economische activiteit uitvoert, ongeacht haar rechtsvorm en wijze van financiering. Meerdere afzonderlijke rechtspersonen kunnen voor de toepassing van de staatssteunregels worden geacht één economische entiteit te vormen. Deze economische entiteit wordt dan beschouwd als de betrokken onderneming.
Staatsmiddelen	Staatsmiddelen omvatten alle middelen van de overheidssector, met inbegrip van middelen van decentrale (gedecentraliseerde, federatieve, regionale of andere) bestuursniveaus en, onder bepaalde omstandigheden, middelen van particuliere instanties. Daarbij doet niet ter zake of een instelling uit de overheidssector al dan niet autonoom is. Ook middelen van overheidsbedrijven vormen staatsmiddelen in de zin van artikel 107, lid 1, van het Verdrag omdat de Staat het gebruik van die middelen kan sturen. Niet alleen uitgaande stromen, maar ook inzet in natura alsmede inkomstenderving worden als staatsmiddelen gezien.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Economisch voordeel	Wanneer een onderneming een economisch voordeel ontvangt dat onder normale marktvoorwaarden (dus zonder overheidsingrijpen) niet zou zijn verkregen, is er sprake van een economisch voordeel.
Selectief	Indien de steun enkel ten goede komt aan bepaalde ondernemingen of producties, regio's etc.
Vervalsing van de mededinging (concurrentievervalsing)	Het versterken van de mededingingspositie van de ontvanger ten opzichte van de ondernemingen waarmee zij concurreert.
Handelsverkeer in de EU	Het gaat hierbij om grensoverschrijdend effect. Neem hierbij minimaal de volgende zaken in overweging: 1. De steun leidt er niet toe dat vraag of investeringen naar de betrokken regio worden afgeleid en werpt geen belemmeringen op voor de vestiging van ondernemingen uit andere lidstaten; 2. De door de begunstigde onderneming geproduceerde goederen of diensten hebben een zuiver lokaal karakter of een geografisch beperkt aantrekkingsgebied, en 3. Er is niet meer dan een marginaal effect op de markten en consumenten uit aangrenzende lidstaten.

Wanneer is er sprake van staatssteun?

Om tot een beoordeling te komen of er sprake is van staatssteun dient eerst de definitie van staatssteun duidelijk te zijn. In artikel 107 1^e lid VWEU (het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie) is bepaald wat er wordt verstaan onder staatssteun. Deze definitie valt uiteen in een aantal criteria en er moet aan alle criteria worden voldaan om sprake te kunnen zijn van staatssteun. Deze criteria zijn:

1. De steun moet met staatsmiddelen zijn bekostigd;
2. De steun wordt verleend aan een onderneming die een economische activiteit verricht;
3. De staatsmiddelen verschaffen een economisch voordeel die niet via de commerciële weg zou zijn verkregen (non-marktconformiteit);
4. De maatregel is selectief: het geldt voor één of enkele ondernemingen, een specifieke regio dan wel sector;
5. De maatregel vervalst de mededinging (in potentie) en (dreigt te) leiden tot een ongunstige beïnvloeding van het handelsverkeer in de EU.

Beoordeling aspecten staatssteun

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Criterium 1: de steun moet met staatsmiddelen zijn bekostigd (overdracht van overheidsmiddelen).

De financiering van het onderzoeksproject komt hoofdzakelijk van de provincie Flevoland en het waterschap Zuiderzeeland, 2 overheidsinstanties. Er is derhalve sprake van inzet van staatsmiddelen. Dit criterium is **vervuld**.

Criterium 2: de steun wordt verleend aan een onderneming die een economische activiteit verricht.

Hoewel de uitvoerder van het project een stichting is, is relevant of deze stichting economische activiteiten verricht. Aangezien de stichting een onderzoeksproject uitvoert met een potentiële marktwaarde, is sprake van een economische activiteit. Dit criterium is daarmee **vervuld**.

Criterium 3: de staatsmiddelen verschaffen een economisch voordeel die niet via de commerciële weg zou zijn verkregen (non-marktconformiteit).

De stichting verkrijgt een financieel voordeel dat zij op commerciële basis niet had kunnen verkrijgen. Dit criterium is **vervuld**.

Criterium 4: De maatregel is selectief.

De steun is gericht op een specifiek project in Flevoland en wordt toegekend aan één specifieke entiteit (de stichting). Hiermee is sprake van een geografisch en inhoudelijk beperkte toepassing. Dit criterium is vervuld.

Criterium 5: Vervalsing van de mededinging en beïnvloeding van het handelsverkeer in de EU.

Het project betreft een onderzoeksproject wat uiteindelijk verschillende inzichten zal geven. Deze inzichten, welke gepubliceerd zullen worden, geven ander partijen tevens de kans om diensten te ontwikkelen. Het betreft een specifiek Nederlands fenomeen, waarbij de verwachting dat er elders in Europa een markt kan ontstaan beperkt is. Het is echter niet uit te sluiten dat er in potentie soortgelijke problemen in de lagere gebieden van Europa kunnen ontstaan. Ook dit criterium is daarmee waarschijnlijk vervuld.

De-minimis?

Aangezien het maximumbedrag meer is dan €200.000 over drie belastingjaren, is de-minimus niet van toepassing.

Conclusie:

Op basis van de bovenstaande beoordeling is aannemelijk dat de steunmaatregel valt onder het staatssteunverbod van artikel 107, lid 1 VWEU. Er dient daarom te worden beoordeeld of een vrijstelling van toepassing is (bijvoorbeeld op basis van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening (AGVV), of dat een melding bij de Europese Commissie noodzakelijk is.

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Is steun geoorloofd?

Kan de staatssteun geoorloofd worden verstrekt? Dit kan op basis van de AGVV/LGVV/DEAB of afzonderlijke goedkeuringsprocedure.

Hieronder het AGVV-Toetsingsformulier. Toepasselijke bepaling: AGVV-artikel 25 – Steun voor onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten

Nr	Toetsingscriterium	Toelichting/ Invulling	Voldaan ? (✓/X)	Toelichting
1	Staatsmiddelen	Provinciale subsidie (openbare middelen)	✓	
2	Economische activiteit	Stichting verricht onderzoeksdiensten met economische impact	✓	
3	Stimulerend effect	Subsidie is aangevraagd vóór aanvang van het project	✓	
4	Geen uitgesloten sector	Project valt niet onder landbouw/visserij/kolen	✓	
5	Transparante steun	Steun wordt als subsidie toegekend; bedrag vooraf bepaald	✓	
6	Onderneming niet in moeilijkheden	Verklaring opgevraagd bij stichting (zelfevaluatie/jaarrekening)	✓	Stichting is net opgericht en heeft nog geen verplichtingen.
7	Subsidiabele kosten	Personeel, apparatuur, onderzoeksdiensten, indirecte kosten? – Specificatie vereist	✓	Zie onderzoeksvoorstel
8	Onderzoeksfase	Fundamenteel onderzoek	✓	100% steun toegestaan
9	Steunintensiteit	Max. 50% voor industrieel onderzoek/ 25% voor experimentele ontwikkeling (+ verhoging bij samenwerking)	✓	De stichting zal het werk laten uitvoeren door meerdere partijen
10	Samenwerking	Wordt samengewerkt met onderzoeksinstituten?	X	Vooralsnog niet, indien noodzakelijk zal Deltares worden ingeschakeld.
11	Cumulatiebeoordeling	Geen andere steun voor dezelfde kostenpost?	✓	

Bijlage - Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

12	Administratievereisten	Projectgegevens, beschikking, steundoel, steunplafond vastgelegd	✓	Zie projectplan
13	Transparantievereisten (bij >€500.000)	Is project aangemeld bij EU-transparantieregister? (indien van toepassing)	X	Dit moet nog gebeuren aangezien de steun > €500.000 bedraagt

Ons inziens voldoet de steun aan de vrijstelling

PROVINCIE FLEVOLAND

Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Strategisch communicatieplan

Datum: 18 augustus 2025
Versie: 2.0
Auteur: Rayke Rigterink
Expertiseteam: Communicatie

Inhoudsopgave

1 Het communicatieplan in één oogopslag.....	3
2 Inleiding.....	4
2.1 Aanleiding voor het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland	4
2.2 Toelichting op het communicatiemodel	4
3 Analyse	5
3.1 Organisatievraag.....	5
3.2 Communicatievraag.....	5
3.3 Analyse van de organisatie	5
3.4 Analyse van de omgeving.....	8
3.5 Visie op communicatie.....	11
4 Strategie	12
4.1 Positioneringsstatement	12
4.2 Communicatiedoelgroepen	12
4.3 Communicatiedoelen	13
4.4 Communicatiestrategie	14
4.5 Accountability	15
5 Aanpak.....	16
5.1 Creatief concept.....	16
5.2 Content.....	16
5.3 Planning.....	17
5.4 Monitoring.....	18
6 Bijlagen	19
6.1 Kleurenpalet provincie Flevoland	19
6.2 Contentpijlers.....	20
6.3 Contentmatrix	21
6.4 Behoeftenwerelden	21
6.5 Beeld- en taalstrategie	22

1 Het communicatieplan in één oogopslag

Analyse		Strategie		Aanpak
Organisatievraag Hoe kan het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland kennis verzamelen en delen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling voor de korte en lange termijn in Flevoland?		Positioneringsstatement Komende jaren krijgt Flevoland steeds vaker te maken met de gevolgen van bodemdaling. In het landelijk gebied is dit te zien door vernatting van de bodem. Nu is dat al voelbaar onder Emmeloord, ten westen van Zeewolde en aan de oostelijke randen van Almere. Op een langere termijn zal dit op meer plaatsen optreden. Water blijft bijvoorbeeld staan op akkers en daardoor kan hoogwaardige landbouw onder druk komen te staan. Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland helpt agrariërs die nu of in de toekomst te maken krijgen met de gevolgen van bodemdaling. Samen ontwikkelen we praktische kennis over maatregelen die de gevolgen van bodemdaling tegengaan.		Creatief concept Samenwerken, toekomst, perspectief en ontwikkelen. Deze woorden vormen de rode draad van de communicatieaanpak. Content Crossmediale aanpak: het verbinden van communicatieboodschappen op de juiste kanalen. Zie hiervoor pagina 15.
Analyse van de organisatie Gedeputeerde Staten, bestuursadviseurs, Provinciale Staten, directieleden en medewerkers. RvB, ZZI, Zeewolde, NOP, LTO zitten in de projectgroep.	Analyse van de omgeving Voor agrariërs in Flevoland hebben in toenemende mate te maken met bodemdaling. Bodemdaling is nu het sterkst onder Emmeloord, ten westen van Zeewolde en ten oosten van Almere. Op de lange termijn gaat bodemdaling ook spelen boven Emmeloord en ten noordoosten van Dronten.	Communicatie-doelgroepen Flevolandse agrariërs, Natuurorganisaties, landeigenaren, landbouworganisaties, de 6 Flevolandse gemeenten, gemeenteraadsleden, Waterschap Zuiderzeeland en het algemeen bestuur van Waterschap Zuiderzeeland	Communicatie-doelen Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties laten kennisdelen en samenwerken met het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland en daarmee nieuwe toekomstperspectieven te ontwikkelen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling in Flevoland. Dit hoofddoel wordt bereikt via een subdoel voor interne doelgroepen en twee subdoelen voor de externe doelgroepen.	Planning Zie pagina 16 en 17 van dit plan.
Visie op communicatie Vanuit communicatie zorgen we voor zichtbaarheid, eigenwijs advies, waar mogelijk samen met buitenwereld en denkend vanuit de integrale opgave. Dit doen we vindingrijk, betrokken en gedreven. Vanuit deze basis betrekken we onze omgeving actief bij actuele (complexe) vraagstukken, geven we inzicht in de rol zowel intern als extern, delen wij behaalde resultaten, brengen we samenhang en focus aan. We ontwikkelen mee met trends zoals digitalisering, aandacht voor het individu en inzet van (duurzame en lokale) middelen. We zijn open en eerlijk, ook als het niet loopt zoals gedacht. Zo draagt communicatie bij aan het motto; ‘Samen maken we Flevoland’.		Communicatiestrategie Door te faciliteren met evenementen, brengen we onze doelgroepen met elkaar en met onszelf in verbinding. Door deze doelgroepen te inspireren met bijvoorbeeld pilots, zetten we hen aan tot actie.		Monitoring Communicatie meet de resultaten van de sociale mediaberichten. De uitslagen kunnen gedeeld worden met de projectgroep, bestuurders, hun bestuursadviseurs en directieleden. Ook statistieken op de website van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland zijn meetbaar voor communicatie, mits de website behouden blijft onder het domein www.flevoland.nl .
		Accountability Communicatie is verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van dit communicatieplan. Daaronder vallen ook het bewaken van de planning en de verantwoordelijkheid van alle communicatiemiddelen die door ditzelfde Expertiseteam worden beheerd. Zaken als budget en projectgroepbijeenkomsten zijn verantwoordelijkheden van de projectorganisatie van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland.		

2 Inleiding

2.1 Aanleiding voor het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

De komende jaren krijgen we in Flevoland steeds vaker te maken met de gevolgen van bodemdaling. In het landelijk gebied is dit te zien door vernatting van de bodem. Nu is dat al voelbaar in het gebied ten zuidwesten van Emmeloord, in het gebied westelijk van Zeewolde en aan de oostelijke randen van Almere. Op den duur zal dit op meer plaatsen optreden, waardoor de hoogwaardige landbouw daar onder druk kan komen te staan. Het gebiedsproces richt zich op alle agrariërs in heel Flevoland, die nu of in de toekomst te maken krijgen met de gevolgen van bodemdaling. Het doel is om praktische kennis te ontwikkelen over maatregelen en om te komen tot kaders voor beleid.

2.2 Toelichting op het communicatiemodel

Om tot een goede communicatieaanpak te komen, maakt het Expertiseteam Communicatie gebruik van het communicatiemodel van Wil Michels. Het ingevulde model voor dit communicatieplan staat op de vorige pagina. Het model laat in een oogopslag het hele communicatieplan zien. Het model is opgedeeld in 3 fundamenteën: analyse, strategie en aanpak. In dit communicatieplan wordt per hoofdstuk een fundament behandeld. De focus van dit plan ligt met name op de aanpak. Het advies is om dat hoofdstuk als eerste te lezen.

Analyse		Strategie		Aanpak
Organisatievraag Communicatievraag		Positioneringsstrategie		Creatief concept Content
Analyse van de organisatie	Analyse van de omgeving	Communicatie- doelgroepen	Communicatie- doelen	Planning
Visie op communicatie		Communicatiestrategie		Monitoring
		Accountability		

Figuur 1: het communicatiemodel

Bron: Michels, W (2023) *Het communicatiemodel*, Boom: Amsterdam

3 Analyse

Om een communicatieplan te kunnen maken, is er eerst een goede analyse nodig.

3.1 Organisatievraag

Dit communicatieplan is opgesteld aan de hand van de volgende vraag uit de organisatie:

Hoe kan het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland kennis verzamelen en delen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling voor de korte en lange termijn in Flevoland?

3.2 Communicatievraag

Het Expertiseteam Communicatie kan helpen om deze organisatievraag te beantwoorden. De communicatievraag is:

Hoe kan communicatie bijdragen aan het verzamelen en delen van kennis over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling voor de korte en lange termijn in Flevoland?

3.3 Analyse van de organisatie

Om richting te geven aan de communicatie, is het belangrijk om de betrokken organisatie beter te leren kennen. Daarvoor zijn de missie en visie een vereiste. Op het intranet van de provincie staan onderstaande missie en visie beschreven. Beide onderdelen bieden houvast en kaders voor de latere communicatieaanpak. Ook is er gekeken naar het [coalitieakkoord 2023 – 2027](#).

Missie

De provincie is de overheid die bovenlokaal zorgdraagt voor duurzame ruimtelijke ontwikkeling, een veilige en schone leefomgeving, versterking van de natuur en een verantwoord landbouwbeleid, de aanleg en onderhoud van provinciale (vaar)wegen en de organisatie van het openbaar vervoer, en een goede regionale economische ontwikkeling. De provincie draagt ook zorg voor de culturele eigenheid en controleert of gemeenten goed met hun geld en verantwoordelijkheden omgaan, bewaakt de kwaliteit van het openbaar bestuur en bevordert de samenwerking met en tussen gemeenten. Dit alles op basis van een grondwettelijke verankering en een takenpakket wat per onderdeel verankerd is in wetgeving.

Bron: [intranet provincie Flevoland](#) (peildatum 15 april 2025)

Visie

Onze provinciale organisatie staat als gesprekspartner naast en met gemeenten, waterschap en de Rijksoverheid: een onmisbare schakel in een netwerk-samenleving waarin complexe vraagstukken alleen in samenwerking met partners kunnen worden aangepakt. De organisatie zet de maatschappelijke opgaven centraal en maakt daarop de cultuur (dat wat in harten en hoofden van mensen leeft), de structuur en het management passend. Samenwerking aan de voorkant en integraliteit in de aanpak van de opgaven is een vanzelfsprekendheid. We zijn een open transparante organisatie waarin de professionaliteit van de medewerkers centraal staat. Onze medewerkers vertellen met trots over hun werk. Zij helpen elkaar, voelen zich veilig en gehoord en werken aan hun

ontwikkeling. We laten doelbewust onze eigenheid zien in ons werk en ons gebied. Dit doen wij innovatief, vernieuwend en door steeds te blijven leren.

Bron: [intranet provincie Flevoland](#) (peildatum 15 april 2025)

Kernwaarden, rollen en merkbeloofte

De identiteit van de organisatie wordt niet alleen bepaald door de missie en de visie. Aan de hand van de missie en visie van de organisatie, zijn 3 kernwaarden vastgesteld. Daar horen ook 3 rollen bij die de provincie vervult.

Kernwaarde	Aanvullende duiding	Rol
Vindingrijk	We doen het samen	Samenwerkingspartner
Betrokken	We nemen verantwoordelijkheid	Zorgdrager
Gedreven	We geven richting	Regisseur

Figuur: kernwaarden en rollen provincie Flevoland

Bron: [intranet provincie Flevoland](#) (peildatum 15 april 2025)

Uit deze kernwaarden en rollen vloeit een zogeheten merkbeloofte voort. De merkbeloofte van provincie Flevoland is volgens intranet:

Samen ruimte creëren voor de toekomst

Tot slot wordt het bestaansrecht van de organisatie nader bekeken. Dit gebeurt aan de hand van enkele vragen, zogeheten bouwstenen. Deze bouwstenen zijn terug te vinden op het intranet van de provincie.

1. **Waarom bestaat deze organisatie?**

Provincie Flevoland is er voor alle Flevolandse, bezoekers en nieuwkomers. Samen maken we een krachtige samenleving met brede welvaart en welzijn.

2. **Wie zijn we als organisatie?**

Provincie Flevoland: de co-creatiepartner, zorg-drager en regisseur die dichtbij bewoners, ondernemers en organisaties staat, hun leefomgeving beschermt en nieuwe initiatieven stimuleert.

3. **Voor wie werken we?**

Voor alle omgevingspartners, onderwijs- en kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, ondernemers, overheden van provincie Flevoland en iedereen die hier woont, werkt, recreëert of verblijft.

4. **Wat doen we dan?**

Om samen idealen en ambities te realiseren biedt Provincie Flevoland kansen, ruimte en kaders. Met als doel: goed en veilig wonen, werken, ontwikkelen en recreëren in Flevoland.

5. **Hoe doen we dit?**

Provincie Flevoland creëert ruimte voor het realiseren van ambities, brengt actief mensen en mogelijkheden samen, heeft oog voor verschillende belangen en schept voorwaarden voor duurzame ontwikkeling.

6. In welke wereld gebeurt dit allemaal?

In een steeds veranderende wereld waarin ontwikkeling voor de lange termijn, een krachtige samenleving en zekerheid voor de toekomst de belangrijkste opgaven zijn.

Gedeputeerde Staten onderschrijven deze bouwstenen als volgt: “In Flevoland hoef je niet eerst het oude op te ruimen om aan iets nieuws te beginnen. Dat geeft kansen. Dat trekt pioniers aan. De overheid geeft aan hen ruimte om te experimenteren. Fouten maken mag. Er is letterlijk ruimte, zowel fysiek als mentaal. Wij pakken het hier net iets anders aan. Dat zie je terug in onze bestuursstijl.”

Interne doelgroepen

Deze interne doelgroepen zijn bepaald aan de hand van een analyse met de projectorganisatie.

- Gedeputeerde Staten van provincie Flevoland
- Bestuursadviseurs van deze gedeputeerden
- Provinciale Staten van provincie Flevoland
- Directieleden van provincie Flevoland
- Medewerkers van provincie Flevoland

Bron: mondelinge analyse met de projectorganisatie (peildatum 7 april 2025)

Interne opgaven

Meerdere opgaven spelen bij het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland een belangrijke rol, omdat deze onderwerpen terugkomen in de aanleiding van de oprichting van dit gebiedsproces:

- Landbouw
- Water
- Landelijk Gebied
- Strategische Agenda Flevoland

De 2 eerste opgaven staan, in relatie tot bodemdaling, als volgt beschreven in het [coalitieakkoord 2023 – 2027](#).

Landbouw

De druk op de ruimte in Flevoland is groot. Juist om onze boeren perspectief te kunnen bieden, moeten we ervoor zorgen dat er voldoende agrarische gronden behouden blijven voor de diverse vormen van landbouw. Alleen dan kunnen we voorop blijven lopen en innovaties en extensivering mogelijk maken waar dat nodig is. Wel moeten we rekening houden met de effecten van bodemdaling, waterbeschikbaarheid en verzilting. Om dat te bereiken gaan we sturen op een schone bodem en goed waterbeheer, samen met overheidsorganisaties als het waterschap, Rijkswaterstaat en het Rijksvastgoedbedrijf.

Water

Water; lange tijd was het vooral de vijand die we moesten bestrijden om droge voeten te houden in de polder. Maar waar water er altijd in overvloed was, komen de grenzen van onze waterhuishouding in zicht. Door veranderingen in het klimaat en bodemdaling wordt het steeds moeilijker om de hoeveelheid en kwaliteit van het water te beheersen. Hoe

snel die grenzen worden bereikt, hangt af van de keuzes die we nu maken. Daarom willen we bij de keuzes voor de inrichting van ons gebied terdege rekening houden met de effecten op de Flevolandse waterhuishouding op langere termijn. Het uitgangspunt daarbij is dat de draagkracht van ons bodemen watersysteem medebepalend is voor de ruimtelijke ontwikkeling. In plaats van de omgeving te 'maken' zoals wij dat willen, laten we ons leiden door wat de natuur al te bieden heeft.

Landelijk Gebied

Het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland valt onder de opgave Landelijk Gebied. Op de website van provincie Flevoland staat het volgende over Landelijk Gebied:

In ons landelijk gebied staan we voor grote uitdagingen op het gebied van [bodem](#), [water](#), [natuur](#), [stikstof](#), klimaat en leefbaarheid. Niet alles kan overal. Het is ons gezamenlijk belang hier oplossingen voor te vinden. Samen werken aan het Flevolandse platteland van de toekomst. Met ruimte voor agrarisch ondernemerschap en vitale natuur.

Bron: [website provincie Flevoland](#) (peildatum 15 april 2025)

Binnen het landelijk gebied spelen, naast bodemdaling, de dossiers Stikstof en Visie op Landbouw belangrijke rollen. Ook zijn er meerdere [gebiedsprocessen](#) (Noordelijk, Midden en Zuidelijk) opgezet om boeren te helpen bij een toekomstbestendige bedrijfsvoering, met oog voor biodiversiteit. De projectgroepleden doen dit via keukentafelgesprekken bij boeren thuis. Tot slot wordt bodemdaling nog genoemd in de [landbouwvisie](#) van provincie Flevoland.

Strategische Agenda Flevoland

De komende jaren willen het Rijk en alle Flevolandse overheden langdurig samenwerken aan verschillende regionale opgaven. De [Strategische Agenda Flevoland](#) (SAF) is hier de basis voor. Hierin zijn de opgaven beschreven en zijn afspraken gemaakt over hoe Rijk en regio het samen willen aanpakken. De SAF bestaat uit drie pijlers. De derde pijler is voor het Gebiedsproces Bodemdaling relevant: robuust natuurlijk fundament. Een van de doelen binnen deze pijler raakt bodemdaling. Het doel in de SAF luidt:

“Het natuurlijk fundament van Flevoland is robuust en toekomstbestendig. Dat betekent dat in zowel stedelijke als landelijke gebieden de biodiversiteit is toegenomen, de bodem- en waterkwaliteit is verbeterd, wordt geanticipeerd op bodemdaling en de omgeving klimaatadaptief is.”

3.4 Analyse van de omgeving

De omgeving waarin het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland acteert is geanalyseerd aan de hand van een trendanalyse over de afgelopen 3 jaar. Bij deze omgevingsanalyse ligt de focus op politiek-bestuurlijke trends en op maatschappelijke opgaven van de organisaties uit de interne analyse. Ook is er gekeken naar het projectplan (eDocs 3284315).

- [Minister Wiersma bezoekt Lelystad](#) (politiek-bestuurlijk, opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Inklinking en veen oorzaak van bodemdaling Flevoland](#) (politiek-bestuurlijk, opgaven landbouw, water en landelijk gebied)

- [Nieuwe bodemdalingskaart Flevoland bevestigt beeld](#) (opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Betere prognoses met nieuwe Bodemdalingskaart Flevoland](#) (opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Flevoland blijft inzakken, maar iets minder snel](#) (opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Boeren Flevoland raken gefrustreerd over bodemdaling](#) (politiek-bestuurlijk, opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Oplossingen voor bodemdaling Flevoland worden gezocht in gebiedsproces](#) (opgaven landbouw, water en landelijk gebied)
- [Leerlingen onderzoeken oplossing voor effect bodemdaling op gewassenteelt](#) (opgaven landbouw en landelijk gebied)

Externe doelgroepen

Uit de trendanalyse en een analyse met de projectgroep komen de volgende externe doelgroepen in beeld. Dit zijn de belangrijkste doelgroepen waarop het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland zich focust, de primaire doelgroepen:

- Flevolandse agrariërs die nu al te maken hebben met bodemdaling
 - Akkerbouwers
 - Veetelers
 - Bollentelers
- Flevolandse agrariërs die in de toekomst te maken krijgen met bodemdaling
 - Akkerbouwers
 - Veetelers
 - Fruittelers
 - Bollentelers
- Natuurorganisaties
 - Staatsbosbeheer
 - Natuurmonumenten
 - Het Flevo-Landschap
 - Landschapsbeheer Flevoland
 - Natuur- en Milieufederatie Flevoland (NMF)
 - IVN Natuureducatie
- Landeigenaren
 - Rijksvastgoedbedrijf (RvB)
- Landbouworganisaties
 - LTO Noord
 - Flevolands Agrarisch Jongeren Kontakt (FAJK)
 - BoerenNatuur
 - BO Akkerbouw
 - BDEKO
- Gemeenten Almere, Dronten, Lelystad, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde
- Gemeenteraadsleden van bovengenoemde organisaties
- Waterschap Zuiderzeeland
- Algemeen Bestuur Waterschap Zuiderzeeland

Daarnaast zijn er secundaire doelgroepen. Dit zijn niet de belangrijkste doelgroepen voor het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland, toch kan het bereiken van deze doelgroepen toegevoegde waarde hebben om de communicatievraag beter te beantwoorden:

- Dagelijkse bestuurders van de bovengenoemde organisaties
- Bestuursadviseurs en communicatieadviseurs van deze organisaties
- Medewerkers van deze organisaties

Bron: analyse projectorganisatie op (peildatum 7 april 2025)

3.5 Visie op communicatie

Het Expertiseteam Communicatie heeft een communicatievisie en communicatiedienstverleningsvisie ontwikkeld. Die staan hieronder beschreven. Samen vormen ze de visie op communicatie: welke rol speelt communicatie en in welke positie?

Communicatievisie

Als provinciale organisatie staan we in verbinding met elkaar en onze omgeving. Samen dragen we bij aan het realiseren van onze maatschappelijke opgaven, met oog voor de belangen van de samenleving. Vanuit communicatie zorgen we voor zichtbaarheid, we adviseren eigenwijs, waar mogelijk samen met buitenwereld en denkend vanuit de integrale opgave. Dit doen we vindingrijk, betrokken en gedreven. Vanuit deze basis betrekken we onze omgeving actief bij actuele (complexe) vraagstukken, geven we inzicht in de rol van provincie zowel intern als extern, delen wij behaalde resultaten, brengen we samenhang en focus aan. We ontwikkelen mee met trends zoals digitalisering, aandacht voor het individu en inzet van (duurzame en lokale) middelen. We zijn open en eerlijk, ook als het niet loopt zoals gedacht. Zo draagt communicatie bij aan ons motto; 'Samen maken we Flevoland'.

Dienstverleningsvisie

Wij zijn hét Expertiseteam voor Communicatie. We gaan samen met jou aan de slag, om de juiste mensen, op de juiste manier, op de juiste toon en het juiste moment te bereiken. Om hen te informeren, inspireren, verbinden of te beïnvloeden. Dit doen we met focus en passie. Voor de inzet van communicatie gebruiken we het afwegingskader en met ons expertisemodel, maken we samen afspraken over wat je van ons kunt verwachten. We werken zoveel mogelijk vanuit een identieke werkwijze zoals o.a. het strategisch communicatiemodel, het kleurenpalet, participatieladder, voor herkenning en professionaliteit. We houden onze kennis actueel zodat we kunnen blijven vernieuwen.

Wij staan voor:

- Het ontwikkelen van (omgevings)communicatie en public affairs strategie en een passende aanpak.
- Het geven van gevraagd en ongevraagd advies, waarbij we oog hebben voor de samenleving.
- Het coachen, faciliteren en trainen van de organisatie en bestuur in samenwerking met de bestuursadviseurs.

Wij helpen:

- Duiding te geven aan de netwerken, de vraagstukken en de (verschillende) rollen die we daarin vervullen als provincie.
- De toegevoegde waarde/rol van provincie tastbaar te maken (het verhaal te laden).

Bron: 'Samen in verbinding – 10 juli 2024'

4 Strategie

In dit fundament worden scherpe keuzes gemaakt en prioriteiten gesteld.

4.1 Positioneringsstatement

Positioneren is kiezen en keuzes maken. Hiervoor is een positioneringsstatement ontwikkeld. Daarin staat kort maar krachtig beschreven waarom doelgroepen zich moeten committeren aan het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland. Wat hebben zij eraan en waarom is dit gebiedsproces van waarde voor ze? Door deze vragen te beantwoorden, komt het volgende positioneringsstatement naar voren:

Komende jaren krijgt Flevoland steeds vaker te maken met de gevolgen van bodemdaling. In het landelijk gebied is dit te zien door vernatting van de bodem. Nu is dat al voelbaar onder Emmeloord, ten westen van Zeewolde en aan de oostelijke randen van Almere. Op een langere termijn zal dit op meer plaatsen optreden.

Water blijft bijvoorbeeld staan op akkers en daardoor kan hoogwaardige landbouw onder druk komen te staan. Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland helpt agrariërs die nu of in de toekomst te maken krijgen met de gevolgen van bodemdaling. Samen ontwikkelen we praktische kennis over maatregelen die de gevolgen van bodemdaling tegengaan.

4.2 Communicatiedoelgroepen

Uit de interne en externe analyse kwamen de volgende doelgroepen naar voren.

Intern primair	Extern primair
Gedeputeerde Staten	Flevolandse agrariërs
Provinciale Staten	Natuurorganisaties
Gemeente Noordoostpolder en Gemeente Zeewolde	Landeigenaren en landgebruikers
Waterschap Zuiderzeeland	Landbouworganisaties
Algemeen Bestuur Waterschap Zuiderzeeland	De 4 andere Flevolandse gemeenten
LTO Noord	Gemeenteraadsleden van deze 4 gemeenten
Rijksvastgoedbedrijf	
Acacia Water	
Intern secundair	Extern secundair
Dagelijkse bestuurders en directieleden van deze organisaties	Dagelijkse bestuurders en directieleden van bovengenoemde overheidsorganisaties
Bestuurders en hun bestuursadviseurs van deze organisaties	Bestuursadviseurs en communicatieadviseurs van deze organisaties
Medewerkers van deze organisaties	Medewerkers van deze organisaties

4.3 Communicatiedoelen

Welk effect moet er bereikt worden met communicatie? Dat staat in de communicatiedoelen. Er zijn 3 soorten doelen die zich onderscheiden:

- Kennis: wat moeten de doelgroepen weten?
- Houding: wat moeten de doelgroepen ergens van vinden?
- Gedrag: wat moeten de doelgroepen doen?

Extern

Het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is [in het leven geroepen](#) om nieuwe toekomstperspectieven te ontwikkelen over hoe om te gaan met bodemdaling in Flevoland. Relaties met de Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties worden in dit gebiedsproces versterkt. Daarmee promoot het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland zich als aantrekkelijke partner voor kennisdeling en samenwerking. Dit zijn project-doelstellingen waar communicatie aan kan bijdragen. Het externe hoofddoel is daarom:

Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties laten kennisdelen en samenwerken met het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland en daarmee nieuwe toekomstperspectieven te ontwikkelen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling in Flevoland

Dit hoofddoel is een gedragsdoel. Om het gewenste gedrag en dus het hoofddoel te bereiken, zijn stappen nodig: zogenoemde subdoelen. De externe subdoelen zijn:

1. Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is
2. Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties melden zich aan voor activiteiten van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Het eerste doel is een kennisdoel. De tweede een houdingsdoel. Belangrijk om bij beide doelen in het achterhoofd te houden zijn uitkomsten van pilots. Er bestaat een risico dat een of meerdere pilots helaas niet slagen. Daarover communiceren is belangrijk, in de vorm van verwachtingsmanagement en qua communicatie achteraf.

Intern

De grootste interne doelgroep zijn medewerkers van de betrokken organisaties. Zij spelen geen actieve rol in de projectgroep en daarom is een doelstelling niet relevant. Voor de andere interne doelgroepen zoals bestuurders en directieleden ligt er wel focus qua communicatie. Deze doelgroepen kunnen fungeren als aanjager van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland en daarmee de naamsbekendheid vergroten. Daarom is een kennisdoel aan te raden. Het is voor bestuurders en directieleden immers belangrijk om te weten wat er bij het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland speelt. Het interne communicatiedoel is:

Bestuurders en directieleden en medewerkers van de 6 Flevolandse gemeenten, Waterschap Zuiderzeeland, LTO Noord weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is

4.4 Communicatiestrategie

Om de communicatiedoelen te bereiken is een communicatiestrategie nodig. Voor de strategie wordt het [kleurenpalet](#) van provincie Flevoland gebruikt, zie hiervoor ook de bijlagen.

Het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland wil partijen met elkaar laten samenwerken. Bij de rol van samenwerkingspartner passen zowel de rode als gele kleur. Dit alles in een sociale, mensgerichte wereld. Daarom is de communicatiestrategie gestoeld op de gele en rode kleuren. Bij geel zoekt communicatie de verbinding met de doelgroepen door te faciliteren met interactie. Evenement zijn hiervoor geschikt.

Maar niet alle gestelde communicatiedoelen worden via de gele en rode kleuren bereikt. Het interne communicatiedoel ligt echter in het verlengde van de blauwe kleur. Het doel is iets weten en dat wordt bereikt door te informeren. Dit past weer bij de blauwe kleur uit het kleurenpalet. In het overzicht hieronder staat per doel de kleur en het 'hoe' beschreven: de communicatiestrategie. Deze strategie fungeert als een soort olievlek: de communicatie spreidt zich vanuit de projectgroep steeds groter uit onder de doelgroepen.

Doel	Kleur	Hoe
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties laten kennisdelen en samenwerken met het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland en daarmee nieuwe toekomst-perspectieven te ontwikkelen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling in Flevoland	Geel: faciliteren en verbinden	Door te faciliteren met evenementen, brengen we onze doelgroepen met elkaar in verbinding
	Rood: inspireren en activeren	Door deze doelgroepen te inspireren met pilots zetten we hen aan tot actie
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is	Blauw: informeren en structureren	Door deze doelgroepen actuele en gestructureerde informatie te bieden over het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties melden zich aan voor activiteiten van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland	Rood: inspireren en activeren	Door te inspireren met verfrissende activiteiten zetten we deze doelgroepen aan deelname aan het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland
Bestuurders, directieleden van de 6 Flevolandse gemeenten en Waterschap Zuiderezeeland weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is	Blauw: informeren en structureren	Door deze doelgroepen actuele en gestructureerde informatie te bieden over het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland

Goed om te weten dat er bij elke kleur ook een beeld- en taalstrategie past. Deze staan beschreven in de bijlagen bij 6.5.

4.5 Accountability

Het Expertiseteam Communicatie is verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van dit communicatieplan. Daaronder vallen ook het bewaken van de planning en de verantwoordelijkheid van alle communicatiemiddelen die door hetzelfde Expertiseteam worden beheerd. Het opstellen en versturen van uitnodigingen en het regelen van de catering vallen hier bijvoorbeeld niet onder: die zaken worden beheerd door het Expertiseteam Facilitair en Evenementen. Zaken als budget, projectgroepbijeenkomsten en uitkomsten van bijvoorbeeld pilots zijn verantwoordelijkheden van de projectorganisatie van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland.

5 Aanpak

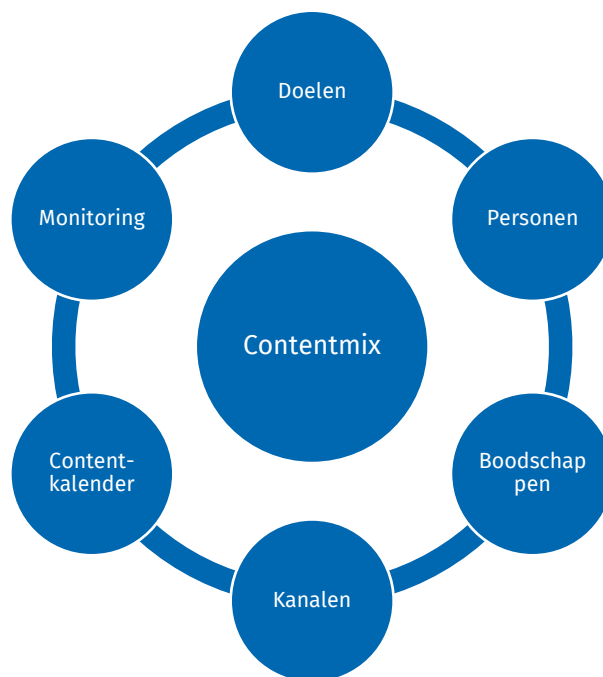
In dit hoofdstuk staat de daadwerkelijke uitvoering van de communicatie centraal.

5.1 Creatief concept

In het hoofdcommunicatiedoel staan de volgende woorden die als leidraad dienen voor een creatief concept: samenwerken, toekomst, perspectief en ontwikkelen. Deze woorden zijn begrippen die als rode draad door de communicatieaanpak lopen en passen ook bij de rode kleur uit het kleurenpalet. In elke communicatie-uiting komt daarom minimaal een van deze woorden herkenbaar voorbij, in woord of in beeld.

5.2 Content

Een contentmix bestaat uit meerdere onderdelen, weergegeven in onderstaande figuur. De contentmix is gericht op crossmediale aanpak: het verbinden van communicatieboodschappen op de juiste kanalen. Deze uitingen komen samen in de contentkalender of planning. Deze planning is uitgewerkt in 5.3. De communicatiedoelen en doelgroepen zijn terug te vinden in de paragrafen 4.2 en 4.3.

Bron: Michels, W (2023) *Het communicatiemodel*, Boom: Amsterdam

Ingevuld ziet de contentmix er als volgt uit:

Doelen en personen	Boodschappen	Kanalen
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties laten kennisdelen en samenwerken met het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland en daarmee nieuwe toekomst-perspectieven te ontwikkelen over hoe om te gaan met de gevolgen van bodemdaling in Flevoland	Door te faciliteren met evenementen, brengen we onze doelgroepen met elkaar in verbinding Door deze doelgroepen te inspireren met bijvoorbeeld pilots en toekomst-perspectieven zetten we hen aan tot actie	Evenementen Video's en foto's Pilots en demonstraties Presentaties Interviews LinkedIn-berichten
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is	Door deze doelgroepen actuele en gestructureerde informatie te bieden over het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland	Website Pers- en nieuwsberichten Video's en foto's Nieuwsbrieven LinkedIn-berichten
Flevolandse agrariërs en hun belangenorganisaties weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is	Door te inspireren met verfrissende activiteiten zetten we deze doelgroepen aan deelname aan het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland	Website Evenementen Pers- en nieuwsberichten Video's en foto's LinkedIn-berichten
Bestuurders en directieleden van de 6 Flevolandse gemeenten en Waterschap Zuiderezeeland weten wat het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland is	Door deze doelgroepen actuele en gestructureerde informatie te bieden over het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland	Website Intranetberichten Memo's en voortgangsrapportages Presentaties Video's en foto's

5.3 Planning

Het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland loopt tot en met 2028. Een globale planning van de communicatieactiviteiten is opgenomen in dit communicatieplan. Het Expertiseteam Communicatie maakt voor een gedetailleerde planning gebruik van haar eigen communicatiekalender in Microsoft Teams. Het Expertiseteam Communicatie houdt deze kalender up-to-date met input over de inhoud vanuit de projectgroep. Het is raadzaam om deze planning eens per maand door te nemen met het projectteam. Daarom het advies richting het projectteam om hier een maandelijks agendapunt van te maken voor het projectoverleg.

Terugkerend

- Elke maand artikel(en) verspreiden via de nieuwsbrief Landelijk Gebied van Provincie Flevoland
- Elk kwartaal website controleren op actualiteit

2^e kwartaal 2025

- Definitieve versie strategisch communicatieplan accorderen door projectgroep en betrokken manager(s) provincie Flevoland

- Dossierpagina bodemdaling up-to-date
- Inrichten van het mailadres bodemdaling@flevoland.nl

3^e kwartaal 2025

- Organiseren van een informatiebijeenkomst samen met LTO Noord in juli
- Kennisdag organiseren samen met de 3 provinciale gebiedsprocessen na de zomervakantie

2^e kwartaal 2026

- Voor de zomervakantie informatiebijeenkomst organiseren voor Statenleden, gemeenteraadsleden en algemene bestuurders van Waterschap Zuiderzeeland

4^e kwartaal 2026

- Na de zomervakantie informatiebijeenkomst organiseren voor agrariërs en natuurorganisaties

5.4 Monitoring

Het Expertiseteam Communicatie meet de resultaten van de sociale mediaberichten. De uitslagen kunnen gedeeld worden met de projectgroep, bestuurders, hun bestuursadviseurs en directieleden. Ook statistieken op de website van het Gebiedsproces Bodemdaling Flevoland zijn meetbaar door het Expertiseteam Communicatie, mits de website behouden blijft onder het domein www.flevoland.nl. Data rondom evenementen kunnen door de projectgroep opgevraagd worden bij het Expertiseteam Facilitair en Evenementen.

6 Bijlagen

6.1 Kleurenpalet provincie Flevoland

Beeld en taal versterken elkaar. Juist in het kleurenpalet van provincie Flevoland. Een groene foto roept een andere emotie op dan een rode foto. De stijl van een 'groene' tekst doet meer een beroep op herkenning, terwijl 'rode' tekst juist energie wil aanwakkeren bij de lezer. De kracht zit 'm natuurlijk in de combinatie van beeld en tekst in dezelfde kleur. Het mengen van kleuren kan natuurlijk ook.

Figuur: het kleurenpalet van provincie Flevoland

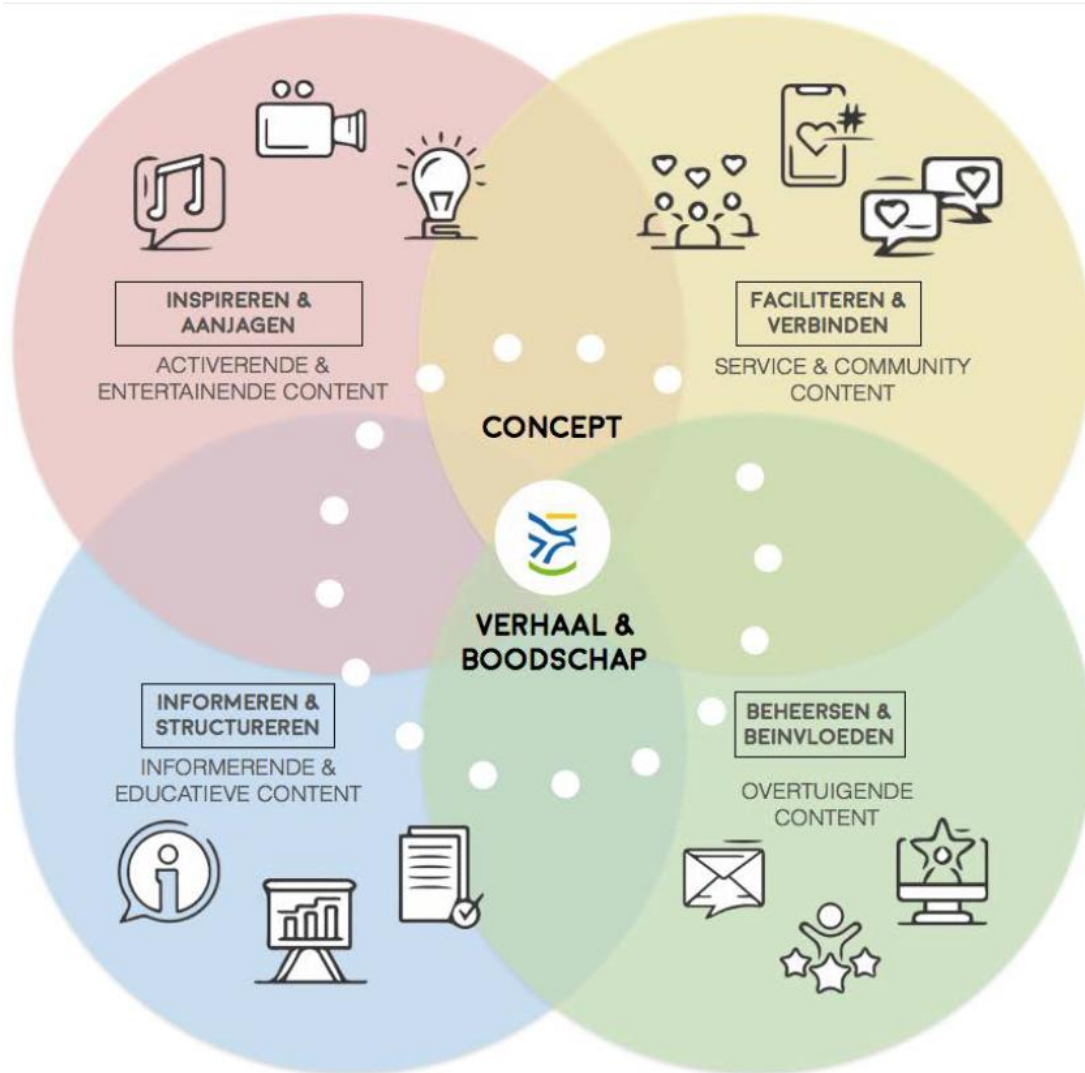
Bron: [intranet.provincie Flevoland](https://intranet.provincie.flevoland.nl) (peildatum 15 april 2025)

6.2 Contentpijlers

Het kleurenpalet uit figuur 2, kent ook een aansluitend model als het gaat om content: het model van de contentpijlers. Een pijler geeft richting aan de verschillende soorten content, de contentmix, die eronder hangt. Per strategische fase, wordt er een contentpijler met bijbehorende contentmix uitgewerkt.

De kleuren kunnen als volgt worden samengevat:

- Rood: raakt de emotie door te inspireren met amusement.
- Geel: zoekt de verbinding door te faciliteren met interactie.
- Blauw: geeft duiding door te informeren met feiten.
- Groen: overtuigt met zekerheid door te beïnvloeden met bewijzen.

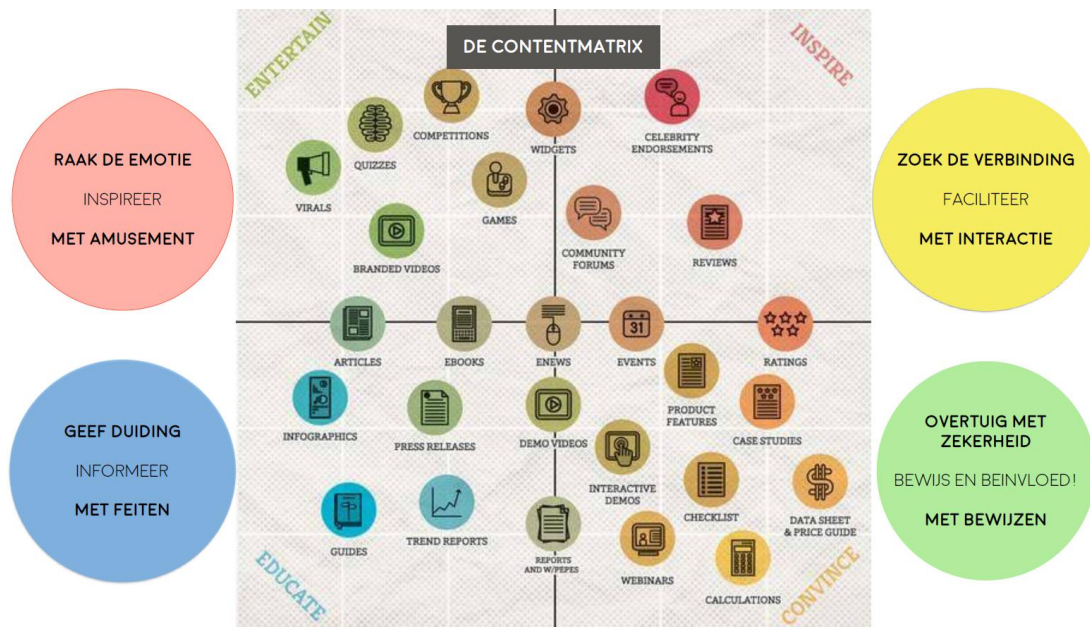

Figuur: model contentpijlers

Bron: versdenkers.nl (peildatum 15 april 2025)

6.3 Contentmatrix

Bij elke kleur uit de contentpijler hoort een bepaald type content. Welke content bij welke kleur hoort, is verwerkt in de contentmatrix.

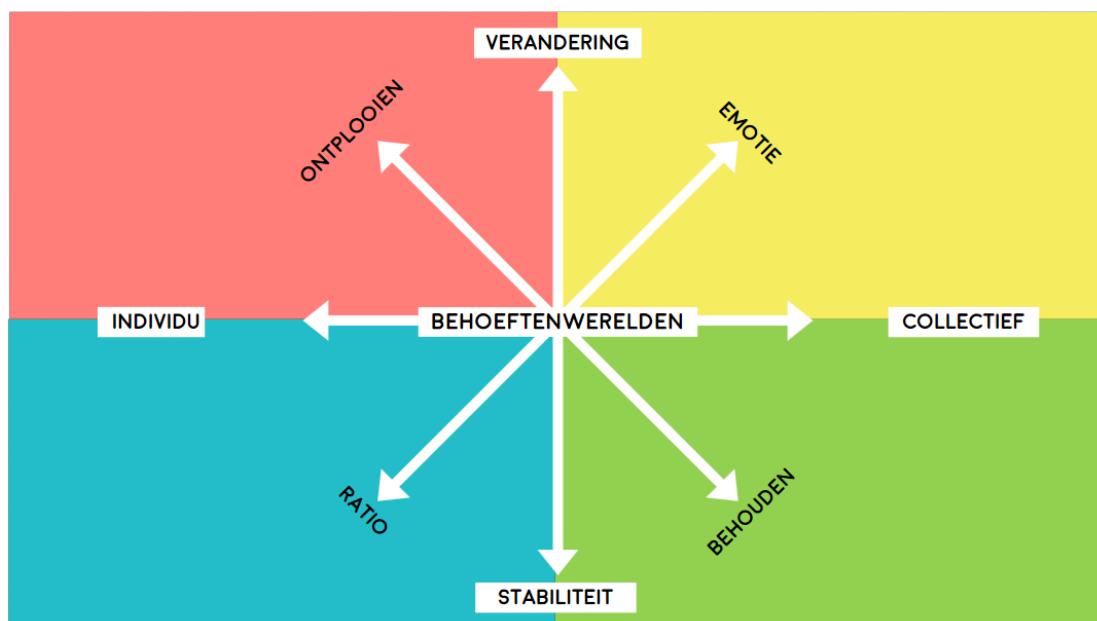

Figuur: de contentmatrix

Bron: versdenkers.nl (peildatum 15 april 2025)

6.4 Behoeftenwerelden

Elke kleur uit het kleurenpalet vertegenwoordigt een bepaalde behoefte. Welke dat zijn, staan uitgewerkt in het model hieronder.

Figuur: de behoeftenwerelden

Bron: versdenkers.nl (peildatum 15 april 2025)

6.5 Beeld- en taalstrategie

Bij elke kleur uit het kleurenpalet hoort een beeldstrategie. Welk type beeld past bij welke kleur, is uitgewerkt in de beeldstrategie. De foto's hieronder zijn slechts voorbeelden: deze beelden worden niet daadwerkelijk gebruikt tijdens de Regiolunch of het Flevoland Event.

Rood

Beeldrichtlijnen

- De innovatie staat centraal
- Solo dus één persoon in beeld
- Geïnspireerd
- Trotse uitstraling

Taalrichtlijnen

- Leg het accent op een inspirerende oplossing, voorbeeld of ervaring. Beschrijf hierover de details.
- Inleiding is inspirerend: schets een voorbeeld.
- Schrijf over wat wel kan. Denk mee, ook als het tegenzit.
- Laat anderen aan het woord over de verandering.
- Wat is de call to action voor de lezers?
- Schrijf in een boeiende stijl: beeldende werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.
- Schrijf energiek: met korte en gevarieerde zinnen.
- Schrijf vooruit, op weg naar een doel: "We werken richting een..."
- Zet de zintuigen in: wat hoor, zie, ruik en voel je? Gebruik die content.
- Spreek de lezer aan met u/uw of je/jij/jouw.

Groen

Beeldrichtlijnen

- De innovatie staat centraal
- Solo dus één persoon in beeld
- Geïnspireerd
- Trotse uitstraling

Taalrichtlijnen

- Sturende inhoud: één oplossing, één weg. Goed voorbeeld doet volgen.
- Schrijf overtuigend: argumentatie die de lezer raakt.
- Maak de inleiding actueel en herkenbaar voor de lezer.
- Schrijf compact: precies genoeg en precies raak.
- Vertaal content naar de lezer: wat heeft hij eraan?
- Vang de aandacht met [signaalwoorden](#): Stel dat je...
- Breng variatie aan in zinsopbouw en woordgebruik. Verras!
- Prikkel het voorstellingsvermogen: beeldspraak en verrassende vergelijkingen.
- Schrijf consistent, oprecht en concreet: op één manier te interpreteren.
- Spreek de lezer direct aan met je/jij/jouw.

Blauw

Beeldrichtlijnen

- Solo, dus één persoon in beeld
- Gebruiker van/met innovatie/product
- Zelfbewust

Taalrichtlijnen

- Leg het accent op beschrijven en verklaren: meer wat, dan waarom en (met) wie.
- Geef zo mogelijk advies.
- Schrijf in een neutrale stijl, zoals 'Hierin komt aan de orde dat...' Schrijf vanuit het perspectief van de provincie: we/wij/ons of spreek de lezer aan met u/uw. Let op: de richtlijn van een specifiek digitaal kanaal gaat altijd voor. Bijvoorbeeld: op Facebook en Instagram gebruiken we altijd de je-aanspreekstijl en op LinkedIn en Twitter u.
- Zet de kern/het resultaat in de inleiding. Kom snel tot je punt.
- Geef een heldere eerste indruk: titel, koppen en beeld zijn een krachtig trio.
- Schrijf gestructureerd: met opsommingen, [verbindingswoorden](#) en sterk sturende startzinnen in de alinea's.

Geel

Beeldrichtlijnen

- Meerdere mensen
- Handen zijn in beeld
- Het gaat om kennisdeling, samenwerking
- Men is interactief en/of verbonden met elkaar

Taalrichtlijnen

- Schrijf samen met andere partijen: meerdere perspectieven.
- Laat zien dat we er samen voor gaan.
- Geef mensen een stem: citeer!
- Besteed aandacht aan proces, samenwerking, communicatie en sfeer.
- Heb oog voor maatschappelijk belang en sentiment.
- Geef handreikingen en tips.
- Toon empathie in de inleiding.
- Schrijf zorgvuldig: wat langere zinnen zijn oké, maar varieer!
- Betrek de lezer erbij: stel een vraag.
- Zoom in en zoom uit: van 'hoog over' naar details.
- Spreek de lezer aan met je/jouw of gebruik het inclusieve we/ons: zender en ontvanger tezamen.

Bron: [intranet provincie Flevoland](#) (peildatum 15 april 2025)

Governance: Acacia Water & Aequator op de inhoud & Procesregisseur VINU op proces

- Acacia Water en Aequator als trekker van werkpakket 1 t/m 4 en voorzitter van de werkgroepen. Rapporteren (half)jaarlijks aan de stuurgroep. RVB trekker van werkpakket 5. Bart Gerrits (VINU) als procesregisseur begeleidt de stuurgroep en projectgroep.
 - Voordeel: Sterke rol gebiedsprocespartners, onderzoekers in de lead, verder met ongeveer dezelfde organisatievorm.
 - Nadeel: De verbinding tussen de stuurgroep en directe uitvoering gaat achteruit omdat de procesregisseur niet meer verbonden is aan de werkgroepen.

